

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**EĞİTİMİN KÜLTÜREL TEMELLERİ ANA BİLİM DALI
EĞİTİM FELSEFESİ PROGRAMI**

**EMİLE DURKHEİM'İN EĞİTİME İLİŞKİN
DÜŞÜNCELERİ VE TÜRK DÜŞÜNCE
HAYATINA YANSIMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DOĞA YAVUZ

**ANKARA
ARALIK, 2019**

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**EĞİTİMİN KÜLTÜREL TEMELLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİM FELSEFESİ PROGRAMI**

**EMİLE DURKHEİM'İN EĞİTİME İLİŞKİN
DÜŞÜNCELERİ VE TÜRK DÜŞÜNCE
HAYATINA YANSIMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

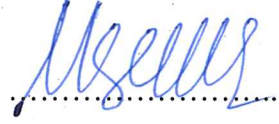
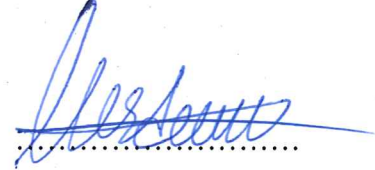
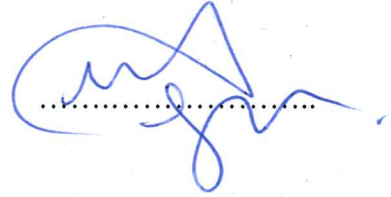
DOĞA YAVUZ

DANIŞMAN: DOÇ. DR. MUSTAFA SEVER

**ANKARA
ARALIK, 2019**

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne,

Doğa YAVUZ adlı öğrencinin hazırladığı “Emile Durkheim’in Eğitime İlişkin Düşünceleri ve Türk Düşünce Hayatına Yansımaları” Başlıklı Bu Çalışma Eğitimin Kültürel Temeller, Anabilim Dalı / Eğitim Felsefesi Programı’nda jüri üyelerince oy birliği ile **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

	<u>Jüri Üyeleri</u>	<u>İmza</u>
Başkan	Doç. Dr. Mustafa SEVER	
Üye	Prof. Dr. H. Haluk ERDEM	
Üye	Doç DR. M. Ali DOMBAYCI	

ONAY

Bu tez Ankara Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği’nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından 16/12/2019 tarihinde, Enstitü Yönetim Kurulunca .../.../20... tarihinde kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Yasemin KEPENEKÇİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgileri akademik yazım kurallarına uygun biçimde raporlaştırdığımı ve bunları etik ilkelere (atıfta bulunulan tüm yapıtlara kaynaklara yer verilmesi, tezde kullanılan bilgi ve belgeleri resmi yollarla ulaşılması ve bunların aslı bozulmadan kullanılması vb.) uygun olarak elde ettiğimi ve sunduğumu bildiririm.

Doğa YAVUZ

ÖZET

EMİLE DURKHEİM’İN EĞİTİME İLİŞKİN DÜŞÜNCELERİ VE TÜRK DÜŞÜNCE HAYATINA YANSIMALARI

YAVUZ, Doğa

Yüksek Lisans, Eğitimin Kültürel Temelleri Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mustafa SEVER

Aralık, 2019, 118 sayfa

Bu çalışmada Emile Durkheim’in eğitime ilişkin düşüncelerinin neler olduğu ve Türk düşünce hayatına nasıl ve hangi seviyede yansımalarının olduğunu araştırıp ortaya koymak amaçlanmıştır. Eğitimin öznesi birey olduğu varsayımıyla hareket edilerek, Durkheim’in insan doğasına bakış açısı incelenmiştir. Bu çalışma eğitimin başrolünde olan insana, Durkheim’in nasıl baktığı ve onu nasıl ele aldığını ortaya koymayı amaçlamıştır. Böylece onun insanı değerlendirme şeklini öğrenmek, Durkheim’in eğitim olgusuna bakışını daha iyi anlamamıza katkısı olacaktır. Ayrıca eğitim olgusu, eğitim sosyolojisi, eğitimin işlevi, eğitimin toplumsal işlevi, toplumsal olgular, toplum ve birey ilişkisi incelenmiştir. Emile Durkheim’in bu konulardaki bakış açısı araştırılmış, eğitim ve sosyoloji ile görüşlerini geliştirirken kimlerden etkilendiği incelenmiştir. Durkheim’in eğitim ve toplumla ilgili düşüncelerinin Türkiye’de nasıl ve kimler üzerinde yankı bulduğu araştırılmıştır. Emile Durkheim’in sosyolojisi, dolayısıyla eğitim sosyolojisini meşrulaştırmasında onun bilimsel tutumuna da yer verilmiştir. Onun bilimsel bakış açısını nasıl geliştirdiği ve bunu sosyolojik olaylara nasıl yansıttığı da çalışmamızın konusudur. Eğitim ve toplumun çok yakından ilişkili olduğu toplumsal olgular olan din, dil, ahlak gibi kavramlar da çalışmada yerini almıştır. Bu bağlamda Emile Durkheim’in Türkiye’deki yansımaları kişiler üzerinden değerlendirilip, üç ana tema halinde incelenmiştir. Bunlar eğitim, ahlak ve toplum anlayışı temalarıdır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden olan literatür taraması yoluyla Emile Durkheim’in eğitime dair düşünceleri ve ülkemizde olan yankıları ortaya konmaya çalışılmıştır. Böylece Emile Durkheim’in etkisinin Türk eğitim sistemimizde Türk düşünürler vasıtasıyla yerini bulduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim Sosyolojisinde Emile Durkheim, Eğitimin İşlevleri,
Emile Durkheim'ın Türk Düşünörlere Etkisi

ABSTRACT

EMİLE DURKHEIM'S IDEAS ON EDUCATION AND HIS REFLECTION ON TURKISH THOUGHT

YAVUZ, Doğa

Master Degree, Department of Cultural Principles of Education

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Mustafa SEVER

December, 2019, 118 pages

This study aims to examine Emile Durkheim's views on education and their reflections on Turkish scholarly world. Durkheim's view on human nature is investigated because of the importance of human subjectivity in education. This study aims to present Durkheim's point of view on human nature which leads in education and how he approaches to it. This contributes to understand his view on education effectively. It also investigates the education phenomenon, sociology of education, sociological function of education, sociological phenomena, and the relationship between the society and the individuals. In this vein, Emile Durkheim's views and their inspirations are discussed. Scholars in Turkey who reacted upon Durkheim's views are examined. In addition, the process through which Emile Durkheim justified education and therefore sociology of education is explained along with his scientific point of view on sociological events. Sociological phenomena such as religion, language, and ethics are also discussed since they are closely related to education and society. Emile Durkheim's effect is evaluated on the scholars in Turkey, divided into three main themes. These are education, ethics and social understanding. Data are analyzed qualitatively via a literature review on Emile Durkheim's views on education. It is concluded that Emile Durkheim's effect is obvious on Turkish education system by the scholars in Turkey.

Key Words: Emile Durkheim in Sociology of Education, Functions of Education, Emile Durkheim's Effect on Scholars in Turkey.

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmada Fransız sosyologlarından olan ve dünyada toplumsal konularda görüşleriyle yankı uyandırmış olan isim Emile Durkheim'ın eğitime dair düşüncelerini ve ülkemizdeki etkilerini sunulmaktadır. Ülkemizde eğitimde söz sahibi Türk düşünürlerin Durkheim'dan nasıl etkilendikleri ve bu etkiyi eğitim hayatına nasıl yansıttıkları da çalışmamın içeriğini oluşturmaktadır.

Bu süreçte benden yardımını esirgemeyen değerli danışman hocam Doç. Dr. Mustafa Sever'e, bölümde çok kıymetli hocam Hasan Ünder'e ve aynı yolda yürüdüğüm ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen yol arkadaşım Züleyha Yılmaz'a teşekkürü bir borç bilirim.

Başta kendinden çaldığım zamanların telafisini yapmak ümidiyle bana o küçük yaşında anlayış gösteren kızım Defne'ye ve maddi manevi emeklerini esirgemeyen aileme teşekkürler ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BİLDİRİMİ.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
BÖLÜM 1.....	1
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 2.....	3
KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	3
Emile Durkheim Hayatı ve Eserleri.....	3
Durkheim ve İnsan.....	5
Sosyoloji ve Emile Durkheim.....	8
Eğitim Sosyolojisi ve Emile Durkheim'ın Katkıları.....	11
Durkheim'e Göre Toplumsal Olgu.....	19
Emile Durkheim Göre Eğitimin Toplumsal Niteliği.....	24
Emile Durkheim'e Göre Eğitimde Farklılaşma ve Toplumsal Sınıf İlişkisi.....	26
Emile Durkheim ve Eğitimin İşlevi.....	28
Emile Durkheim ve Eğitimin İçeriği.....	35
Eğitimle İlişkili Kavramlar.....	36
Eğitim ve Pedagoji.....	36
Eğitim ve Psikoloji.....	40
Eğitim ve Ahlak.....	40
Eğitimde Devletin Rolü.....	42
Eğitimin Gücü.....	43
BÖLÜM 3.....	44
YÖNTEM.....	44
Çalışmanın Deseni.....	44
Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi.....	45
Sınırlılıklar.....	46

Problem Cümlesi.....	46
Çalışmanın Amacı.....	46
Çalışmanın Önemi	46
BÖLÜM 4.....	48
BULGULAR VE YORUMLAR	48
Cumhuriyet Dönemi ve Emile Durkheim Etkisindeki Osmanlı Aydınları.....	48
Ziya Gökalp (1876-1924).....	51
Prens Sabahattin (1877- 1948).....	53
Ahmet Rıza (1859-1930).....	55
Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu (1901-1974).....	57
Necmettin Sadak (1890-1953).....	59
Mehmet Emin Erişirgil (1891-1965).....	60
Ethem Nejat (1882-1921).....	62
İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu (1886-1978).....	64
Münif Paşa.	65
Abdullah Cevdet (1869-1932).....	68
Satı Bey (1879-1968).....	70
Durkheim’da Eğitim Anlayışı ve Türk Sosyolojisine Yansımaları	71
Durkheim’da Ahlak ve Din Anlayışı ve Türk Sosyolojisine Yansımaları	87
Durkheim’da Toplum Anlayışı ve Türk Sosyolojisine Yansımaları	92
BÖLÜM 5.....	100
SONUÇLAR VE ÖNERİLER	100
KAYNAKLAR.....	105
EKLER	115
Ek 1. Etik Kurul Onayı	116
BENZERLİK BİLDİRİMİ	117
ÖZGEÇMİŞ.....	118

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Bireyler doğumundan ölümüne kadar çeşitli toplumsal ortamlarda bulunmaktadır. İş ortamı, köy, mahalle, okul ve aile ortamları bu ortamlardan sadece birkaçıdır. Söz konusu iletişimde bulunulan ortamların her biri, insanlar için bir toplumdur.

İnsanların ihtiyaçları, istekleri, duygu ve düşünceleri büyük ölçüde içinde yer aldığı toplumdan etkilenir. Bu etkilenme çift yönlüdür. Diğer bir ifade ile toplum bireyi, birey de toplumu etkilemektedir (Doğan, 2004).

Aile, okul, mahalle ve iş ortamlarında yer alan insan içinde doğup büyüdüğü toplumun ürünüdür. Yeni doğan bir bebeğin diğer doğan herhangi bir bebekten farkı yoktur. Bebeği zamanla diğer bebeklerden ayıran olgu, içinde bulunduğu toplumun özellikleridir. Dolayısıyla bireyler içinde büyüdüğü toplumun özellik ve niteliklerini taşımaktadır. Toplumun dili, kültürü, düşünce yapısı ve dünyaya bakış açısını benimsemektedir. Söz konusu bu özelliklerin ve niteliklerin benimsenmesinde eğitim aracılık eden önemli bir faktördür. İlkel toplumlarda insanların maddi ve manevi birikimleri, aile içerisinde ya da yer aldıkları kabile içerisinde usta-çırak ilişkisi ile aktarılmaktaydı. Toplumlar ilerlemeye başladıkça eğitim okul ortamlarında verilmeye başlanmıştır. Bu açıdan bakıldığında eğitim sosyal bir olgudur. Diğer bir ifade ile eğitim toplumsal ortamlarda gerçekleşen bir etkinliktir. Dolayısıyla eğitim ile toplum arasında göz ardı edilemeyecek bir ilişki söz konusudur. Eğitimi toplumsal bir olgu olarak kavramak için toplum eğitim ilişkisinin incelenmesi gerekir (Kıncal, 2004; Öztürk, 1983).

Toplum ve eğitim ilişkisinin incelenmesi eğitim sosyolojisinin konu alanı içerisine girer. Sosyoloji ise en geniş ifadesi ile insan davranışlarını ve ilişkilerini konu edinen alandır. İnsanın toplumsal yaşamı, insan grupları ile toplumların incelenmesini ele alır (Giddens, 2005; Tezcan, 1981).

Eğitim sosyolojisinin çıkış kaynağı Sosyolojinin kendisidir (Bilhan, 1996). Eğitim sosyolojisi eğitim ile toplum arasındaki ilişkileri ve eğitime etki eden faktörleri inceleyen bir bilim dalıdır. Diğer bir ifade ile eğitim sosyolojisi, temel toplumsal

koşullar ile eğitim arasındaki etkileşim sürecini inceleyen Sosyolojinin bir alt dalı şeklinde tanımlanabilir (Kemerlioğlu, 1996; Bilhan, 1996, Celkan, 1985).

Eğitim sosyolojisi, toplumsallaşma süreci içerisinde başarı veya başarısızlıkların toplumsal nedenlerini açığa çıkartması, eğitim sisteminin oluşturulması, değiştirilmesi ve toplumun yapısına uydurulmasına katkı sağlaması, eğitimcinin mesleki davranış ve tutumlarında bölgecilikten kaçınılmasına yardımcı olması, eğitimcilerin eğitim sosyolojisi sayesinde toplum ve okul konularında daha ayrıntılı bilgiye ve görüşe sahip olmasında ve okul içinde yerine getirilen toplumsal roller hakkında daha sağlıklı görüş kazanılmasında eğitim sosyolojisinin önemi büyüktür (Yengin Sarpkaya, 2015).

Eğitim sosyolojisi gerek eğitimin işleniş biçimleri gerek toplumun analiz edilmesi ve eğitim ile toplum arasında ilişki kurması bağlamında birçok düşünürün de üzerinde araştırmalar ve çalışmalar yaptığı bir alandır. Bu isimlerden bir tanesi de Emile Durkheim'dir.

Emile Durkheim eğitim sosyolojisinin kurucuları arasında yer almaktadır. Emile Durkheim eğitimde bilimsel metodolojinin kullanılabilmesi üzerinde durmuştur. Durkheim özellikle karmaşık çağdaş toplum düzeninin sağlanması, doğa bilim yöntemlerinin toplumsal araştırmalarda uygulanması ve sosyolojinin akademik bir disiplin olarak benimsenmesi için eğitim alanı ile ilgilenmiştir. Durkheim eğitim sosyolojisine en önemli katkılarından bir tanesi eğitime toplumsal bir olgu olarak bakmasıdır. Durkheim'e göre eğitim olgusu, temel anlamda toplumsal bir olgudur. Eğitim kuramı, işlevleri ve kökeni bakımından eğitim ile sosyoloji arasında sıkı bir ilişki vardır. Durkheim eğitimin topluma ve zamana göre değiştiğini ve toplumsal bir olgu olduğunu ifade etmektedir. Bu çalışmada Durkheim eğitime ilişkin düşünceleri ve Türk düşünce hayatına yansımalarını ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır. Bu bağlamda çalışmada öncelikle Emile Durkheim'in eğitim ve eğitim sosyolojisi ile ilgili görüşlerine yer verilecektir. Daha sonra Emile Durkheim'den etkilenen Türk düşünürlerinin düşüncelerine ve eğitim ile ilgili görüşlerine yer verilecektir. Bu bağlamda araştırmanın problem cümlesi belirlenmiş ve araştırma belirlenen problem durumu çerçevesinde yürütülmüştür.

BÖLÜM 2

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde öncelikle Emile Durkheim'in hayatına ve eserlerine değinildikten sonra, onun eğitim ve eğitim sosyolojisi ile ilgili görüşlerine dair bilgiler verilecektir.

Emile Durkheim Hayatı ve Eserleri

Durkheim 1858'de Fransa'da doğmuştur ve doğduğu dönemki Fransa'da siyasal ve toplumsal bir takım huzursuzluklar kendisini göstermekteydi. Babası haham olan Emile Durkheim, ailesi gibi kendisi de onların yolundan gitmek ister ve başta haham olmaya karar verir. Bu zaman diliminde hem İbranice öğrenir hem de laik sayılan bir okulda öğrenim görmeye başlar. İlk başlarda Katolik olan bir öğretmenin onu etkilemesiyle Katolikliğe büyük bir ilgi duyar. Sonra "Tanrının ve gerçeğin bilinmeyeceği" anlamına gelen Agnostisizm düşüncesini benimser. Eğitim hayatı boyunca başarılı bir öğrenci olan Durkheim "College d'Epinal" (epinal koleji)'nde çok sayıda ödül alır. Daha sonra Fransa'nın en büyük okullarından birisi olan Paris'teki "Lycee louis-le-Grand"da eğitim öğretim hayatına devam eder. Burada eğitim görürken "Ecole Normale Superieure" un sınavlarına hazırlanır ve 1879'da bu okula kabul edilir. "Ecole Normale Superieure" da başarılı ve ünlü birçok isimle tanışma fırsatı bulur. Bu isimler arasında filozof Henri Bergson, sosyalist lider Jean Jaures, psikolog Pierre Janet ve filozof Gablot de vardır ve burayı da başarılı bir şekilde 1882'de bitirir (Kızılçelik,1994).

Ecole Normale'den mezun olduktan sonra, Paris'te değişik liselerde felsefe öğretmenliği yapmaya başlar. Aynı zamanda Almanya'ya bilimsel çalışmalar yapmak için gider ve orada ahlaki felsefe araştırmaları, bilgi inceleme metotları ve en önemlisi sosyal bilimler konusunda araştırma yapar. Almanya'da bulunduğu süre zarfında Wilhelm Wundt'un laboratuvarında çalışmalarını yürütür ve ondan da bir hayli etkilenir (Kızılçelik,1994).

Durkheim Bourdeaux'da ilk sosyoloji dersini toplumsal dayanışma üzerine verir ve sonraki yılında önceden üzerinde çalışmaları yürüttüğü "sosyolojini ilk sorunu"

'temalı problemi burada "Aile Sosyolojisine Giriş" dersinde anlatır. Onun bu konu hakkındaki düşüncesi, sosyolojinin uğraşması gereken ilk sorunun toplumsal dayanışma sorunu olduğu ve belirli bir toplumda yaşayan insanları bağlayan bağları saptamak yani toplumdaki bütünlüğün oluşumunu ve bunda nelerin pay sahibi olduğunu öğrenmektir (Tiryakian, 1990).

Durkheim 1893'de "işbölümü" adını taşıyan ve yaşadığı ve sonraki dönemlerde büyük bir etki yaratan doktora tezini savunur ve doktor unvanını alır (Larson, 1973). Tonnie ve Montesquieu gibi önemli isimler ile ilgili çalışma ve tezini verir "Toplumbilimsel yöntemin kuralları" (Les Regles de la Methode Sociologique) ve bu çalışmasından da iki yıl daha sonra yayınladığı kitabı "İntihar" (Le Suicide) isimli kitaplarını yayınlar. Yaptığı bu çalışmaları ile sosyolojide önemli bir yere sahip olur (Coser, 1971). Ayrıca "Birey ve Kollektif Tasavvurlar" adlı çalışması da bu yıllarda yayınladığı çalışmalarının arasındadır.

Yaptığı önemli ve etkili çalışmalarının ardından Bordeaux'de 9 yıl geçirdikten sonra sosyal bilimler alanında ilk profesörlük unvanını alır. 1902 yılında dönemin dekanı Ferdinand Bussion Yeni kurulan Combes Hükümetinde bakanlık teklifine olumlu cevap verince yerine Sorbonne Üniversitesi'nde ahlaki eğitim kürsüsüne Durkheim gelir. 1913 yılında Durkheim bu kürsünün ismini "Sosyoloji ve Eğitim Bilimi" olarak değiştirir. Bu kürsüde ahlak, din, eğitim ve pragmatik felsefe ile ilgili dersler verir (Coser,1971).

Eğitim ve sosyolojiye ciddi katkıları bulunan başarılı ve ünlü sosyolog 1917 yılında 59 yaşındayken hayata gözlerini yumar (Coser, 1971). Ancak Durkheim kısa denilebilecek bu hayat içerisinde kendisinden sonraki sosyolog ve düşünürlere katkı sağlayan birçok eseri de arkasında bırakmıştır. Durkheim'in eğitime bakış açısını ve çözüm önerilerini daha iyi anlamak için, öncelikle çalışmalarına, eserlerine kısaca bakmak yararlı olacaktır.

Durkheim'in eserlerinin çoğu toplumsal düzeni konu alan eserlerdir. Toplumsal düzensizliği kabul etmez ve bu düzensizliğin modern dünyanın bir parçası olmadığı görüşündedir. Bunun toplumsal reformculukla azalabileceğini düşmektedir. Durkheim, Marx gibi toplumsal sorunları toplumun doğasında görmez. Klasik sosyolojinin gelişmesiyle birlikte Marxçı fikir bastırılırken, Durkheimci düzen ve reform egemen olmaya başlar (Ritzer ve Stepnisky, 2018).

Durkheim akademik hayatının ilerlemesi ile beraber kariyeri de paralel olarak gelişmiştir. Fransa’da sosyolojiyi meşrulaştırın isimlerden birisi haline gelir ve eserleri genelde sosyolojiyi özelde sosyoloji kavramını geliştirir (Millbrant & Pearce, 2011).

Siyasal olarak liberal bir tutum yakalayan Durkheim, entelektüel olarak muhafazakâr bir tutum edinmiştir. Ancak toplumsal düzensizlik onu korkutan bir durumdur. Comte gibi aynı dönemdeki çoğu isim için de toplumsal düzensizlik konusunda aynı endişe söz konusuydu. Fransa’nın yaşadığı birtakım toplumsal değişimlerin ürettiği sorunlar onun eserlerine yön vermiştir (Karady,1983).

Durkheim’in eserlerinin genelinde iki ana tema hâkimdir. İlki, toplumsal olanın bireysel olandan üstünlüğüdür. İkincisi, toplumun ve toplumsal olan her şeyin bilimsel olarak araştırılabileceğidir (Ritzer, 2013).

Durkheim sosyolojiye özgün bir bakış açısı getirir ve süreçlerin hepsine ampirik bir bakış açısı sunar. Durkheim Sosyolojik Yöntemin Kurallarında sosyolojinin özel görevinin toplumsal olguları araştırmak olduğunu söyler (Nielsen, 2005). Durkheim, Toplumbilimsel Yöntemin Kuralları adlı çalışmasında sosyolojinin konusunu, yöntem ve kurallarını açıklar. Bir alanda bilimden bahsedebilmek için ilk önce o alandaki bilimsel çalışmanın konu ve yöntemini bilmek gerekir. Konusunu diğer olaylardan net bir şekilde ayırmalıdır. Durkheim bu bakımdan kendinden önceki sosyologlara göre sosyolojinin yöntemini, kurallarını ve toplumsal olguların özelliklerini açıklamada daha net ve ayrıntıcıdır (Kızılçelik, 1994).

Durkheim, Sosyolojik Yöntemin Kurallarında maddi (örneğin bürokrasi, hukuk) ve maddi olmayan (örneğin kültür, toplumsal kurumlar) şeklinde toplumsal olguları ikiye ayırır. Toplumsal İşbölümünde ise maddi olmayan toplumsal olgulara yoğunlaşır (Ritzer, 2018).

Durkheim ve İnsan

“İnsan doğası nedir?” sorusu, insanın hem eğiten hem de eğitilen bir varlık olduğu düşünüldüğünde önemlidir. Çünkü hayatın manası ve amacı, insanın kapasitesi ve üstesinden gelebilecekleri, direk insan doğasıyla alakalı düşüncelerden etkilenmektedir. Bundan dolayı, eğitim yapması gereken insanı şekillendirilirken insan doğasının özelliğine göre insanı organize etmektir. Örneğin, Amerika’nın sömürge döneminde hakim olan Püriten anlayışına göre, insanın doğası özünde kötüdür. Bu nedenden dolayı çocuğa korkuyu, disiplini ve kurallara uymayı verecek otoriter

özellikte bir eğitim verilmesi gerekir (Honer, 2003). Bu bakış açısı bize eğitimin şekillenmesinde insan doğasının öğrenilmesinin kaçınılmaz olduğunu gösterir.

Durkheim'ın insan doğasına bakış açısı parça bütün ilişkisi üzerinden gider. Parça açıklanmadan bütün açıklanamaz ya da Durkheim'a göre parçayı üreten bütündür mantığı ışığında bakıldığında, Durkheim öncelikle bütünün neticesi olan parçayı yani bireyi açıklamak konusunu önemser. Bundan dolayıdır ki psikolojiye önem verir. Sosyolojinin onsuz yapamayacağını ifade eder. Ayrıca ona göre insanı insan yapan şeyleri keşfetmek için tarihsel analiz de bize yol gösterir (Durkheim, 1914). Böylece Durkheim'ın insanı tanımaya dönük bir yüzünün olduğunu görülür. İnsan biliminin insanı açıklamaya mecbur olduğunu şu sözleriyle ifade eder;

“Dolayısıyla, geleneksel beden ve ruh antitezi hiçbir gerçek temeli olmayan boş mitolojik bir fikir değildir. İkili bir doğaya sahip olduğumuz, bir uyumsuzluğun gerçekleşmesi olduğumuz doğrudur. Yine de, bu doğruyla bağlantılı olarak felsefenin ve hatta pozitif psikolojinin kaçamayacağı bir soru ortaya çıkar: bu ikiliğin ve bu uyumsuzluğun kaynağı nedir? Her birimiz, Pascal'ın bir başka deyişiyle, niçin asla tamamen tatmin olmayacak bir 'çelişkiler ucubesi' yizdir? Ve kesinlikle, bu tuhaf durum insanlığın ayırt edici özelliklerinden biriyse insan biliminin bunu açıklamaya çalışması gerekir” (Durkheim, 1914, s.71).

Durkheim, insan ile ilgili net olarak düalist bir yaklaşım açısına sahiptir. Durkheim'a göre, insan her zaman kendi kendisine net çizgilerle düalite yapısına sahiptir ve her yerde kendini bir tarafta ruh diğer tarafta da beden olan radikal şekilde ayrılmış bir varlık olduğunu belirtir. Bu iki yapı birbirinden önemli derecede farklılık gösterir, birbirinden bağımsız ve mücadele içindedir. Diğer bir ifade ile bu iki varlık aynı dünyaya ait değildir. Maddi anlamda beden dünyanın bir parçası durumundayken ruhun parçası olduğu vatan başka bir yerdir ve Durkheim'a göre ruh sürekli olarak kendi vatanına dönme çabası içerisindedir. Söz konusu ruhun vatanı ise kutsal şeylerin dünyasıdır. Yaptığımız aktiviteler ve zihnimiz bu iki farklı dünyaya ait olan davranışlar sergiler. Bir tarafta duyuşal eğilim ve hislerimiz söz konusuysen diğer tarafta ahlaki etkinlik ve düşünme vardır. Bu iki parçadan her biri kendine ait olan kutbun etrafında hareket etmektedir. Söz konusu olan bu iki kutup sadece birbirinden ayrı değil aynı zamanda birbirine zıttır. Duyuşal eğilimlerimiz bencildir ve bireylerin bireyselliği ile ilgilidir. Susuzluğumuz veya açlığımızı giderirken tatmin etmemiz gereken yalnızca bedenimiz vardır. Ahlaki eylemde ise şahsi olmayan hedefler söz konusudur. Ahlaki olma durumu bireyi kendisinden başka şeylere ağlayan ve kendisine karşı bir kayıtsızlık

ile başlamaktadır (Çil, 2017). Bundan dolayıdır ki insan doğasının bir parçası olan ahlak, Durkheim'ın insan doğasına bakış açısında yerini alır.

Birey, fiziken sınırlandırılmış olarak bu dünyaya ait, fiziksel aktiviteler ötesinde kutsal bir ruha sahip oldukları düşüncesine sahiptir. Durkheim, buradan hareketle, bu düşünce tarzını bireyin sosyal ve bireysel varlığı arasındaki gerilimden kaynaklandığına belirtir. Birey hem ahlaki hem de bencil bir varlıktır. İnsan duyuşsal izlenimler, arzu ve dürtülerinin oluşturduğu bedensel bir varlığa sahipken hem de duyguların kaynağı olma ve geliştirme, sosyal kategori ve kendini aşma kapasitesine sahiptir. Normal bir süreç içerisinde insan düalitesinin egoist olan yönünü ahlaki ve toplumsal karakteri tarafından kontrol altına alır. Böylelikle bireysel beden sosyal beden ile iç içe geçer ve sosyal beden tarafından bireysel beden dönüştürülür (Shilling, 2005).

Durkheim hedeflenen insan idealinde toplumun etkisini ön plana alır. Ona göre göre insan birbiriyle çatışan bu iki değerden birisini takip etmek diğerini ise feda etmek durumundadır. Diğer bir ifade ile insan, sahip olduğu bedeni toplumun kaynağı olması için gönüllü olarak sunmaz. Beden yapısı insanları dünyevi işlere bağlar ve toplumsal değişimi uyaran bir ilişkinin sürekli kaynağını sağlamaktadır. Sürekli olarak ahlaki bir sonuç almayı amaç edilen bireyler bedenlerinin derinliğine nüfuz eden arzu ve dürtülerini saf dışı bırakır. Toplumun koşullu ruhsal, duyuşsal ve fiziksel ızdıraba bağlıdır. Durkheim'ın bu duruşu kişiler üzerinde yalnızca negatif etkiler bırakan bir kısıtlamayı ima eden bir duruş değildir. Aynı zamanda toplumun bireyler üzerinde topluma yararlı olacak biçimde nasıl konumlandığı ile de ilgilenmektedir. Toplumun sembolik olan düzeni aslında bireyleri, onların doğalarının önemli bir kısmını oluşturan asosyal taraftan kurtarır. Sembolik düzen, bireyin bilinen yönlerinin harekete geçmesini sağlar. Bireyi, kendi duyuşsal baskılarından özgür hale getirerek toplumun standartları doğrultusunda düşünüp eylem yapma kapasitesi ile donatır (Çil, 2017). Durkheim'a göre bu toplumun insana kattığı önemli bir özelliktir.

Toplumun insan doğası üzerindeki faydalı müdahalesini savunur. Çünkü ona göre toplumun müdahalesi olmadan insan doğası çatışma ve sürtüşme içindedir. Bu düşüncesini şu şekilde ifade eder;

İnsan doğasının ikililiğinin acı verici karakteri bu hipotezle açıklanır. Kuşkusuz, toplum sadece bireyin doğal ve kendiliğinden gelişimi olsaydı benliklerimizin bu iki parçası uyum içinde olacak ve çatışmalar ve sürtüşmeler yaşamadan birbirlerine adapte olacaklardı; ilk parça, ikincinin sadece bir uzantısı ve bir şekilde tamamlayıcısı olacağı için, ikinciden hiçbir direnişle karşılaşmayacaktı. Fakat gerçekte toplumun kendi doğası vardır ve neticede onun ihtiyaçları bireyler olarak doğamızın ihtiyaçlarından oldukça farklıdır;

bütünün çıkarları zorunlu olarak parçanın çıkarları değildir. Bu yüzden, toplum sürekli ve bir bedeli olan fedakarlıklar yapmayı gerektiren varlıklarımız olmadan oluşamaz veya varlığını sürdüremez” (Durkheim, 1914, s.81).

Görülmektedir ki, Durkheim eserlerinde toplumsal düzene olan ihtiyaçtan, toplum bazlı düşünmenin yararından, toplumun bireyden önce var olduğu düşünülürse birey temelli düşünceye karşı toplum olgusunun daha önemli olduğundan, var olan ya da oluşabilecek toplumsal düzensizlik ve buhranlardan çıkış yolu için çareler aramaktan vazgeçmediği ortadadır.

Sosyoloji ve Emile Durkheim

Sosyolojinin, bağımsız bir şekilde psikoloji ve felsefeden ayrılmış bir bilim olarak yerini almasında büyük pay sahibi olan kişi Emile Durkheim'dir. Sosyolojinin isim babası olarak Comte görülse de, Durkheim sosyolojiyi felsefe ve psikolojiden ayırıştıran, farklılıklarını gözler önüne seren bir sosyologdur (Sever, 2013).

Sosyoloji, toplumsal olayların sebeplerini ve sonuçlarını bilimsel yöntemle inceleyen bir bilim dalıdır. 19.yy'da gerçekleşen endüstri devrimi ile toplumda ortaya çıkan değişimlerin sebep ve sonuçlarını açıklamak hedefiyle boy göstermiştir. Sosyolojik bakış açıları işlevselcilik, çatışmacılık ve etkileşimcilik olarak üçe ayrılır (Birkök, 2013). Durkheim bu üç sınıftan ilki, yani işlevselci bir tutuma sahiptir.

Durkheim, çalışmalarında toplumsal birlik ve bireyleri birleştiren bağların neler olduğuna odaklanmıştır (Turhan, 2010). Öte yandan toplumsal olgulara dikkatini çevirmiş ve toplumsal olguları felsefedeki gibi zihinsel bir şekilde ele alınmasındansa, deneysel olarak incelenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Durkheim, sosyolojinin normlar ve değerlerle, diğer yandan psikolojinin bireyin içgüdüleri gibi konulara yoğunlaştığını savunmuştur. Denilebilir ki, sosyolojinin psikoloji ve felsefeden ayrılarak bağımsız bir bilim dalına dönüşmesine önemli katkılar sağlamıştır (Ritzer, 1992).

Durkheim toplumsal olgulara bakış açısıyla işlevselcidir. İşlevselcilik sosyolojinin temel kuramlarından biridir. İşlevselcilerin görevi toplumun nasıl meydana geldiğini ve devamlılığını nasıl sürdürebildiklerini açıklama peşindedirler. İşlevselcilere göre, toplum ayrı ayrı işleyen fakat bütüne hizmet eden parçalardan meydana gelir. İşlevselciler, toplum yapısını biyolojiyle benzerlik kurarak organizmaya benzetirler. Onlara göre toplum, insanın vücudundaki gibi kalp, mide, beyin gibi birbirleriyle uyumlu işleyen organlardan meydana gelir (Birkök, 2013). Toplum, tıpkı bu

organizmadaki gibi, organlarından birinde bir hasar yaşandığı zaman ortaya çıkabilecek olumsuzluklardan etkilendiği gibi, kendisini oluşturan olgulardan birinde bir olumsuzluk yaşandığı takdirde toplumun bütünlüğünde de oluşacak olumsuzluktan etkilenir (Lala, 2010). Toplum parçaların bütünüdür. Parçalarda çıkan herhangi bir olumsuzluk bütünü etkiler. Eğitim bu parçaların sağlıklı çalışması için önemli toplumsal olgu ve araçtır.

Durkheim, toplumu meydana getiren bireylerin arasında uzmanlaşma temelli işbirliğinin, modern toplumların en göze batan özelliği olduğunu ifade eder. Bunu tersine ilkel toplumlardaki bireyler çeşitli işleri yapmak zorundayken, modern toplumda daha belirli ve sınırlı işler yaparlar. Bu durum modern toplumlardaki uzmanlaşma durumundan dolayıdır. Bireylerin çok daha sınırlı bir düzeyde uzmanlaşması, uzmanlaştığı alanda diğer bireylere hizmet etmesine ve hizmet almasına vesile olur. Bundan dolayı toplum, değişik sahalarda uzmanlaşmış bireylerin işbirliğine dayalı bir şekilde devamlılığını sağlar. İşbirliği, toplumsal dayanışmanın meydana gelmesini sağlayarak bireyler ve kurumlar arasında çatışma sorununun ortaya çıkmasına engel olur (Ritzer, 1992). Durkheim'in sosyolojiye sunduğu toplum temelli modelde, bireylerin birbirleriyle uyumlu işlev gördükleri sağlıklı bir bütünü oluşturma durumları vardır.

Durkheim savunduğu toplum modelindeki birliği dayanışma modeliyle deteklemiştir. Ona göre toplumda yaşayan bireyler birbirlerini bütünleştiren bağlarla birbirlerine bağlanırsa, toplum bir arada kalır. Modern toplumlar değişik dünya görüşlerinden ve hayata farklı yerlerden bakan insanlardan meydana gelir. Fakat uzmanlaşma gerekliliği değişik düşünen ve farklı anlayışlara sahip insanların birbirlerine bağlanmalarına ve zorunlu bir bağımlılık kurmalarına yol açar. Hak ve ödevler temelli bu türden bağımlılıklar dayanışmayı zorunlu kılar. Toplumdaki ortak değerler ve bilinç toplumdaki dayanışmanın en büyük temsilidir (Ulubey, 2008).

Durkheim sosyolojisinde toplum olgusu önemlidir. Çünkü toplum daima tarihsel olarak bireyden önce gelir. Toplum yasalar ve kurallar ağından meydana geldiği için, onun bireylere adetler aracılığı ile dışsal bir güç uygulaması kaçınılmazdır. Bireyler toplumdaki ayrılamaz. Çünkü toplum bireyin çıkarlarını korur böylece toplumsal bütünlüğün bir parçası olmak bireye aslında çok şey kazandırır (Morrison, 2016). Birey adeta toplumun bir uzvu gibidir. Ondan kopması sağlıklı bir yapıda hayatını devam ettirmesi adına imkânsızdır.

Birey merkezli düşünme eğilimi özellikle Fransa'da Fransız Devrimi'nden sonra büyük bir sorun oluşturur. İnsan Hakları Beyannamesi'nde bireyi toplumun tek merkezi

olma hakkı vermiş böylece bireycilikte aşırılığa gitmek devletin otoritesinin tehlikeye sokmuştur (Morrison, 2016). Hem kolektif toplum algısı zayıflamış, kopuk bireyler topluluğu ortaya çıkmıştır. Durkheim bu aşırıcılığa karşıdır ve onun sunduğu toplum modeli bireylerin meydana getirdiği toplumsal çıkarların ön planda olduğu bir bütünlüktür.

Durkheim'a göre, bireyler üzerinde sosyal bir düzen hakimdir. Bu düzen onu meydana getiren bireylerden bağımsızdır. Zamanla kişiler değişse de toplum devam eder. Sosyal olgular bireyleri şekillendirir ve yönlendirir. Sosyal şekillerin yaptıkları baskılar bazen az hissedilirken, bazen bu baskı çok sert olur (Ergün, 1994). Durkheim bu düşünceleri ile toplumun bireyden bağımsız ve birey üzerinde kaçınılmaz bir güç sahibi olduğunu ifade eder ki bu da yine bireyin iyiliği içindir.

Durkheim'ın sosyolojideki yerine bakılmak istenirse, bunu anlamak için 19. yüzyıldaki etkisini sosyalist düşüncede araştırmak da önemli bilgiler verecektir. Ünlü öğrencisi Marcel Maus, sosyalist Jaures'in fikirlerinin kısırlığını ona gösteren ve ona sosyalizm konusunda rehberlik eden Durkheim olmuştur. Durkheim'ın aynı zamanda yaşadığı çağa etkisi büyük olmuştur. Örneğin, 1885-1895 yıllarında Fransa'da özellikle sol entelektüel kanatta etkisi açık bir şekilde görülür (Kızılcılık, 1994, s.). Prof. Dr. Raymond Aron, Durkheim'a göre sosyalizmin, toplumsal düzenin yeniden inşası için olduğunu ifade eder. Yani sosyalizm toplumla ilgilendiği kadar sosyalizm olur (Kızılcılık, 1994).

Durkheim sosyalizmden ve özellikle de Saint-Simon'un fikirlerinden etkilenir. 1883 senesinde sosyalizm Durkheim'ın ilgi odağı olur. Aynı tarihlerde Sosyal İşbölümü üzerine de çalışmalarını yapar (Zeitlin, 1987). Araştırmaları esnasında asıl şu soruyu sorar "Bireycilik ve sosyalizm arasındaki ilişki nedir?" Bu soru yeğeni ve yine kendi öğrencisi olan Marcel Mauss'a göre yaptığı çalışmanın sosyolojik sorunudur. Şöyle ki, Durkheim'ın sosyal işbölümü üzerine yaptığı çalışmanın ana teması bireycilik ve sosyalizm arasındaki ilişkiyi incelemesidir (Aron, 1986).

Durkheim zamanla işbölümü, aile, din ve intihar gibi çalışmalarıyla daha çok ilgilenirken odak noktası sosyalizmden sosyolojiye kayar (Kızılcılık, 1994). Denilebilir ki ona göre sosyoloji artık toplumsal buhranlara sunulabilecek önemli çareleri sunan bir çözüm merciidir.

Toplumsal buhranlara çözüm önerileri getirmek için öncelikle Durkheim'ın ilk amacı sosyolojiyi bir disiplin olarak kabul ettirmektir. Durkheim'a göre düşünce olarak sosyoloji ilk olarak Fransa'da köklerini bulur. Onun amacı bu düşünceyi araştırmaya

elverişli, iyi tanımı yapılmış bir disipline dönüştürmektir. Durkheim önceki felsefecilerin sosyolojiyi bir disiplin olarak yaratmaya çalışmadıklarını ileri sürmüştür (Bellah, 1973). Bundan dolayı onun çabası, sosyolojinin etkinliğini daha da arttırmak için onun bağımsız bir disiplin olma yolunda ilerlemesini sağlamak olacaktır.

Sosyoloji ile görüşlerinden sonra Durkheim'in eğitim sosyolojisi ile ilgili görüşlerinin ne olduğunu incelemekte fayda vardır. Ancak bundan önce eğitim sosyolojisinin öneminden ve diğer bilimlerle ilişkisine bakmak gerekir.

Eğitim Sosyolojisi ve Emile Durkheim'in Katkıları

Eğitim sosyolojisi eğitsel davranışlar ve süreç içerisinde bireylerin grup davranışları ile ilgilenmesinden dolayı gerek ülkemizde gerekse de eğitim ile ilgilenen düşünürlerin ilgisini çeken alanlardan bir tanesi olmayı başarmıştır. Bu alan ile ilgili araştırmalar yapan ve düşünen kişilerden bir tanesi de Fransız düşünür Emile Durkheim'dir. Şüphesiz Emile Durkheim eğitim sosyolojisi ile ilgili düşünceleri ve sahip olduğu bu düşüncelerin Türk düşünürlerinin nasıl ve hangi derecede etkilediği konusu, günümüz eğitim sistemine bakış açımızı eleştirel açıdan geliştirebilmemiz için önem arz etmektedir. Bu bağlamda Emile Durkheim'in eğitim sosyolojisi ile ilgili düşüncelerinin ne olduğunu bilmek gerekir. Dolayısıyla bu kısımda Emile Durkheim'in eğitim sosyolojisi ve eğitim ile ilgili görüşlerine yer verilecektir.

Emile Durkheim, eğitim sosyolojisinin kurucuları arasında gösterilmektedir. Durkheim, eğitimde bilimsel metotların kullanabileceği görüşü üzerinde durmuştur. Özellikle Fransa'da toplumsal düzensizliğin okullar sayesinde önlenebileceği görüşünü savunmuştur. Dolayısıyla çocuğun toplumsallaşma süreci içerisindeki okulun önemi üzerinde durmuştur. Durkheim çocuğun grup yaşamı içerisindeki dayanışma duygusunun uyanık olmasını sağlayan her şeye okulun sahip olduğunu belirtmektedir. Durkheim karmaşık toplumlarda düzeni sağlamak, toplumsal araştırmalarda doğa bilim yöntemlerinin uygulanmasını sağlamak ve sosyolojinin akademik bir disiplin olarak benimsenmesini sağlamak amacıyla eğitim ile ilgilenmiştir (Murphy, 1979).

Öncelikle eğitim sosyolojisinin ne olduğuna bakmakta yarar vardır.

Her bilim dalı kendine özgü bir takım özelliklere sahiptir. Eğitim sosyolojisi çalışma alanı da eğitsel süreçler, davranış bilimleri, öğretmen ve eğitimciler için gerekli olan bir çalışma alanıdır. Eğitim sektöründe olan bireylerin eğitim sosyolojisi hakkında

bilgi sahibi olmaları gerekmektedir (Blackledge, 1985). Durkheim, Eğitim ve Sosyoloji (2016) adlı eserinde eğitimcilerin bu konuda bilgi sahibi olmaları gerektiğini ifade eder.

Günümüzde eğitimciler, geçmiş dönemlerden daha fazla farklı tipteki komşuluk ilişkilerinden gelen öğrenciler, yabancı kökenli öğrenciler, farklı ırk ve sınıflardan gelen öğrencilere birtakım toplumsal becerileri de öğretmektedir. Eğitimciler bu öğretimi yaparken gerekli olan bilgiyi eğitim sosyolojisinden alırlar. Aynı zamanda eğitim sosyolojisi ile öğretmen toplum ve okul konusunda daha sağlıklı bir görüşe sahip olmaktadır. Eğitimciler araştırmalarda kullanılması gereken yetenekleri eğitim sosyolojisi ile edinirler. Bunun yanında eğitim sosyolojisi eğitimcilere mesleki tutum ve davranışlarında bölgecilik kavramından kaçırımlarına yardımcı olur. Eğitim sosyolojisi sayesinde eğitimciler eğitim politikası, eğitimi ve eğitim sisteminde etkili olan toplumsal biçim ve güçleri hakkında bilgi sahibi olurlar. Dolayısıyla eğitimciler okul içerisinde farklı toplumsal roller ile ilgili görüş sahibi olurlar. Eğitsel felsefe ve eğitsel psikoloji ile beraber uygulanacak veya uygulanmayacak politikaların tespit edilmesinde eğitimcilere yardımcı bir yan alan olarak eğitim sosyolojisinin önemli katkıları olmaktadır. Diğer bir ifade ile izlenecek politikaların tespit edilmesinde eğitim sosyolojisi çevre ile okulun başarıya ulaşması adına amaçların tayin edilmesinde kullanılan bir çalışma alanıdır (Ritzer, 1992; Kuyucuoğlu, 2015).

Eğitim sisteminde yer alan aksaklıkların düzeltilmesi çalışmalarında, benzer sorunlar yaşayan farklı ülkelerin bu sorunlar karşısında göstermiş olduğu tutumların öğrenilmesi ve ülkenin sahip olduğu gerçeklere uygun bir eğitim sisteminin ve modelinin geliştirilmesinde eğitim sosyolojisi alanının önemli katkısı vardır (Tezcan, 1985). Durkheim Eğitim ve Sosyoloji (2016) eserinde her çağa göre değişen ve toplumun sorunlarına çözüm üreten eğitim çeşitliliğinden bahseder. Denilebilir ki istenilen eğitime kavuşmak eğitim sosyolojisi ile mümkün olabilir.

Yaşadığımız toplumun bir üyesi olarak onun birey olarak bizden istediği uyumu ve katkıyı ortaya koyabilmek için toplumun belirlediği eğitime ihtiyaç vardır. Durkheim'a göre, eğitim içimizde var olan insanı geliştirir. Bu ise toplumun istediği insandır aksine doğanın yarattığı gibi değil. Her toplum kendi ideal insanını ortaya koyar. Olmamız gereken insan tipini toplum çizer. Eğitimin amacı da içimizde toplumsal bir varlık yaratmaktır. Bundan dolayıdır ki eğitim sosyolojisi buna katkıyı sağlayacak en önemli sahadır (Durkheim, 2016).

Eğitimin olmadığı bir toplumu varsayarsak, eğitim ve toplumbilimi olan sosyolojinin arasındaki yadsınamaz bir bağın olduğunu kabul etmek gerekir. En ilkel

toplumlarda bile toplumun hem sosyal hem kültürel devamlılığını orda varlığını sürdüren eğitim vasıtası ile gerçekleştirmiştir. Böylece eğitim yoluyla toplumların edindikleri tecrübelerin, birikimlerin, kısacası kültürün genç nesillere aktarımı mümkün olmuştur (Günay, 1992).

Eğitim sosyolojisinin eğitim ile toplumların devamlılığına bulunduğu katkı önemlidir. Bundandır ki Durkheim, eğitim sosyolojisine önem verir. Ona göre eğitim özü ve işlevleri bakımından toplumsal bir şeydir. Modern pedagogların aksine, eğitimin bireysel değil, toplumsal bir olgu olduğuna inanır. Birey hayatında kendisinden beklenen görevleri yerine getirmeye hazır olabilmesi için, toplumun yansıması olan eğitime ihtiyacı vardır (Durkheim, 2016).

Durkheim'a göre, toplumsal gerekçelerin tüm hepsine sahip çıkma anlayışından vazgeçilmediği sürece ve bütünü parçalara ayırarak, çeşitli elemanları aynı yönleri ile ele alacak biçimde kendisine özgü bir konu seçilmedikçe bilimsel olunamaz (Inkeles, 1983).

Durkheim'ın bu noktaya gelmesinin önemli bir sebebi vardır. Durkheim mensubu olduğu Fransız toplumunun sanayileşme ile bağlı olarak yaşadığı toplumsal sorunlar bu bakış açısına sahip olmasının en büyük nedenidir. Durkheim ve çağının sosyologları toplumda yaşanan sosyal kriz ve çalkantıların ortadan kaldırılması veya bu dönemin toplumun üzerinde oluşturduğu olumsuz etkilerinin en aza indirgenebilmesi için düşünülmüşlerdir. Durkheim ve onun gibi düşünen kişiler bu çerçevede sosyolojiyle toplumun problemlerinin gözlenmesi, betimlenmesi ile ilgili çaba sarf etmişlerdir. Buna göre Durkheim için toplumsal problemler temelinde ahlaki sorunlar ve toplumsal bunalımlar da yine toplumun yapısı ile ilişkili görülebilecek ahlaki problemlerdir (Aron, 1973). Bunlardan kurtulmak mümkündür ve bu bunalımlardan kurtulmak için anahtar kavram eğitimidir. Çünkü Durkheim için modern toplumlar topluluk tarafından meydana getirilen, bireyin kendi kişilik anlayışlarını geliştiren ve kendi toplumsal işlevini görmek zorunda olması ile tanımlanır. Eğitim insana bu işlevi hissettirilmesini sağlayacak önemli toplumsal bir kurum pozisyonundadır. Diğer bir ifade ile eğitim, modern toplumun beklentilerini bireyin özeniyle gerçekleştirilebileceği toplumsal bir işleve sahiptir. Modern toplumlarda var olabilmek için gerekli olan özellikler ancak eğitim yolu ile insanlara kazandırılabilir.

Durkheim'in eğitim sosyolojisine katkıları bu aşamada gerçekleşmeye başlar. Durkheim'a göre, her toplum sahip olduğu eğitim sistemi ile toplum için bir ortam hazırlar. Her eğitim sistemi toplumun ihtiyaçlarına cevap vererek toplumun bir izahı

yapılmış olur. Diğer taraftan toplum eğitim sisteminin hedef ve amacıdır. Toplumun sahip olduğu Yapı eğitim sisteminin de yapısını belirleyen önemli bir koşuldur. Ancak buna karşılık olarak eğitim sisteminin amacı bireyi topluma bağlamak, bireyin toplumu, bağlılığı ve saygısının hedefi olarak seçmesini sağlamaktır (Aron, 2004).

Durkheim'ın ifade ettiği bu belirlemelerden ortaya çıkan unsur eğitimin toplumsal bir süreç olduğu ve her toplumun kendine ait ve toplum yapısına uygun olan eğitim kurumlarına sahip olduğudur. Her toplumun kendi ihtiyaçlarına uygun olacak bir biçimde ahlaki bir yapısı varsa, aynı zamanda her toplumun ortak ihtiyaçlarını karşılayan bir eğitim sistemi mevcuttur. Buna göre her eğitim sistemi hizmet ettiği ve ait olduğu toplumun bir yansımasıdır ve ülkedeki toplumun ihtiyaçlarına cevap verir. Aynı zamanda eğitim sistemi ve eğitim, topluluğun, ülkenin ve toplumun sahip olduğu değerleri devam ettirme görevini de üstlenir (Durkheim, 2016). Böylece eğitim sistemi bireyleri topluma bağlama, toplumu aidiyetlerine esas olan topluma bağlılık ve saygılarının hedefi olarak anlamaya inandırma amacındadır.

Buradan da anlaşılacağı üzere Durkheim eğitimi toplumsal bir olay olarak kabul etmekte ve eğitim ile toplum arasında çok yakın bir ilişki kurduğunu ifade etmek mümkündür. Buradan hareketle tüm toplumsal olaylar için öngördüğü bilimsel yöntemin toplumsal olaylara uyarılma çabasını eğitim için de düşünmekte ve uygulamaktadır.

Durkheim, “*sosyolojik yöntemin kuralları*” adlı eserinde toplumsal olay ve olgular arasında çok genel bir bağ bulunduğunu ifade etmektedir. Bundan dolayı temel toplumsal olgulardan olan eğitim, ekonomi, hukuk, ahlak ve din ile toplumsal olgular arasında karşılıklı ilişki ve bağ olduğunu ifade etmektedir. Durkheim'ın toplum ile belirtilen olgular arasında bağ olduğunu göstermesi aslında sosyolojik yöntemin belirtilen alanlara da uygulanması gerektiğini ortaya çıkarmıştır (Durkheim, 2003). Bu gelişme ile beraber sosyoloji ekonomi sosyolojisi, eğitim sosyolojisi, kent sosyolojisi, hukuk sosyolojisi, ahlak sosyolojisi, sanat sosyolojisi, siyaset sosyolojisi ve din sosyolojisi gibi alt dallarında kurulmasının bilimsel bir gerekçesini oluşturmuştur. Ancak eğitim sosyolojisine tüm bu yaklaşımları kazandırmış olması ve eğitime bu kadar katkısı bulunmuş olmasına rağmen Durkheim'ın çalışmaları eğitim sosyolojisi adı altında bağımsız bir çalışmaya dönüşmemiştir. Durkheim'ın hem eğitim sosyolojisinin alt dalları ayrılması konusundaki çabaları, hem de toplumsal bunalım ve krizlerin çözümünü toplumsal gerekçelere dayandırılarak açıklaması büyük ölçüde eğitimde çözüm bulmuş olması nedeniyle eğitim sosyolojisinin önemli bir teorisyenidir.

Durkheim Fransa'nın içinde bulunduğu karmaşa ve ahlaki bunalımı yok edecek yeni ve bilimsel bir sosyoloji yaratmaya çalışır. Onun amacı Fransa'nın devam etmekte olan ahlaki bunalımı yenebilmesinde yardım edecek bir sosyoloji geliştirmektir. Bu disiplinin meşrulaştırmak, bilimsel bir temele oturtmak ve böylece yaptığı çalışmalar alana büyük katkı sağlar (Pope, 2008).

Emile Durkheim, belirtildiği gibi eğitim sosyolojisi alanında kuruculardan olarak bilinir. Durkheim'in en büyük savı eğitim alanında bilimsel yöntemlerin kullanılabilmesidir. Yaşadığı dönemdeki toplumsal huzursuzluk ve düzensizlikler onu toplumsal olaylarla ilgilenmeye sevk edip, özellikle bu durumu çözecek olanın eğitim ve dolayısıyla okullar olduğunu düşünür. Çünkü çocuğun toplumsallaşmasında okulun işlevi büyüktür. Ayrıca çocukta bütünlük ve dayanışma duygularını canlı tutan bir işleve de sahiptir (Tezcan, 1999).

Eğitim sosyolojisinde temel eser halen geçerliliğini devam ettiren Emile Durkheim'in "Eğitim ve Sosyoloji" eseridir (Bottomore, 2015). Eğitim sosyolojisine Durkheim'in en önemli katkısı eğitime toplumsal bir olgu olarak bakmasıdır. Durkheim'in eğitim olgusu toplumsaldır. Ona göre eğitim bir toplumdan diğerine göre farklılaşabilir. Bundan dolayı sosyolojik yönü tüm sahalarında vardır. Durkheim'in eğitimi işlevsel açıdan ele alması eğitim sosyolojisi alanına yaptığı bir diğer katkıdır. Eğitim ona göre toplumdaki bireyleri korur, onların uyum ve birliğini geliştirir. Eğitimin işlevi genç nesli sistematik olarak toplumsallaştırmaktır. Toplumun hayatta kalması böylece eğitim vasıtasıyla gerçekleşir (Tezcan, 1999).

Eğitimi toplumsal dayanışma, toplumların hayatta kalmaları ve varlıklarını devam ettirmeleri bakımından önemlidir. Emile Durkheim eğitimi, toplumsal dayanışmanın olması için toplumların kültürel birikimlerini aktaran önemli bir toplumsal olgu olarak görür. Eğitimin içeriğinde, hedeflerinde ve yöntemlerinde toplumun kültürel açıdan yeniden üretilmesi var olmak zorundadır (Akyol, 2013).

Durkheim'in eğitim tanımında yetişkinlerin genç nesle değer aktarması vardır. Fakat bunun tam tersi de söz konusu olabilmektedir. Yani tek taraflı bir süreçten bahsedilirken aslında karşılıklı alışverişten de söz edilebilir. Genç nesil de yetişkin nesle değer aktarımında bulunabilir. Aslında bugün tek taraflı bir iletişimden değil, aynı zamanda karşılıklı bir iletişimden de söz edilebilir (Tezcan, 2005).

Öncelikle eğitim sosyolojisinde bu denli önemli rol sahibi bir sosyolog olan Durkheim'in, eğitimle alakalı düşüncelerine bakmakta yarar vardır.

Durkheim'e göre eğitim olgusu toplumsal bir olgudur. Kuramı, işlevi ve kökeni bakımından sosyoloji ile yakından ilişkisi vardır. Bir toplumdaki diğerini eğitim büyük değişiklikler göstermektedir. Hatta eğitim tarihine bakıldığında aynı toplum içerisinde bile farklı zaman dilimlerinde farklı biçimlerine büründüğü görülecektir. Eğitim süreci veya eğitim sistemi de diğer ahlaksal, siyasal ve toplumsal kurumlar gibi işlevlerini yerine getirdiği toplumun gereksinim ve yapısının sonucu olan toplumsal bir olay olduğu görüşünü savunmaktadır. Emile Durkheim'e göre eğitim toplumda gelenek, eylem biçimleri ve uygulamalardan oluşmaktadır. Ortaçağ döneminde eğitim dinsel bir yapıda ele alınırken Rönesans döneminde özgür, 17 yüzyılda edebi bir mantıkta iken günümüzde ise bilimsel nitelik taşımaktadır. Durkheim'e göre ise bunun nedeni insanların gereksinimlerinin çeşitli olması ve çokluğu ile ilişkilidir (Durkheim, 2016).

Dolayısıyla eğitimin toplumdan topluma ve zamana göre değişiklikler göstermesi eğitimin toplumsal bir olgu olduğunu ve Durkheim bu görüşünde ne kadar haklı olduğunu göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında insanların gereksinimleri geçmişten günümüze daha çeşitli hale gelmeye başlamış ve bu gereksinimlerin bağlı bulunduğu toplumsal koşullarda zaman içerisinde değişmeye uğradığı tartışılmaz bir gerçektir.

Durkheim eğitim ile ilgili bir başka görüşü ise eğitimin toplumsal kurumlardan birisi olmasından dolayı eğitimin işlevsel açıdan ele alınması gerektiği konusudur. Temel toplumsal kurumlar toplumdaki birliği ve uyumu korur ve geliştirir. Bu uyum ve birliğin geliştirilmesindeki temel toplumsal kurumlardan bir tanesi de eğitimidir. Durkheim'e göre eğitimin özel görevinin diğer bir ifade ile işlevinin genç kuşağın, metodik olacak bir biçimde toplumsallaşmasıdır. Durkheim bireysel yetenekleri toplumun gereksinimleri doğrultusunda geliştirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Buradaki amaç öğrencilerde kabul gören değerlerin, fiziksel becerilerin ve entelektüel becerilerin kazandırılmasıdır. Söz konusu bu beceriler bireyden, hem bireyin kendi özel çevresi hem de siyasal çevresi ile etkileşimde olmasını bekler (Durkheim, 2016).

Toplumun devamlılığının sağlanması ve toplum içerisindeki uyum Durkheim'e göre ancak bu yolla sağlanır. Bu açıdan bakıldığında topluma ayak uyduran ve ihtiyaç duyulan gereksinimlere sahip olan bireyler hiç kuşkusuz toplumu ayakta tutan ve toplumun şekillenmesinde önemli bir etkidir.

Kant ve Spencer gibi bazı düşünürler eğitimin amacının bireylerin yeteneklerini en üst yetkinlik derecesine çıkarmak ve bireyi temel alma düşüncesine karşılık olarak Durkheim, eğitimin amacını genç kuşağın toplumsallaşması olduğunu ifade eder

(Tezcan, 2005). Diğer bir ifade ile genç kuşakların toplumun istediği biçimde yetişmiş olması söz konusudur.

Bu açıdan bakıldığında eğitim toplumun ihtiyaçlarına cevap oluşturmalıdır. Durkheim'in tüm bu görüşlerini bakıldığında Durkheim, eğitim süreci içerisinde toplumun ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması gerekliliğine ağırlık verdiği ve eğitimin toplumsal bir olgu olduğu görüşü ağırlık kazandığı görülmektedir. Durkheim eğitim ile ilgili görüşleri yanında eğitim ile ilgili yapmış olduğu tanımlar da vardır.

Eğitim, Durkheim'a göre, çocuğun dünyayı anlayabileceği ve bilgisini elde edebileceği bilişsel bir çerçeve de sağlamalıdır. Bu tür şeylerin açıkça tanımlandığı ve bunlara uyumun yetke sahibi kişiler tarafından talep edildiği istikrarlı ve yapılaşmış bir çevreyi oluşturmayı içerir. Eğitim, toplumun sürekliliği için gereken okullaşmayı (consensus) inşa edecektir. Çünkü toplumdaki herkes okul rejimine tabidir. Durkheim, çocuklarda doğal ahlaki değer ve düşünme biçimleri olduğunu iddia eden eğitimcilerle aynı düşüncede değildir. Durkheim, toplum tarafından gerek duymadıkça, eğitimin çocuğun potansiyellerini geliştirmesi gerektiği görüşüne karşı çıkmaktadır (Blackledge and Hunt, 1985).

Eğitim kelimesinin tanımı birçok şekilde yapılmıştır. Durkheim, birbirinden tamamen farklı yapılan tanımları bir tarafa bırakıp kendine özgü bir eğitim tanımı yapar. Ona göre eğitime yönelik yapılabilecek en doğru tanım süreçte şeylerin ya da bireylerin birbiri üzerine oluşturduğu etkiye göredir. Böylece en uygun olan tanım, yetişkinlerin yetişmekte olan nesle gösterdiği etki durumuna karşılık gelir. Eğitim her ne kadar ortak toplumsal amaçlara hizmet etse de bireyselliğin de yadsınamaz önemi vardır. Durkheim, herkesin aynı hayat tarzına kendini adamasının imkansız olduğunu, her bir bireyin kendi yeteneklerine göre yerine getireceği farklı görevleri olduğunu düşünür. Eğitimde mükemmel bir uyum yoktur. Düşünen insanlara olduğu kadar, hisseden ve eyleme geçecek insanlara da ihtiyaç vardır. Burada kaçınılmaz olan uzmanlaşma toplumsal bütünlüğü engellemez. Durkheim eğitimin salt mutlu olma amacına hizmet etmesini bir amaç olarak yetersiz görür. Çünkü ona göre hayat standardı hem daha çok öznel bir kavram hem de zamandan zamana, toplumdaki topluma değişir (Durkheim, 2016).

Eğitimin genel ve tek tanımını yapmak da mümkün değildir. Çünkü tarihsel süreçler göz önüne alındığında tek ve evrensel bir eğitim tanımını destekleyecek bir durum söz konusu değildir. Tam tersine zamana ve coğrafyalara göre eğitim değişiklik gösterir. Örneğin Yunan ve Latin sitelerinde eğitimin amacı bireyi sorgusuzca boyun eğip toplumun varlığı için eğitmekken, Atina da fikir sahibi, düşünen ve estetik anlayışı

olan birey yetiştirmektir. Ortaçağ'da dinsel eğitim ağırlıkta olurken, Rönesans'ta laik bir eğitim hakimdir. Bugün ise bilim alt tabanlı eğitimden söz ederiz. Fakat her dönem o zamanki toplumsal ihtiyaca göre şekillenmiştir.

Devletlerin bekası için eğitimde çeşitlilik ve farklılaşma gerekli olmuştur. Dolayısıyla genel bir eğitim tanımı yapmak kolay değildir. Durkheim'e göre zaman ve mekanı göz ardı ederek yapılan eğitim tanımları gerçeklikten uzaktır. Bunun yerine eğitimin ne olması gerektiği sorusuna cevap vermek daha mantıklı olacaktır. Böylece tarihte yapılan bu tanımsal hatalara düşmemiş oluruz. Kendimize göre çocuk yetiştirmek, onu eğitmek imkansızdır. Toplumun gerekliliklerine, toplumsal şartlara ve göreneklerimize göre çocukların eğitim alması söz konusudur. Eğer toplumsal göreneklere karşı çıkarsak, görenekler öçlerini çocuklarımızdan alır. Bu çocuklar büyüdüklerinde aynı çağda yaşadığı diğer bireylerle toplumsal uyumu yakalayamadıklarından birlikte yaşamaya yetkin olamazlar (Durkheim, 2016). Diğer bir ifade ile zamanın insanı olmak demek normal hayat koşullarında yaşamaya elverişli olmak demektir.

Görenek ve ortak fikirlerimiz bizim de ötemizde ortak yaşamın ve önceki nesillerin ürünleridir. Geçmişimizin her devri bugünün eğitim sistemine katkıda bulunduğu tartışılmaz bir gerçektir.

Durkheim düşüncelerini savunurken bilimsel bir gözle fikirlerini destekler. Ona göre üstün organizmalar, ürünü oldukları biyolojik evrimin tüm yansımalarını bünyesinde barındırır. Bundan dolayı tarihsel nedenleri göz ardı etmek eğitimin anlaşılmasına yol açar (Durkheim, 2016).

Eğitimin hedeflerinin saptanması için öncelikle tarihsel inceleme kaçınılmazdır. Öncelikle eğitimin ne olduğu ve tarihsel süreç içinde hangi ihtiyaçlara cevap verildiğine bakmak gerekir. Sonrasında eğitimin hangi hedefleri amaçladığına günümüz şartları göz önüne alınarak cevap verebiliriz.

Eğitimin tanımını daha sağlıklı yapılabilmesi için Durkheim, var olan ya da olmuş eğitsel sistemleri incelemek ve ortak özelliklerini belirlemek gerektiğini savunur. Bunun yanında eğitimin olabilmesi için, yetişkin neslin yetişmekte olan nesil üstünde bir eylem icra etmesi gerekir.

Eğitim temelde toplumun ideal insan tipine hizmet eden bir araç olsa da, kendi içinde zorunlu farklılaşmaları da içinde barındırır. Durkheim çift yönlü eğitimden bahsetmektedir. Ona göre eğitim aynı zamanda hem tek hem de çoğuldur. Eğitimin çoğul olması uzmanlaşmanın, çeşitliliğin ve toplumdaki sınıfsal varlıkların kaçınılmaz

sonucudur. Örneğin Orta Çağ'da şefler, köylüler, burjuvalar ve asiller ortak bir Hristiyan eğitimi alsa da, gördükleri eğitim çeşitlilik göstermiştir. Burada ortak ideal insan tipini yetiştirmeye yönelik verilen eğitim, eğitimin tek yönlü olduğunu; sınıfsal farklılıklara dayalı verilen eğitimdeki çeşitlilikte eğitimdeki çoğulluğu gösterir. Eğitimin teklik ve çoğulluk özelliğinin derecesi ise var olduğu toplumdaki gereksinimlere göre değişir. Eğer eski kast ve sınıfsal sistemlerin varlığı devam etmeyecekse daha çok tek eğitim hüküm sürecek; iş eğer daha bölünmüş bir yapıya sahipse ortak fikir ve duygular temelinde, uzmanlaşmanın kaçınılmaz olduğu daha farklılık gösteren bir eğitim sistemi gerekecektir (Durkheim, 2016; 53).

Birey bağlı olduğu şartları, gereksinimleri ve bunları kavrayabilme yetkinliğini okula giderek, aynı bir fizikçinin hammaddeleri veya bir biyologun canlıları incelemesi gibi, bu gerçekliği kavrar (Durkheim, 2016). Bahsedilenlerden yola çıkarak eğitimin aslında toplumun kendi varlığını devam ettirebilmesi için gerekli koşulları genç neslin kalbinde hazır etmek için kullandığı bir araçtır diyebiliriz.

Bütün bilgiler ışığında nihai yol Durkheim'ın eğitim anlayışına çıkar. Durkheim eğitimin tanımını şu şekilde yapmaktadır:

Eğitim, yetişkin nesillerin toplumsal yaşam için daha olgunlaşmamış kişiler üzerinde uyguladığı etkidir. Eğitimin amacı ise, bir bütün olarak politik toplumun ve çocuğun bilhassa yazgılı olduğu özel toplumsal çevrenin ondan talep ettiği bir takım fiziksel, entelektüel ve ahlaki şartları çocuğun içinde harekete geçirmek ve geliştirmektir. Kısacası, eğitim, genç neslin toplumsallaşmasıdır (Durkheim, 2016; 54).

Eğitim ile ilgili bu görüşlere sahip olan Durkheim toplumsal sınıfların eğitimde farklılaşmaya neden olduğunu ifade etmektedir. Bu kısımda Durkheim'e göre eğitimin toplumsal niteliği ve eğitimin farklılaşması ile toplumsal sınıf arasındaki ilişki tartışılacaktır. Ancak öncesinde toplumsal bir etkinlik olan eğitimden önce toplumsal olgu kavramını incelemek gerekir.

Durkheim'e Göre Toplumsal Olgu

Toplumsal olgu her şeyden önce sosyolojinin konusudur. Durkheim'a göre toplumsal olgu bireysel bilincin dışında olan ve kendilerinin bize zorla kabul ettiren, bu özellikleriyle evrenin diğer olgularından ayrılan nitelikteki olgulardır (Kösemişal, 1971).

Durkheim toplumsal olguların niteliklerini şöyle anlatır;

“Kardeşlik, eş ya da yurttaşlık görevimi yaptığı, akdettiğim sözleşmelere uyduğum zaman, benim ve edimlerini dışında, hukuk ve töreler içinde belirlenmiş ödevleri yerine getiririm. Bu ödevler duygularıyla uyum içinde olsa ve içten içe onların gerçekliğini sezsem bile, söz konusu gerçeklik nesnel olmaktan çıkmaz; çünkü onları ben yaratmadım, eğitimle kabul ettim. Kaldı ki, kaç kez sırtımıza yüklenen zorlukların ayrıntılarını bilemez ve onları öğrenmek için, yasaya ve onun yetkili yorumcularına başvurmak zorunda kalırız! Aynı biçimde mümin de dinsel yaşamına ilişkin inanç ve uygulamaları doğduğunda hazır bulmuştur; ondan önce var olduklarına göre, onun dışındadırlar. Düşüncemi dile getirmek için yararlandığım, işaretler sistemi, borçlarımı ödemek için kullandığım para sistemi, ticari ilişkilerimde başvurduğum kredi belgeleri, mesleğimle izlediğim uygulamalar, vb, onlardan yararlanışımın bağımsız olarak, işlevlerini yerine getirirler. Toplum oluşturulan bütün üyeler tek tek ele alınsa yukarıda söylenenler her biri için yinelenir. Demek ki bunlar bireysel bilinçlerin dışında var olmak gibi dikkat çekici bir özellikleri olan davranma, düşünme ve hissetme biçimleridir (Durkheim. 1985).”

Durkheim sosyolojinin felsefeden ayrı bağımsız bir alan olduğunu vurgulamak için onu toplumsal olgulara dayandırır. Toplumsal olgular ise, eylemi gerçekleştiren kişinin ötesinde olan, zorlayıcı ve onların dışında var olan kültürel normlar, toplumsal yapılar ve değerlerden oluşur. Bu toplumsal olgular, Amerika'nın üniversite eğitimine önem veren değerlerinin yine kendi üniversite bürokrasisinden kısıtlandığı gibi, toplumsal yaşamı kısıtlar. Felsefe ile sosyoloji arasında sınır koymak için toplumsal olgulara şeyler olarak bakmak ve ampirik olarak incelenmek gerekir.(S.Jones, 1996). Böylece ampirik yolla incelenmesi özellikle Durkheimci sosyolojiyi felsefeden ayırır. (Ritzer, 2014).

Durkheim bu durumu şöyle açıklar;

Toplumsal bir olgu, dışsal bir kısıtlamayı birey üzerinde uygulama yeteneği olan sabit veya sabit olmayan her eyleme biçimidir; yine o, verili bir toplum içinde genel olan her eyleme biçimi olduğu halde aynı zamanda bireysel tezahürlerinden bağımsız olarak kendi içinde var olur (Durkheim, 1985).

Durkheim'a göre toplumsal olgular aynı “şey”ler gibi ele alınmalı ve toplumsal olgulara bilimsel bir gözle bakılmalıdır. O bu bakış açısıyla aslında bir pozitivisttir. Durkheim'ın maddi olmayan toplumsal olgular diye nitelendirdiği ahlaki sistemler, kültür, adetler ya da inanışlar gibi toplumsal olguları araştırmış ve onlara sosyolojinin meşruiyeti noktasında işlevsel ve bilimsel bir bakış açısıyla bakmıştır (İnal, 1991).

Durkheim toplumsal olguları bireye indirgemez, kendi gerçekliğiyle incelemeyi savunur. Durkheim “sui generis” yani kendine özgü anlamına gelen terimle toplumsal olguları niteler. Bunu toplumsal olguları kendine özgü karakterlerini vurgulamak için kullanır. Eğer toplumsal olgular bireye indirgenirse, sosyoloji psikoloji ve felsefeye

indirgenmiş olur. Bunun yerine bir toplumsal olgu başka bir toplumsal olguyla açıklanır. Kısacası, toplumsal bir olgu ampirik incelenebilir, bireyin üstünde, bireyi zorlayıcı ve diğer toplumsal bir olgu tarafından açıklanır (Ritzer, 2014, s.189).

Durkheim toplumsal olgu hakkında şu sözleri sarf eder;

Saptanmış olsun olmasın, birey üzerinde bir dış baskı uygulayabilecek her yapma biçimi toplumsal olgudur; ya da, bireysel görüşlerden bağımsız, kendine özgü bir varlığı olup, belli bir toplum sahasında genel olan her şey toplumsal olgudur (Durkheim, 1985).

Durkheim bir başka tanımıyla; “toplumsal olgular birer nesne gibi ele alınmalıdır” der. Diğer bir deyişle toplumsal olayları gözlemlerken en önemli ve temel ilke toplumsal olguları nesnelere olarak düşünmektir (Durkheim, 1985).

Durkheim toplumsal olguları gözlemlerken üç kurala uyulması gerektiğini savunur;

- Bütün peşin hükümlerden sistematik bir şekilde kaçmak
- Tanımı yapılmış olguları ele almak ve bunun dışında başka bir olgu ile ilgilenmemek;
- Sosyolog toplumsal olguları bireysel görüşlerden ayrılmış bir şekilde meydana geldikleri bir yandan incelemelidir (Durkheim, 1985).

Toplumsal olgular gözlemlenebilir. Fakat bu olguların normal ya da patolojik olduğuna nasıl karar verilmelidir? sorusu önem arz etmektedir.

Öncelikle normal olgu ve patolojik olgunun ne olduğunu kavramak gerekir. Toplumsal olgu genelse yani sık tekrar ediliyorsa kendi evrim sürecinde o olgu normaldir. Genel değil ise patolojiktir (Köseihal, 1971).

Normal ya da patolojik olguyu ayırt etmemize yarayacak üç temel kural vardır.

- Toplumsal olgu evrim geçirdiği ortamda uyumlu olduğu ve toplumun ortalamasında ortaya çıktığı zaman, normaldir.
- Olgunun genel olması normal olduğunu gösterir.
- Gelişmekte olan toplumsal türe ilişkin olduğu zaman da normal sayılır.

Durkheim patolojik özelliği taşıyan en önemli kavramın suç olduğunu düşünür (Durkheim, 1985).

Durkheim toplumda suçun sapmanın önemli ve olumlu işlevleri olduğunu ifade eder. Bu sapma toplumun içindeki hangi davranışın hoşgörüsü ile hangisininse cezalandırılacağı hakkında bilgi verir. Durkheim suçun her toplumda olduğunu ve bunun da normal olduğunu söyler. Bu sapma ya da suç davranış normlarının netleşmesini sağlayıp, sosyal bağları (social bonds) güçlendirir. Bundan dolayı suç ya da sapma toplum için normal bir normdur (Coser, Nock, Rhea, Steffan, 1983).

Peki, anormal ya da patolojik diyebileceğimiz durumlar nasıl oluşur? Durkheim'a göre suçun ortaya çıkış miktarı toplumdaki ortalama kabul edilen normlardan sapsa, o zaman anormaldir ya da patolojiktir. Dolayısıyla istatistiksel olarak sapma gösteren davranış patolojiktir (Abrahamson, 1990).

Durkheim'e göre suç kolektif bilincin yasak dediği davranıştır (Aron, 1986). Bir davranışın suç olabilmesi için, o davranışın kolektif bilincin, ortak, kuvvetli ve belli durumlarına karşı gelmiş olmalıdır. Bundan dolayı suç toplumlarda duygu yıkıcı bir durumdur. Eğer bir toplumda suça duyulan nefret çoksa, o toplumdaki bireylerde yansıması olarak güçlü olacaktır. Suça karşı kolektif bilinçte duygululuk oranı arttıkça suç şekil değiştirir fakat ortadan kalkmaz. Eğer kolektif bilinç suça karşı beslediği duygululuk oranı fazlalaşırsa, en küçük eylem bile suç olacaktır. Bundan dolayı bir toplumda suçun tamamen ortadan kalkması imkânsızdır. Demek ki suç toplumsal hayatın bir parçasıdır ve suç o toplum için yararlı ve normaldir (Kızılcılık, 1991).

Durkheim suçun aslında toplumda yararlı ve toplumsal sağlığa katkıda bulunduğunu Sokrates örneği vererek destekler. Sokrates'in cezalandırılması ona göre normal bir durumdur. Çünkü kolektif bilince göre Sokrates'in düşünceleri ve eylemleri uyumsuzdur. Fakat Sokrates'in suçu yani düşüncelerindeki bağımsızlığı sadece insanlığa değil kendi vatanına da yararlıdır (Jensen, 1988).

Özetle suç kaçınılmaz ve gereklidir. Suçun toplumsal hayatın temel koşullarına bağlı olması bakımından yararlı kabul edilir. Ahlakın ve hukukun normal evrimi bakımından bağlı bulunduğu koşullar da kaçınılmazdır (Durkheim, 1985). Kısacası suç toplumdaki insanları onların paylaştıkları sosyal değerlerden haberdar etmesi yönünden sosyal dayanışmayı destekler (Abrahamson, 1990).

Toplumsal olguların incelenmesinde sosyologun çok etkisi olmayacağı düşünülmüşse, deneyime değil de karşılaştırma yöntemi daha çok işe yarayacaktır.

Karşılaştırma yönteminin dört kuralı vardır;

- Kalıntılar yöntemi
- Uygunluk yöntemi
- Değişim yöntemi
- Birlikte değişim yöntemi

İlk üç yöntem sosyologun kuruluş aşamasında olmasından, bu yöntemlerin oldukça ilerlemiş bilimler tarafından kullanıldığı ve olguları bir tek yönden uygunluğunu ya da değişimi göstermeye yaradığından pek kullanılmaz (Durkheim, 1985). Onun yerine birlikte değişim yöntemi toplumsal olguları incelerken kullanılabilen tek yöntemdir. Çünkü bu yöntem, nedensellik ilişkisini öteki yöntemler gibi dışarıdan değil de içeriden alır. Ayrıca her zaman karşılaştırılan olgular çok sayıda değildir ve birlikte değişim yöntemi yüzeysel ilişkileri göstermez; böylece bizi eksik sayımlar yapmaya zorlamaz (İnal, 1991).

Durkheim toplumsal bir olguyu anlatmaya çalışmaya çalışırken bunun nasıl yapılacağıyla ilgili reçete sunar. Ona göre toplumsal bir olguyu anlatmaya çalışırken, bahsedilen olguyu oluşturan yapıcı sebeple ve olgunun fonksiyonunu ayrı ayrı incelemek gerektiğini düşünür. (Durkheim, 1985).

Toplumsal olguların durumları da birbirine göre farklılık gösterebilir. Mesela bazı olgular vardır ki hiçbir işlevi olmadığı halde toplumda var olup yaşarken, bazen de o toplumda olduğu gibi kalıp işlevini değiştirebilir. Bazen de toplumda belli bir dönem de işlevi olup ve aynı zamanda yararı bulunan bir olgu sadece alışkanlığın sayesinde de o toplumda varlığını sürdürebilir. Hristiyan dogmaları buna örnektir. Ortaçağdaki bu dogmaların işlevi ve rolü farklıyken, modern dünyadaki rolleri başkadır (Kösemihal, 1971).

Buradan toplumsal olguların bireysel olmadığını anlarız. Toplumsal bir olgunun nedeni psikolojik olmaz; sadece başka bir toplumsal olgu diğerinin nedeni olabilir. Bu durum o toplumsal olgunun işlevini belirlemede de geçerlidir. Yine toplumsal bir olgunun işlevi sadece toplumsaldır. İşlevi o toplumdaki insanlara yararlı olmasına ve insanlara hizmet etmesine bağlıdır. Özetle bir toplumsal olgunun işlevinin her zaman bu olgunun herhangi bir toplumsal amaçla kurduğu ilişkide aranması gerektiğini söyleyebiliriz (Durkheim, 1985)

Durkheim bazen de toplumsal olguların hiçbir işlevi olmadığını ancak yine de o toplumda var olduğunu söyler. Bu olguların işlevleri değişse bile yine de o toplumda varlığını sürdürebileceğini ifade eder (Abrahamson, 1990).

Durkheim, bir olgunun diğer olguya neden olduğunu kanıtlamanın önce, olayların zamandaş olup birlikte ortaya çıkıp çıkmadığına bakılarak ve aynı zamanda değişik durumlarda birinin diğerine değişmeden bağlı olup olmadığını araştırarak varılacağını söyler. Bunlar deneyleme (experimentation), dolaylı deneme ya da karşılaştırma yöntemi kullanılarak bulunur. Eğer koşullar gözlemci tarafından hazırlanıp, bir olgunun diğerine bağlı olduğunu gösterilirse bu deneyleme (experimentation) olur. Ama eğer koşullar doğada kendi belirlenmişse o zaman bu dolaylı deneme veya karşılaştırma yöntemi olur (Kösemihal, 1971).

Emile Durkheim Göre Eğitimin Toplumsal Niteliği

Durkheim'in yaşadığı dönemdeki toplumsal buhran ve sorunlar onu çözüm arayışına iter. Dönemin Fransa'sındaki toplumsal düzensizlik onu özellikle eğitimle ilgilenmeye sevk eder (Akyol, 2013). Durkheim, özellikle Fransa'da toplumsal düzensizlikle ilgilenmiş ve okulların bu durumunu önleyebileceğini savunmuştur. Çocuğun toplumsallaşmasında okulun artan önemi üzerinde durmuştur. Okulun, çocuğun grup yaşamında dayanışma duygusunu uyanık tutan gerekli her şeye sahip olduğunu belirtmiştir (Ulubey, 2008). Böylece eğitimin okul vasıtası ile yeni yetişen bireylere topluma daha yararlı olması için olanaklar sağladığını savunur.

Eğitime Durkheim gözünden bakıldığında, eğitimin genç nesli sistematik olarak toplumsallaştırdığı sonucunu çıkar. Bunu yaparken Durkheim herkeste bulunan birbirinden ayıramaz iki varlıktan bahseder. Biri, bireysel varlık denilen, sadece kendimiz ve kişisel yaşamımızla ilgili ruhsal durumlar; diğeri ise kendi içimizde dışarı vurduğumuz düşünceler, duygular ve alışkanlıklar bütünüdür. İkincisi bireyin değil bireyin içinde bulunduğu toplumsal grubun benliğidir. Eğitimin hedefi de, her bir bireyin içindeki bu ikinci varlığı inşa etmektir ki bunlar ahlaki inanç ve pratikler, dini inançlar, milli ya da mesleki gelenekler, görenekler yani kısacası her türlü kolektif düşüncelerdir (Durkheim, 2016).

Durkheim eğitimi toplumsal bir olgu olarak ele alır. Durkheim'in eğitim kuramı, onun sosyolojisinin özüdür. Eğitimin toplumsallığı konusunda şöyle ifadelerde bulunur;

“Her şeyden önce bir sosyolog olarak size eğitimden bahsetmeliyim. Bunun yanı sıra, bu doğrultuda yol alırken, fenomenleri yanlış bir referans çerçevesiyle ele almak şöyle dursun, tersine, söz konusu fenomenlerin gerçek doğasını göstermek için daha iyi bir yöntemin olmadığı konusunda bilakis ikna olmuş durumdayım. Eğitim, son derece toplumsal bir şeydir (Durkheim, 2016).”

Her toplumda farklı toplumsal çevreler olduğu gibi eğitimin de birçok özel türleri vardır. Bu özel eğitim türlerinin tamamı ortak bir temele dayanır. Bahsedilen ortak eğitim de toplumdan topluma değişiklik gösterir. Çünkü her toplum kendisi için ideal insan tipi oluşturur. Eğitimin hedeflediği nokta işte bu ideal insan tipidir.

Her bir toplum için eğitim, “toplumun, çocukların kalbinde kendi varoluşu için temel koşulları hazırladığı bir araçtır.” Bu nedenle de, “her tür millet, kendisi için uygun, tıpkı siyasi ve dini örgütlenmelerinde olduğu gibi onu tanımlamaya hizmet edebilecek, kendisine özgü bir eğitime sahiptir.” Dolayısıyla, olguların gözlemi bizi şu tanıma götürür;

“Eğitim, yetişkin nesillerin toplumsal yaşam için daha olgunlaşmamış kişiler üzerinde uyguladığı eylemdir. Eğitimin amacı, bir bütün olarak politik toplumun ve çocuğun bilhassa yazgılı olduğu toplumsal çevrenin ondan talep ettiği birtakım fiziksel, entelektüel ve ahlaki şartları çocuğun içinde harekete geçirmek ve gerçekleştirmektir.” Kısacası, “eğitim, genç neslin toplumsallaşmasıdır (Durkheim, 2016).”

Durkheim’a göre eğitim bireyi toplumsallaştırma süreci ise, toplumsallaşmanın açıklamasını yapmakta fayda vardır. Eğitimin insanları topluma uyarlama işlevi, toplumsallaşma süreciyle yerine getirilir. Toplumsallaşma süreci esnasında çocuk, toplumun gereklerine göre biçimlendirilir. Toplumsallaşmış bireyin zıttı, anomi durumundaki bireydir (Blackledge & Hunt, 1985). Durkheim’e göre eğitimin görevi bireyi toplumsallaştırmaktır. Durkheim çocukta, ondan gerek bir bütün olarak politik toplumla gerekse de içinde yer aldığı özel çevreyle birlikte istemde bulunduğumuz belirli değerlerin, entelektüel ve fiziksel becerilerin gelişimini ifade eder. Yalnız bu yolla toplumun işbirliği ve yaşaması sağlanabilir (Banks, 1971).

Eğitim bir toplumsallaşma süreciyse, toplumsallaştırıcı olan araç ise okuldur. Durkheim’a göre okul, önemli ve kendine özgü bir işleve sahiptir. Bu işlev ise yeni bir varlık yaratmak ve toplumun ihtiyaçları doğrultusunda bu yeni varlığı biçimlendirmektir. Aslında bu durum çocuk-merkezli eğitimciler için olumsuz bir baskılama süreci gibi görünürken, Durkheim bunun böyle olmadığını ileri sürer. Ona göre ancak sınırlandırmalar yardımıyla çocuğun yaşayacağı sürekli çaba göstermenin doğuracağı implikasyonlarından kurtulabileceğini savunur. Eğitim içinde gereğinden

fazla bireysellik, kişisel bozulmaya ve toplumda karmaşıklığa sebep olabilir (Durkheim, 2016).

Toplumlarda eğitim kaçınılmazdır. Toplumların hayatta kalabilmeleri ve varlıklarını sürdürebilmeleri için toplumsal dayanışma içinde olmaları esastır. Durkheim'e göre eğitim, toplumsal dayanışmanın sağlanmasında çok önemli bir faktördür. Toplumsal dayanışmanın sağlanması için toplumun kültürel birikiminin çocuklara aktarılması gerekmektedir (Akyol, 2013).

Toplumsal olguları öğretme yolunda eğitimin de kaçınılmaz yerinden söz etmek gerekir. Eğitim toplumsal varlığı yaratmayı hedefler. Eğitim, toplumsal varlığın tarih boyunca nasıl oluştuğunu gösterir. Çocukların sürekli baskı altında kalması, ebeveynleri, toplumsal çevrenin baskısı ve öğretmenlerinin araç rolünde yaptığı eylemdir (Durkheim, 1985).

Durkheim'e göre eğitim sosyal bir olgudur. Sosyal bir olgu olması eğitimi, her toplumun kendine has sosyal çevresi olduğu düşünülürse, her toplumda kendine ait özel eğitimlere sahip olmasına neden olur. Fakat her ne kadar özel eğitimlerden bahsedilse de bu eğitimler ortak bir temele dayanır. Bu ise o toplumun ortak idealini ortaya koymaktır. Bundan dolayı her toplumda eğitim kaçınılmaz bir özelliğe sahiptir (Ata ve Bağcı, 2007).

Emile Durkheim'e Göre Eğitimde Farklılaşma ve Toplumsal Sınıf İlişkisi

Durkheim, toplum içerisinde birbirinden farklı çevreler ve farklı yaşam biçimleri olduğuna göre eğitimde de farklılıkların kaçınılmaz olduğunu ifade etmektedir. Toplumsal sınıflar şayet tabakalardan meydana geliyor ise verilen eğitimde de farklı sistemlerin birbirine göre değişiklik gösterdiği düşünülebilir. Durkheim, kentlilerin eğitimleri ile köyde yaşayanların eğitimleri arasında farklılıklar olduğunu, kentlilerin aldıkları eğitim ile köylülerin aldıkları eğitim birbirinin aynı olmadığı gibi, işçilerin aldığı eğitim ile burjuvanın aldığı eğitimin bir olmadığını belirtmektedir. Dolayısıyla eğitimde tabakalar arası farklılıklar olmasından dolayı Durkheim, çocuğun başarabileceği ödevlerle yaşadıkları çevreye hazırlanması gerektiğini, aynı zamanda belirli yaştan sonra eğitim alan bireylerin buna göre eğitimlerinde farklılıkların olması gerektiğini savunur. Buna ek olarak özel eğitim ile ilgili Durkheim bütün özel eğitim alanları, ortak bir temele dayandığını ifade etmektedir. Tüm ülkelerin çocuklara vermek

istediği ortak düşünce ve duygular olduğunu ve gerçek eğitimin bu ortak terbiyede gerçekleştiğini ifade etmektedir (Durkheim, 2016).

Durkheim bir toplumda birbirinden farklı çevreler varsa, o toplumun aynı şekilde farklı eğitim çeşitlerine sahip olabileceğini ifade eder. Örneğin, Hindistan'da kastlar sistemi vardır. Bu katı toplumsal tabakaların her birinin eğitsel düzey farklılıkları olur. Durkheim, Orta Çağda da krallıkta eğitim gören soylu genç çocuklarla daha basit bilgileri öğrenen alt sınıf çocuklarının eğitiminin aynı olamayacağını söyler. Bu farklılıklar gayet normal ve doğaldır (İnal,1991).

Eğitimde bireysel farklılıklar söz konusu olduğunda, Durkheim'a göre eğitimde psikolojinin eğitimin yöntemlerinin farklılıklara göre belirlenmesinde önemli yeri vardır. Bireysel farklılıklar önem arz edip yöntem belirlemede göz önüne alınmalıdır. Durkheim 'hiçbir metot, bütün çocuklara aynı suretle uygulanmadığına göre bu şahsiyet, zeka değişiklikleri arasında seciyeleri, karakterleri tanımaya, ruhbilimin yardım etmesi lazımdır'' der. Toplumun küçük şeklini, eğitim kurumları olarak düşünebiliriz. Kısacası, toplumu iyi tanımak, okulları doğru analiz etmemize yardımcı olur (Durkheim, 1950). Böylece bireysel farklılıkları gözeten okul ya da eğitimcilere büyük iş düşmektedir.

Durkheim eğitimin sürekli olduğunu düşünür ve değer aktarımının kısa bir sürede gerçekleşmediğini ifade eder. Eğitimde formal bir yapı olduğu kadar, informal yapı da vardır, hem formal hem de informal eğitimden söz eder. Yeni nesle aktarımda bulunulurken bir birliktelik ve sistematize edilmiş değerler vardır. Formal eğitimde öğretmen önemliken, informal eğitimde çocuğun ailesi ve çevresi önemli rol oynar (Durkheim, 1950). Bundan dolayı eğitimi tanımlarken onun sürekli olduğundan bahseder. Ona göre devingen bir eğitim süreci vardır.

Durkheim özel eğitim veya yetiştirmenin bütün eğitim sürecini şekillendiremeyeceğini savunur. Ona göre özel eğitimler bir temele bağlıdır. Bu temelde sınıflaşmayla ilgilidir. Her şeye rağmen her bir toplumsal sınıf toplumun ortak duygu ve düşüncelerine dayalı bir eğitim düzeneğine sahiptir (İnal, 1991).

Toplumdaki sınıfsal farklılıklara rağmen, Durkheim farklı eğitim şekillerine karşı çıkar. Eğer bir toplumun devamı hedefleniyorsa, tek bir eğitim sistemi kaçınılmaz çözümdür. Ayrıca toplumda sınıf farklılaşması verilen eğitimin türünü ve tipini de belirler. Bununla beraber toplumsal sınıf bireyin okuldaki başarısını da etkiler (İnal, 1991,514).

Durkheim eğitimde var olan farklılaşmayı şöyle ifade eder;

“Bir toplum, içinde çeşitli çevreler, muhitler olduğuna göre çeşitli türde eğitimler vardır denebilir. Toplumsal kastlardan (kapalı toplum sınıfları) mı kurulmuştur? O halde eğitim, bir kasttan öbür kasta oranla değişir. Patrisyenlerin (Roma asilzadeleri) Plebeyenlerin eğitiminin, Brahma (Eski Hint dini), Sudranın eğitiminin aynı değildi. Ortaçağda şövalyeliğin bütün inceliklerini öğrenen genç (Beyzade) ile mahallesinin kilise okulunda bazı önemsiz konular gramer, basit şarkılar, aritmetik, takvim bilgilerini öğrenmeye giden halkın, avamın, köylünün eğitimi arasında ne kadar ayrılıklar vardır. Bugün dahi eğitimin toplumsal sınıflar ile değiştiğini görmüyor muyuz? Kentlinin eğitimi köylünüküne benzemediği gibi, burjuvanın eğitimi de işçinin eğitimi, gibi değildir. Madem ki çocuğun başaracağı ödevleri çevreye göre hazırlaması gerekir, eğitim de belirli bir yaştan sonra uygulandığı kimseler için aynı olmamak zorundadır. Bunun içindir ki bütün uygar ülkelerde eğitimin ayrı olduğunu ve uzmanlaştığını görüyoruz... Tamimiyle bir cinsten ve eşitçi eğitime rastlayabilmek için, içinde hiç bir fark tanımayan tarih öncesi toplumlara kadar çıkmamız gerekir... Eğer toplum kapalı bir sınıftan kurulmuş, sınıf farklarına müsaade etmeyen bir olgunluk derecesine gelmişse, artık yalnız tek bir eğitim emreder. Eğer bir toplumda iş çok bölüme uğramışsa çocuk ortak fikirler, duygulardan başka bunlar üzerinde pek çok meslek istidatlarını da aynı zamanda isteyecektir. Özel eğitimlerin önemi ne olursa olsun, bunların eğitimin bütününe oluşturdukları da belirtilemez; hatta bu eğitimlerin kendi kendilerine yetmedikleri bile söylenebilir... Bütün özel eğitimler, ortak bir temele dayanır. Gerçeklikte hiçbir millet yoktur ki bütün çocuklara telkin edilmesi gereken ameliyelere, duygulara, düşüncelere sahip bir eğitime malik olmasın. Asıl gerçek eğitim bu ortak terbiyedir... Bu ortaklaşa eğitime, diğerlerine göre bir üstünlük verilmektedir... Niçin eğitim Ortaçağda dinsel, Rönesans'ta özgür, 17. Yüzyılda edebi idi? Niçin eğitim bu gün bilimsel olmuştur? Bu bir hata, gaflet sonunda insanların içyüzünü ve gereksinimlerini göz önünde bulundurmamaları yahut ihmalleri değil, insan gereksinimlerinin çokluğundan, çeşitlerinden dolayıdır. İnsan gereksinimleri çeşitlenmiştir; zira o gereksinimlerin bağlı olduğu toplumsal koşullar da değişmiştir de ondan... “(Durkheim, 2016).

Durkheim, yukarıda da belirttiği gibi eğitimin zamana ve toplumlara göre farklılık gösterdiğini ve bunun kaçınılmaz bir durum olduğunu söyler. Bireyin içinde yaşadığı toplum ve zaman dilimi nasıl bir insan hedefliyorsa birey ona göre eğitilir. Toplumsal koşullar değiştikçe, toplumun ihtiyaçları da değişir. Böylece hedeflenen inan ideali de değişir. Eğitim istenen insanı yetiştirmeye çalışır.

Emile Durkheim ve Eğitimin İşlevi

Eğitim toplumdaki işlevinden dolayı toplumda önemli bir yere sahiptir. Eğitim yoluyla insanlık tarihinin devamlı olan birikimleri bireye aktarılır. Durkheim gerekli aktarımları yapan eğitime çok önem verir. Ona göre eğitim, doğaya gerçekte gerekli hiçbir şey katmaz. Tam tersine, toplumsal yaşamın birer şart olarak sunduğu her çeşit

beceri, bir şekilde, doğuştan var olan yetkinlikler biçiminde dokularımızda somutlaşamayacak kadar karmaşıktır. Böylece, beceriler bir nesilden diğer nesle kalıtım vasıtası ile aktarılmaz. Bu aktarımı yapan eğitimidir. Toplum bireyi baskılayıp diktatör bir tutum sergilemez. Durkheim'a göre aslında insanın toplumun buyruklarına ihtiyacı vardır. Ona göre insan sadece toplum halinde yaşadığı için insandır. Buradaki var olan toplumun uyguladığı kolektif etki, eğitim aracılığı ile olmaktadır. Toplum birey üzerinde eğitim yoluyla onun niteliğini geliştirir ve ondan gerçek bir birey yapar. Eğitim bireyde yeni bir varlık inşa eder, içimizde var olan en güzel ve uygun insanı oluşturur. Eğitimin en önemli görevlerinden birisi de budur. Eğitim toplumsal devamlılığı sağlar. Nasıl bilim kolektif bir çalışma ise eğitim de nesilden nesle aktarım yoluyla devam eden bir eserdir. Durkheim'a göre nesilden nesle aktarımı toplum yapar ve buna vasıta en önemli araç ise eğitimidir. Ona göre insanın bilgeliği israf olmak yerine birikerek ve akarak artar (Durkheim, 2016). İşte bu akışı sağlamada toplumsal önemli bir olgu olan eğitimin rolü yadsınamaz.

Durkheim'a göre eğitim ailede başlayıp okulla devam eden bir toplumsallaşma sürecidir. Toplumsal süreklilik değerlerin bir nesilden diğerine aktarımı ile var olur. Her toplum yapı olarak farklılık gösterir. Buna bağlı olarak toplumlardaki eğitim de farklılık gösterebilir. Durkheim bu farklılaşmanın çıktısı olarak milli bir eğitim istemi görür. Bu ise milli bilinci oluşturur (Akyol, 2013).

Durkheim'a göre eğitimin işlevsel bir amacı vardır. Denilebilir ki, eğitim bir nesilden diğerine kültür aktarımı yaparak hem toplumsal sürekliliği sağlar hem de bireyde toplumsal bir varlık oluşturur. Ona göre bireylerin yetenekleri toplumun istek ve gereksinimlerine göre kullanılmalı ve yönlendirilmelidir. Bireyin görevi toplumun ihtiyaçlarını karşılamak, topluma uyum sağlamak ve toplumun refahı için çabalamaktır. Bahsedilen refahı sağlamak için uzmanlaşma gerekir. Eğitimin içeriği dönemden döneme değişebilir; fakat işlevi değişme göstermez. Eğitimin içeriğini kültür unsuru belirler. Bireyler toplumdan aldığı kültür mirasını alıp, içselleştirmelidir. Eğitimin formal oluşunun yanında informal oluşu da eğitimin sürekli olduğunu gösterir. Eğer eğitim sistematik bir şekilde okul ve öğretmen vasıtasıyla bireylere aktarılıyorsa bu formal; çocuğun ailesi, medya veya çevre aracılığıyla aktarılıyorsa bu da informal eğitim türüdür (Akyol, 2013).

Durkheim'e göre eğitime bakış açısı işlevseldir. Eğitimi işlevsel bir bakış açısıyla ele almıştır. İşlevsel çözümlemede işlev kavramı, herhangi bir sistemin varlığı ya da dengesi için bir gereksinim, gerekliliğin ya da zorunluluğun doyumunu ifade eder.

Sistem düşüncesi ise parçaların birbirine bağımlılığını ve bütüne katkısını ifade eder (Murphy, 1979). Eğer toplumda bir şeye karşılık geliyorsa o zaman öğretilecek şeyler değer kazanır.

Bir toplumsal kurum tarafından gerçekleştirilen işlev toplumda bağlaşıklığı ve o toplumun düzenini sağlar. Bu doğrultuda eğitimin toplumda yerine getirdiği bazı işlevler vardır. Bundan dolayı eğitim toplumsal bir kurumdur. Burada eğitimin görevi toplumsallaşma süreçlerini aktif hale getirerek, o toplumda yaşayan bireylere toplumun değer ve anlayışlarını iletmektir. İşlevsel açıdan baktığımızda eğitimin yegane amacı toplum için toplumsallaştırmak, bireyleri işlevsel kılmak ve yaşadığı topluma uyumlu birer birey haline getirmektir (İnal, 1991). Bu ise tam da Durkheim'ın hedeflediği durumdur.

Eğitim bu süreçte bir yandan bireyi topluma hazırlarken aslında onu toplumsallaştırır. Durkheim eğitimin amacını, belirli bir biçimde genç nesli toplumsallaştırmak olarak görmüştür ve eğitime bu çerçevede bakmıştır (Durkheim, 2016). Toplumsallaşma süreci kompleks bir süreçtir. Yalnızca geleneksel eğitim anlayışında olduğu gibi beceri ve yetenek iletiminde bulunmak eğitim için söz konusu değildir. Bir anlamda bireye işlevsel özellikler yüklemektir;

“Eğitimsel süreç, yetişkin rollerine bireylerin uyarlanması ve yetiştirilmesi olduğu kadar bireyin yerini belirleme ve seçme işlevlerini de yüklenmelidir. Giderek artan bir biçimde tüm ileri endüstriyel toplumlarda, eğitsel nitelikler, sadece yüksek bir statünün işareti ya da sembolü değil fakat aynı zamanda yüksek derecede ödüllendirilmiş mesleklerin çoğunluğunun gerekli ve zorunlu ön gerekleri olmaktadır...” (Banks, 1971:5)

Çocukta, Durkheim, gerek bir bütün olarak politik toplumla gerekse de içinde yer aldığı özel çevreyle birlikte istemde bulunduğumuz belirli değerlerin, entelektüel ve fiziksel becerilerin gelişimini ifade eder. Yalnız bu yolla toplumun birliği ve yaşaması sağlanabilir (Banks, 1971). Çocuğa yaşadığı toplumun özellikleri ve deneyimleri aktarıldığında ancak onu topluma bağlamış olmaktadır.

Durkheim'a göre eğitim henüz toplumsal hayat adına halen hazır olmamış genç nesle yetişkin nesil tarafından verilen etkidir. Bu çerçevede eğitimde var olacak içerik ve işlev toplumdan topluma ya da tarihten tarihe değişiklik gösterecektir (İnal, 1991).

Blackledge ve Hunt (1985: 11) eğitimin işlevlerini şöyle özetlemiştir:

a) Bireylerin yetenek ve potansiyellerini onların kendileri için değil fakat toplumun gereksinim duyduğu yetenek ve kapasiteleri çerçevesinde geliştirmek,

- b) Bireyleri, içinde buldukları belirli bir çevreye hazırlamak,
- c) Toplumun gereksinimlerini karşılamak ve
- d) Genel bir deyişle, toplumu korumak ve geliştirmektir.

Durkheim'a göre eğitimin amacı toplumsal idealleri bireylere aktarmaktır (Tezcan, 2005: 19). Bununla beraber İngiltere gibi toplumlarda bu ideallerin çocuklara okul ortamında aktarılıp aktarılmadığı bilinmemektedir. Aile ve okul arasındaki çatışmanın engellenmesi konusunda başarılı olup olunmadığı hakkında olumlu bir sonuç gözlemlenememiştir (Blackledge & Hunt, 1984; Tan, 1990). Bununla beraber birçok toplumda, toplumun idealleriyle eğitimin kazandırmaya çalıştığı ideallerin örtüşüp örtüşmediği de tartışmaya açıktır.

Sosyolojide uzmanlık alanı olan Eğitim sosyolojisi yakın zamanlarda oldukça gelişme kaydetmiştir. Eğitim bilimlerine bu durumun yansıması kaçınılmaz olmuştur. (Tezcan, 2005).

Eğitim sosyolojisinde işlevselci yaklaşım klasik bir yaklaşımı gösterir. Toplumda eğitim kurumlarının işlevini, görevini ve önemini anlatıp, onun meşrulaştırılmasına çabalamıştır. 1970'lere kadar da bu yaklaşım hüküm sürmüştür. Bu zaman zarfında eğitim olgusunun aile, ekonomi, toplumsal sınıf ve hareketlilik, politik durumla alakasını kurmuştur (Blackledge & Hunt, 1984).

İşlevselciler insanların bir yandan toplumsallaşırken öte yandan da kültürel değer ve normları özümseyerek kendisinden beklenen rol durumlarını yerine getirdiğini düşünür. Böylece toplumdaki kurumlar düzen içinde çalışır ve bu şekilde toplumsallaşma toplumdaki düzeni de sağlar (Tan, 1990).

İşlevselci yaklaşım toplumda eğitime iki önemli görev yükler.

- Eğitim, etkili ve akılcı bir araç olarak kullanılır. Yetenekli ve yüksek çaba gösterenleri toplumda yüksek mevkilere taşır. Böylece aile veya fırsat eşitsizliğinin önüne geçer.
- Okulların bir görevi de ekonomik gelişmeye katkı sağlamak amacıyla bireylerin yetişkin dönemlerinde toplumsal rollerini yerine getirmelerine yardımcı olmaktır. Bunun için gerekli bilişsel beceri ve normları öğretmekle mükelleftir (Tan, 1990).

İşlevselciler toplumu dengeli bir şekilde ele alır (Murphy, 1979). Etkisi hükümet programlarına ve hatta propaganda konuşmalarında bile kendini gösterir (Tezcan, 2005).

Emile Durkheim işlevselci yaklaşım edinerek eğitime özel bir ilgi duyar. İşlevselci yazarların görüş oluşturmalarında da etkisi büyüktür. Eğitim sosyolojisinde kurucular arasında yer alır. Durkheim, eğitimde bilimsel bir tutum edinilmesini şiddetle savunur. Dönemin Fransa'sında var olan toplumsal düzensizlikle ilgilenir. Bu durumu ise okulların engelleyebileceğini öne sürer. Okulun, çocuğun toplumsallaşmasındaki yadsınamaz önemi üzerinde durur. Durkheim'a göre eğitim bireyin toplum hayatındaki dayanışma ruhunu oluşturan her şeye sahip olduğunu ileri sürer. Öncelikle karmaşık toplum yaşamında düzeni sağlamak için eğitimi önemli bir toplumsal olgu olarak görür. Ayrıca eğitimin doğa biliminin usullerini toplumsal araştırmalarda kullanılmasını sağlayacağı için eğitime ilgi gösterir ve sosyolojinin akademik bir disiplin olmasına katkı sağlayacağı için eğitim olgusuna ayrıca önem verir. (Tezcan, 2005)

Durkheim'ı eğitimi toplumsal bir olgu olarak görmesi, onun eğitim sosyolojisine sağladığı katkılardan en önemlisidir. Durkheim eğitime toplumsal bir olgu olarak bakar. Eğitim ve sosyoloji çok yakından ilişkilidir. Eğitimin değişkenlik özelliği de vardır. Yani bir toplumdaki diğerine farklılık gösterebilir. Aynı toplumda değişik zamanlarda değişik özelliklerde gösterdiği olur. Zaten eğitimin zaman ve mekana göre değişmesi onun toplumsal bir olgu olduğunu gösterir (Tezcan, 2005).

Bu farklılığı Tezcan (2005) şöyle ifade eder;

Eğitim sistemi ya da eğitim süreci de diğer toplumsal, siyasal ya da ahlaksal kurumlar gibi işlevlerini yerine getirdiği her hangi bir toplumun yapı ve gereksinimlerinin sonucu olan toplumsal bir olaydır. Eğitim her hangi bir toplumda uygulamalar, eylem biçimleri, geleneklerden oluşur. Ortaçağda eğitim dinsel, Rönesans'ta özgür, on yedinci yüzyılda edebi, bu gün ise bilimsel niteliktedir. Bunun nedeni insan gereksinimlerinin çokluğu ve çeşitliliğine bağlıdır (Tezcan,2005).

Durkheim toplumsal bir olgu olan eğitimi işlevsel yönden ele alır. Eğitimi toplumsal kurumlardan biri olarak görür. Eğitim temel kurumlar gibi toplumsal birlik ve uyumu sağlama da yardımcı olur. Kısacası eğitimin misyonu genç neslin metodolojik olarak toplumsallaşmasıdır. Genç neslin bu yolla entelektüel ve fiziksel becerileri toplumun istekleri doğrultusunda kazanması, toplumun hayatta kalmasını ve toplumda uyumun var olmasını sağlar (Durkheim, 2016).

Eğitimin toplumsal ihtiyaçları karşılama gibi görevi olduğu için birey, toplumun istediği şekilde yetiştirilir. Durkheim eğitimin toplumsal bir olgu olduğunu söyleyerek, eğitimde toplumu önemli bir yere koyar (Tezcan,2005). Toplumun ihtiyaçlarını karşılaması eğitimin en önemli işlevlerinden biri olarak düşünülebilir. Bunun yanında

eğitimin asli görevi toplumun bilgi, kültür birikimi ve değer yargılarını muhafaza ederek bunları yeni gelen nesle aktarılmasıdır. Bu yolla toplumda süreklilik ve canlılık sağlanmış olur (Akyol, 2013). Bir toplumsal kurum olarak eğitim, “toplumsallaşma” sürecini kullanarak bireylere toplumun bazı değer ve anlayışlarını yükler. Yapısalcı- işlevselci çerçeve açısından eğitimin yapması gereken şey, bireyleri toplum açısından toplumsallaştırmak, onları işlevsel kılmak ve topluma uyumlu bir duruma getirmektir (İnal, 1991).

Durkheim eğitimin açıklamasını yaparken, yetişkin kuşakların hali hazırda yetişmekte olan kuşaklara karşı sahip olduğu güçten bahseder. Bu düşüncesini de “olgun nesiller tarafından henüz yetişmemiş nesiller üzerine yapılan etki” ifadesiyle destekler (Durkheim, 1950).

Sever (2013)’in ifadeleriyle “Durkheim’in eğitim anlayışı, savunduğu yapısalcı- işlevsel paradigmanın anlaşılmasıyla netlik kazanır. Buna göre eğitim ya da okul bireyi toplumsallaştırmalıdır. Bir birey eğitim gördükten sonra toplum yararına bir şeyler yapabilecek duruma geliyorsa okul üzerine düşen görevi ifa etmiş demektir. Eğitim, toplumun faydasına olacak işlevsel bilgi ve becerilerin kazandırılması anlamına gelmektedir. Bunu gerçekleştirecek olanlar ise yetişkinlerdir”.

Her meslek kendine has olmazsa olmaz bilgi birikimi, özel bilgileri, görüş tarzı ve yetenekleri gerektirir. Çocuk bir topluma ya da çevreye hazırlanacaksa eğitiminde o çevreye has yani diğer çevrelerin sahip olduğu eğitimden farklı olması gerekir. Bundan dolayı eğitim uzmanlaşmıştır. Uzmanlaşma süreci biler doğmadan yönetilmiş değildir. Burada her insanın bir misyonu yerine getirmek için dünyaya geldiği yönünde kadercı bir yaklaşım doğru değildir. Bunun nedeni insanın değişmeye ve gelişmeye elverişli oluşudur. Bu noktada iş bölümü toplumun varlığını muhafaza etmek için önem arz eder. Çünkü toplumsal şartlar değiştikçe bireylerin gereksinimleri de değişir (Durkheim, 2015).

Sosyal olgular bireyden önce var olup bireyin dışında da devam eder. Bireylerin hareket ve aksiyonları üzerinde emir ve yasaklarıyla bir baskı yapar. Bu itibarla bunlar ferdi olarak fertler arasında meydana gelmezler ve fertler onlara uymak zorundadır. Bu uyum ancak bir sosyal kurum olan eğitim sayesinde olur (Durkheim, 2013).

Eğitimin amacı zaman içerisinde değişebilir ama eğitimin amacı hiçbir zaman değişmez. Toplumsal dayanışmayı sağlamakla görevli olan eğitimin işlevi, amacı zamana, mekâna ve toplumlara göre değişse de, hiçbir zaman değişmez (Ulubey, 2008).

Durkheim iyi bir insan olmayı, iyi bir vatandaş olmaktan daha önemli tutar. Çağdaş toplumların arzu ettiği özelliklerde vatandaş yetiştirebilmek için, insani bir

eğitimden yanadır. Sonuçta toplumun istediği yönde yetişen bir vatandaş olma durumu ortaya çıkar (Akyol, 2013).

Bir toplumun gelecekte yöneleceği ve hedefleyeceği bir ideali bulunmalıdır. O toplumun yapacak bir işi, gerçekleştireceği bir iyiliği, başkalarına dokunacak bir yararı ve insanlığın ahlak mirasına ekleyeceği bozulmamış bir hizmeti olmalıdır (Durkheim, 2010).

Durkheim insanın, biri bireysel, diğeri toplumsal olmak üzere iki tür varlığından söz eder. Bireysel olan varlığımız kendi kişisel deneyimlerimizle bilişsel ve duyuşsal alanda yaptığımız yansımalar olup; toplumsal varlığımız ait olduğumuz toplulukları temsil eden gelenek, görenekler, örf ve adetler, değer yargılarımız, kültürümüz, inanç ve fikirlerimizi ifade eder. İşte eğitimin hedefi de, bireylerde bu sosyal varlığı oluşturmaktır (Durkheim, 1950).

Çocuk ferdi yani bireysel varlığıyla dünyaya gelmiş, boş bir levhadır. Eğitimin yegâne görevi bu levhayı, J. Lock'nin deyiimiyle "tabularasa", deneyim ve yaşantılarla doldurmak olmalıdır. Eğitim ferde mahsus şeyleri ortaya çıkarmakla kalan bir şey değildir. İnsanda yeni bir varlık yaratmakla mükelleftir (Ata ve Bağcı, 2007)

Toplumsal değerlerin bireye aktarımı ne kadar başarılı bir şekilde gerçekleştirilebilirse eğitimin amacına ulaşmış olacaktır. Böylece bencil olan birey, toplumsallaşma ile toplumun üyesi haline getirilmiş olacaktır (Uluğbey, 2008).

Emile Durkheim iki tür olayın varlığından söz eder;

Bu olayların birincisi, yemek, içmek, uyumak gibi ferdi şuurla ilgili olaylardır. Bunlar daha çok psikoloji ve biyolojinin sahasına girerler. İkincisi ferdi şuurun dışında olan olaylardır. Bunlar umumi ve mecburidirler. Fert ister istemez bunlara uymak zorundadır. Bir ferdin sosyal kişiliği kendisinden değil çevresindedir. Yani, bütün sosyal olaylar, ahlak, hukuk, din gibi kolektif alışkanlıklar ve görünüşlerin değişmeleriyle birlikte meydana çıkarlar. Bunun içi cemiyetin kötü ve fena gördüğü bir hareketi fert de fena görür. Onu cezalandırmayı uygun bulur. Cemiyetin bu bakımdan fert üzerinde kolektif bir etkisi vardır (Durkheim, 2013).

Tezcan (2005) Durkheim'in eğitime yüklediği işlevler şöyle özetlemiştir;

- Bireylerin beceri ve sahip oldukları potansiyellerini yalnızca kendisi için değil, aynı zamanda toplumun ihtiyaç duyduğu yetenek ve kapasiteleri ölçüsünde geliştirmek,
- Bireyleri yaşadığı topluma hazır hale getirmek,
- İçinde yaşadığı toplumun ihtiyaçlarını karşılamak,

- Toplumu hem geliştirip hem de korumaktır.

Toplumsallaşma süreci içerisinde eğitim, toplumun ihtiyaçları doğrultusunda zamanla bir takım değişimlere uğramıştır. Eğitimin süreç içerisinde değişime uğramasının nedeni hiç şüphesiz içerikle ilişkili olan bir durumdur. Bu kısımda eğitimin içeriğinden bahsedilecektir.

Emile Durkheim ve Eğitimin İçeriği

Zaman içerisinde toplumlarda eğitimin içeriğinde değişiklik olmuştur. O dönemdeki koşullar eğitimin içeriğinin de bir takım değişiklik göstermesine sebep olmuştur. Örneğin ilk çağda toplumun yapısı ve dönemin şartları itibarıyla bilime ihtiyaç duyulmamıştır. O dönemde öğrenmek için yetişkin neslin yeni yetişen nesle bilgi aktarımında bulunması yeterli düşünülmüştür. Fakat sonraki dönemlerde savaş unsurunun ortaya çıkıp yaygınlaşması ile insan vücudunun dayanıklılığı ve etkili bir şekilde kullanımı ön plana çıkmıştır. Eğitimde, ordu eğitimi askeri eğitim önemli görüldüğünden merkeze alınmıştır. Bununla beraber 20. Yüzyıl ile birlikte bilim ön plana çıkmış, bu yönde eğitimin içeriği şekillenmiştir. Günümüzde eğitim ile teknoloji eğitimin önemli bir kısmını oluşturmaktadır (Akyol, 2013).

Durkheim toplumda yaşayan bireylerin eğitimin içeriğini belirlemede önemli rolü olduğunu savunur. Ona göre eskilerde hiçbir bilim arzusu yoktu, zira mensup olduğu cemiyet, topluluk bu ihtiyacı hissetmemişti. Yaşamak için her şeyden evvel saygı gösterilmiş kuvvetli an'analere, göreneklere lüzum vardı. Hâlbuki an'ane, görenek fikri bu düşünmeyi uyandırması şöyle dursun, onu yasak eder; sosyal çevreyi, sosyal şuuru, bilinci (vicdanı amme) sofuluğa, dindarlığa kaydırır. Bu suretle vücut terbiyesi ikinci plana atılır. Bu hal, ortaçağ okullarında, medreselerinde söylediğimiz şekilde olmuştur. Kanaatler, örf, adetlere göre aynı gelenek türü, türlü manalarda anlaşılabilir. Sparta'da terbiyenin konusu, organları zora, meşakkate, güce alıştırmak, sertleştirmektir. Atina'da terbiye vücudu güzel, hoş görünür bir hale getirmek vasıtası idi. Şövalyelik devrinde çevik, çalak askerler, cenkçiler yetiştirilmek isteniyordu. Zamanımızda terbiye ancak sağlık amacına sahiptir ve şiddetli fikir terbiyesinin tehlikeli sonuçlarını gidermeye uğraşmaktadır (Durkheim, 1950).

Ayrıca Durkheim, kültürün eğitimin içeriği olması konusunda da ısrarcı olur. Bireylerin topluma uyum süreci toplumun kültürünü benimseyip özümsemesiyle

gerçekleşip, böylece bireyler toplumsal sürekliliği sağlar. Durkheim milli bir eğitimden yanadır ve toplumlar kendi tarihlerini aktarmakla sorumludur (Durkheim, 1950).

Eğitim amaç, içerik ve yöntem bakımından toplumun ihtiyaçlarına yanıt verecek nitelikte olmalıdır. Toplumun ihtiyaçlarını belirleyen en önemli etkenlerden birinin de toplumun yönetim biçimi olduğu da unutulmamalıdır.

Eğitim ile ilişkili olan diğer kavramlar olan pedagoji, psikoloji ve ahlak kavramlarıdır. Bu kısımda eğitim ve pedagoji, eğitim ve psikoloji ve eğitim ve ahlak kavramlarının ilişkisi tartışılacak ve Durkheim'in pedagoji, psikoloji ve ahlak kavramlarına ilişkin görüşlerine yer verilecektir.

Eğitimle İlişkili Kavramlar

Eğitim ve Pedagoji

Durkheim pedagojiyi ne bir sanat olarak ne de bir bilim olarak görür. Eğitim sanatı da bir pedagoji değildir. O öğretmenin sahip olduğu yetenek ve becerilerle uyguladığı bir tecrübedir. Örneğin bir birey pedagojik olarak yeterli olmayabilir ama iyi bir öğretmen de olabilir. Bundan dolayı pedagoji bilim ve sanatın tam ortasında yer alır. Kuramlardan oluşur ve tam bir sanat dalıdır denilemez. Pedagojinin amacı davranışları yönetmek ve onları yönlendirmek olarak düşünülürse, olgu ve olayların ortaya çıkışını ifade eden bilim teorilerinden ayırmak hiç de güç olmayacaktır. Çok iyi bir bilgi ve metoda sahip bir pedagoji öğretime katkıda bulunabilir. Aslında pedagoji yeterli bilgi ve yöntemi içeren pratik düşüncedir denilebilir (Durkheim, 2005).

Eğitim ve pedagoji birbirlerini tamamlayan aynı amaca hizmet eden iki kavramdır. Her ne kadar birbirleri ile karıştırılsa da uygulama ve tasarlama anlamında ayrı iki kavramdır. Yani eğitim eyleme odaklı iken, pedagoji teorilere bağlıdır. Öte yandan pedagojinin konusu eğitimidir; ancak pedagojinin gayeleri ile eğitimin gayeleri bir değildir. Pedagoji eğitimi inceler, eğitim üzerine kurulur. Pedagoji ve eğitim sıklıkla birbirine karıştırılır. Durkheim bu ayrımı yapan düşünürlerdendir (Ata ve Bağcı, 2007). Böylece Durkheim'ın toplumu oluşturan bireylerin eğitim sürecinden geçerken daha kaliteli eğitim almalarını sağlamada titiz davrandığı gözlemlenmektedir

Durkheim, eğitimin toplumun yapısına bağlı olarak şekilleneceği düşüncesindedir. Bir toplumdaki eğitim türlerindeki farklılık ancak o toplumda sınıfsal farklılıklar varsa meydana gelir. Fakat bu ifade eğitimsel sistemlerin farklı olması

anlamında değildir. Çünkü Durkheim farklı eğitim sistemlerinden yana değildir. O bütün insanlığa uygulanabilecek evrensel bir eğitimden bahsetmez. Bununla beraber sistemsel değil ama toplum içinde farklı eğitim türleri vardır (Akyol, 2013: 9). Durkheim bu görüşünü;

“Her şeyden evvel bütün insan evlatlarına evrensel bir halde uygulanacak bir terbiyeden vazgeçelim; içinde terbiye sistemleri yan yana uygulanmamış cemiyetler yok mudur? Eğer cemiyet kapalı sınıflardan kurulmuşsa terbiye sınıftan sınıfa değişir durur. Roma’da patrisyen (asilzade Roma vatandaşı)terbiye ile plebeyen (sonradan Roma’ya gelen, taşralı) terbiyesi aynı değildi. Brahma’nın terbiyesi ile Sudra’nın terbiyesinin aynı olmadığı gibi... Aynıyle şövalyeliğin bütün inceliklerini öğrenen genç oğlan (asilzade: page) ile köyünün mahalle mektebinde basit şarkılar, hesap öğrenen köylünün terbiyesi arasında ne kadar ayrılıklar, farklar vardır. Bugün bile terbiyenin sosyal sınıflara, oturulan mahalleye, şehre, köye göre değiştiğini görmüyor muyuz?...” şeklinde açıklamaktadır (Durkheim, 1950: 89)

Durkheim her toplumun kendine has, o milleti millet yapan unsurlara sahip eğitim sisteminin olduğunu savunur. Bu milli eğitimidir. Toplumda ortak eğitim sistemini ise ‘Roma’da patrisyen ile plebeyeni ayıran farklılara rağmen ortak, müşterek Romalılara mahsus bir terbiye de vardır. Bu terbiyenin esası, ayırıcı vasfı ‘Romalı’ olmaktı’’ der (Durkheim, 1950).

Durkheim pedagojinin tanımını yaparken daha çok teorik yani tasarı özelliği üzerinde durur. Ona göre pedagoji eğitimi tasarılmanın yollarıdır. Bazen uygulanan eğitimle zıt düşse de varlığını sürdürür ve uygulamalardan ayrılır. Örneğin Rousseau veya Pestalozzi’nin pedagojik bakış açısı dönemlerinin eğitim sistemiyle çalışmaktadır. (Durkheim, 2016).

Pedagojinin görevi eğitim için teori geliştirmektir. Eğitimin teori yönü pedagojidir denilebilir. Eğitimin uygulama ağırlıklı olduğunu, pedagojinin de eğitime rehberlik etme konusunda teori kanadında olduğunu Durkheim şöyle ifade eder;

Pedagojinin eğitim olmadığı ve eğitimin yerine geçmeyeceğini görmüştük. Onun rolü pratiğin yerine geçmek değil; ama gerektiğinde pratik içerisinde meydana gelen boşlukları doldurmak ve saptanan yetersizlikleri iyileştirmek konusunda pratiğe rehberlik etmek, ışık tutmak, yardım etmektir (Durkheim, 2016: 77-78).

Pedagoji sıfırdan yeni bir öğretim sistemi oluşturmak zorunda değildir. Çağın eğitim sistemi içindeki eksikleri ve kusurları tespit edebilmek için öncelikle kendi zamanını tanımak ve kavramak için kullanılır. Fakat tek başına yeterli değildir. Durkheim eğitim sistemi gerçek bir toplumsal kurum olarak görür. Örneğin Fransız okulları Fransız ruhunu yansıtır. Bundan dolayı pedagojiyi geliştirirken tarihsel bakış

açısı ve tarihsel analiz de yararlı olacaktır. Çünkü eğitim toplumun ürünü ve yansımasıdır (Durkheim, 2016: 95).

Pedagojik kültür geniş bir tarihsel temele dayandırılarak incelenmelidir. Durkheim'a göre köklerini iyi tanımak incelenen pedagojik akımı daha iyi anlamamıza neden olacaktır. Okul sistemleri sadece kalıplaşmış doktrinler, alışkanlıklar değildir. Geleceğe dair özlem duyulan ideali de içinde taşır. Bu idealler de pedagojik doktrinlerde yerini bulur. Doktrinler ise bir önceki doktrinler olmadan anlaşılması kolay olmaz. Pedagojik bir akımın nedenlerini bulmak için tarihte yeterince geriye gitmek gerekir. İşte bu da ancak tarihsel temellere dayanarak pedagojik akınları anlamamıza olanak verir. Dolayısıyla tarihsel farkındalık ve tarihsel bilinç bize eğitim ve pedagoji anlamında farkındalık sağlar.

Yukarıda bahsedilenlerden dolayıdır ki pedagojinin ilk aşaması tarihsel analizdir diyebiliriz. Durkheim ilköğretim tarihinin analizini pedagojik kültürün ilk safhası olarak görür. Pedagoji ilköğretim tarihinden soyutlanamaz. Bu sebeptendir ki okul kültüründen de tamamen kopuk olamaz (Durkheim, 2016).

Pedagoji ve eğitim kavramları arasında farklılık vardır. Pedagoji ve eğitim arasındaki en belirgin farklılık eğitimin sürekli, var olması, pedagojinin ise aralıklı bir şekilde devam etmesidir. Örneğin gerçek bir pedagojik görüşe sahip olmamış toplumlar vardır. Her toplum her dönem derinlemesine düşünmemiş, sadece o dönemde gereksinimleri nelere ona göre hareket etmiştir ya da ihtiyacı olduğu zamanlar derinlemesine düşünmüştür. Örneğin Hristiyan toplumlarda pedagojik önemli eserlerin ortaya çıkışı ancak 16. Yy'da olmuştur. Fakat eğitim kavramı hep var olmuştur (Durkheim, 2016). Eğitimin süreklilik arz ettiğini böylece anlayabiliriz.

Durkheim eğitim ve pedagoji arasında bir ayrıma varmıştır. Eğitim, devamlılığı olan kesintisiz çocuğun maruz kaldığı bazen ebeveynleri tarafından bazen de öğretmenleri tarafından uygulanan bir eylemdir. Durmadan devam eden bir eğitim söz konusudur. Bilinçli ya da bilinçsiz, sözel ya da beden dilimizle sürekli çocukları bir etkiye maruz bırakırız. Böylece çocukların devam eden bir eğitim süreci söz konusudur (Durkheim, 2016).

Pedagoji olması gerekeni, eğitim idealini söyler ve ortaya koyar. Bunu Durkheim eğitimle pedagojiyi ayırt ederken bunları icra edenler üzerinden anlatır. Örneğin bir eğitimci kendi ustalık sahasında, sınıfta deneyimlerinden de ötürü eğitim işini inandığı ve bazen de pedagojinin spekülasyonlarıyla birebir örtüşmeyecek şekilde icra edebilir. Fakat bir pedagoğ tüm pratik ustalıklardan yoksun olabilir yani eğitimci

ustalığına sahip olamayabilir. Burada keskin bir ayrım vardır. Eğitici ve pedagoğ arasında eylemsel anlamda belirgin bir çizgi vardır. Fakat yine de içgüdüsel bir şekilde devam eden eğitimdeki ustalık, aklın desteğinden mahrum bırakılmamalıdır. Yani pedagoji kesinlikle eğitimle iç içe olmalıdır.

Eğitimin teorik safhasını yöneten pedagojinin geçerliliği ve bilimsel olma özelliği de vardır. Durkheim pedagojinin bilimsel değere sahip olduğunu ifade eder. Çünkü uygulamalı sonuçlardan çıkan teoriler bilimsel değere sahiptir. Bunu kimya alanına benzetmeyle meşrulaştırır. Uygulamalı kimya, soyut kimya teorilerini pratiğe geçiren uygulamalı teoridir.

Pedagojinin geçerliliği dayandığı bilimlerle doğru orantılıdır. Bunlar, eğitim bilimi, sosyoloji, psikoloji ve felsefedir. Çünkü eğitimin ne olması gerektiğine karar vermek için öncelikle eğitimin doğasını, dayandığı temelleri ve tarihsel dönüşümünü kavramak gerekir. Bunu eğitim bilimi sağlar. Diğer taraftan eğitimin temellerini oluşturmak ve bunları sabitlemek için sosyolojiden destek almak önemlidir. Eğitim bireyin sistematik olarak toplumsallaşması ise, toplumu temel alan sosyoloji burada kendini önemli bir şekilde gösterir. İnsan doğasından bahsedildiğinde, çocuğun davranışlarının yönlendirilmesi, fiziksel olduğu kadar duygusal yönlerinin de sağlıklı bir şekilde yönetilmesi ancak psikolojinin yardımı ile gerçekleştirilebilir. Eğitimin doğası araştırılırken sorular en az hataya yer verecek şekilde sorular sorarak doğru amaca ulaşabilmek için de felsefeye ihtiyaç vardır. Fakat şu bilinmelidir ki bunların hiç biri kendi başına yeterli değildir. Örneğin sosyoloji ve psikoloji halen tam gelişmemiştir (Durkheim, 2016: 88-90). Yine de hata ihtimalini en aza indirmek için elimizden geleni yaparak, yol gösterici nitelikleri de hesaba katarak gerekli olguların ortak sonuçlarını sentezleyerek işe koyulmak eğitim adına yapılacaklar için önem taşımaktadır.

Pedagojik derinlemesine düşünme pedagojiyi dolayısıyla eğitimi meşrulaştıran bir eylemdir. Eğitsel pratiklerin sağlam temelli olması, özel durumlara uyarlanırken hangi eğilimler içinde olduğu, bu pratikleri oluşturan süreçlerin neler olduğu ve farklı durumlarda bu pratiklere neden olan koşulları iyi bilmek için pedagojik derinlemesine düşünmeye ihtiyaç vardır. Derinlemesine düşünceden geçmeyen pratik rutin olmaya mahkumdur ve rutin olan ise ilerlemenin önüne engeldir. Derinlemesine düşünme rutin zıttı olması bakımından önemlidir. Bundan dolayı pedagoji ve eğitim arasında bahsedilen farklılığa rağmen yakın bir ilişki vardır (Durkheim, 2016).

Pedagojik derinlemesine düşünmeye olan zamanın şartlarıyla beraber değişmiştir. Örneğin, orta çağda öğretmenlerin öğrencilere bireysel özelliklerini göz önüne almaksızın öğrencilere kolektif bir biçimde hitabı söz konusu iken pedagojiye ihtiyaç yoktu. Fakat Rönesans ile birlikte bireysel farklılıklar önem kazandıkça pedagojik düşünce önem kazanmıştır. Günümüzde ise yeri yadsınamayacak derecede önemlidir.

Eğitim ve Psikoloji

Auguste Comte tarafından sosyoloji terimi türetilmiş olsa bile, 19. yüzyılda üniversitelerde bağımsız bir bölüm veya hiçbir sosyoloji okulu, hocası yoktur. Sosyolojinin bağımsız, kendi başına bir disiplin olma yolunda karşısına aynı zamanda onu içeren iki disiplin bu duruma karşı çıktı; psikoloji ve felsefe (Ritzer, 2014).

Durkheim, sosyoloji ile felsefeyi birbirinden sosyolojinin ampirik yanı açısından ayırırken, sosyolojiyi psikolojiden ayırması ise sosyolojik olguların dışsal kaynaklı ve zorlayıcı olduğunu öne sürmesi ile gerçekleşir (Sever, 2013).

Öncelikle Durkheim felsefeden sosyolojiyi ayırmak için onun ampirik bir şekilde üzerinde çalışılması gerektiğini savunmuştur. Ona göre Comte ve Spencer sosyolojinin daha da soyutlaştırılmasına ve ampirik olarak çalışılmayacağını savunmuştur. Bu noktada eksiklerdir. Bundan dolayı Comte ve Spencer Durkheim'ın hedefi halindeydi. Comte'u toplumların giderek daha mükemmel bir hale evrilmesi görüşünü eleştirirken, Spencer'i ise araştırma yapmak yerine toplumda uyumu sorgulamadan kabul etmesini eleştirmiştir (Ritzer, 2014).

Eğitim ve Ahlak

Durkheim, toplumun yaşadığı değişim, uyum problemi ve toplumdaki bireylerin anomi olasılığından nasıl kurtulabileceğine ancak bireyin genel ahlak ilkelerine uyması gerektiğine dayalı bir çözüm üretmiştir.(İnal, 1991)

Durkheim'a göre içsel yaşantılar ikiye ayrılmaktadır. Bir tarafta bireyin haricini açıklayan her şey, diğer tarafta ise bireysellik ötesindeki beden söz konusudur. Bu iki grup birbirinden tamamen ayrı ve birbirini olumsuzlayan bir durum söz konusudur. Bireyin kendisinden uzaklaşmadığı sürece ahlaki amaçlardan söz edilemez. Bu da ancak bedende kökleşmiş eğilim ve içgüdüleri yerinden etmekle mümkün olmaktadır.

Fedakarlık olmayan bir eylem ahlaki bir eylem değildir (Durkheim, 2005). Bu bakış açısının, onun eğitime dair fikirlerinin oluşmasında etkili olduğu düşünülebilir.

Durkheim toplumsal hayatı bir arada tutan önemli bir olgu olarak ahlaki ele alır. Ahlak ona göre toplumdan temelini alır. Bunu şu sözleriyle ifade eder (Durkheim, 1900):

... toplumsal hayat bireyi kuşatan ahlaki bir ortamdan başka bir şey değildir veya daha uygun bir ifadeyle, bireyi kuşatan ahlaki ortamların özet toplamıdır. Ahlaki olarak adlandırmakla toplumsal hayatın fikirlerinden oluştuğunu ima ederiz; toplumsal hayatın bireysel fikirlerle ilişkileri organizmaların fiziksel ortamlarıyla ilişkilerine benzer.

Durkheim, modern sosyolojinin kurucusu olma özelliğini, toplum üzerinde gözlemler yaparak ve bulgularını sistemli bir hale getirerek başarır. Toplumların iniş ve çıkışlarında en önemli etmenin maddiyattan ziyade manevi ve ahlaki buhranlardan dolayı yaşantılar olduğunu ifade eder. Toplum tarafından oluşturulan ahlak kuralları toplumdaki bireyleri bir arada tutar (Canal, 2013). Böylece bireyler toplumun ayrılmaz bir parçası haline gelir.

Eğitimin, toplumun değerlerini aktarmak ve onu yeniden yapılandırmakla ilgili görevleri önemlidir. Durkheim, toplumun devamlılığının sağlanması için ahlak eğitiminin de olması gerektiğini savunur. Durkheim'in toplumun sürekliliğinin sağlanması için zorunlu bir ahlaki oyaşmayı gerekli gördüğünü söyler. Böylece bu oyaşma için ahlaki eğitimin kaçınılmaz olduğunu ifade eder (İnal, 1991, 515).

“... Durkheim, tüm ahlaki sistemlerin paylaştığı üç niteliğin olduğunu düşünmektedir: (1) disiplinin ruhu; (2) bireylerin toplumsal gruplara bağlılığı; (3) çağdaş ahlakça istenilen kendi-kendini tayin hakkı ya da özerklik... Durkheim ilk niteliği dikkate alarak, ahlaki davranışın, değiştirmekte özgür olmadığımız normlara uymayı içerdiğini öne sürmektedir. Bu yüzden ahlak, davranışlarımızı sürekli ve düzenli kılar ve ahlaki kuralların yetkisine itaat etmemizi talep eder. Bunu yapabilmek için benlik-disiplini ruhuna sahip olmamız, arzularımızı ve isteklerimizi sınırlandırmamız gerekir. Fakat bunu bireyin kendisi için yapabilmesi bireyin doğasında olmadığı için olanaklı değildir; sonuç olarak benliği-sınırlama, yalnızca dışsal zorlamayı yaşayarak geliştirilebilir. Fakat Durkheim, disiplin ruhunun kör bir biçimde itaat etmek demek olmadığı konusunda ısrar eder. Çocuklara benliği sınırlamanın yaralarını öğretmeli ve onlara mutluluğun tek yolunun, her bireyin doğasına tekabül eden en yakın ve gerçekleştirilebilir amaçlar oluşturmak olduğunu göstermeliyiz...” (Durkheim, 1950).

Eğitimin toplumdan topluma, mekandan mekana, dönemden döneme içerik veya yöntem yönünden değişse de tek değişmeyen özelliği vardır; eğitimin işlevi. Her zaman toplumsal gereksinimlere ve zorunluluklara cevap niteliğinde olmuş, toplumsal değerleri aktarım sürekliliği sağlamıştır (Durkheim, 1950).

Durkheim bir toplumda inanç ve değerlerin önemli olduğunu, anti-sosyal davranış gösteren bireyleri sorumlu birer birey haline getirmek için ahlak eğitimi verilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Durkheim ahlak eğitimini, toplumun inanç ve temel değerlerinin benimsenmesi sonucunu ortaya çıkaran deneyimlerden meydana geldiğini, eğer ahlak eğitimini başarılı olursa toplumda güçlü bir denetim biçiminin olacağını belirtmektedir. Böylelikle bireyler toplumsal normlara inanır ve ahlaklı davranış sergilerler (Durkheim, 2016)

Durkheim'a göre ahlak eğitimi, toplumun temel değerleri ve inançlarının özümsemesi sonucunu ortaya çıkaran toplumsallaşma deneyimlerinden meydana gelir. Eğer bu başarılırsa, sağlam bir toplumsal denetim sistemi oluşur. Böylelikle ahlaki veya doğru davranışlarda buldukları toplumsal normlara inanır. Eğer bu normlar ihlal edilirse, bireyde utanma ve suçluluk duygusu uyanır. Öğretmen okulda ahlak eğitiminin temsilcisi sayılır. Aynı zamanda öğretmen, ülkesinin ve yaşadığı zamanın yorumlayıcısıdır (Durkheim, 2013).

Durkheim, disiplin konusuna da ayrıca önem gösterir. Bu ise ancak bilimsel öğretimi ile çocuklara toplumun ahlakını isteyerek ve özgürce uymayı öğretmekten geçer. Durkheim bilime önem verir; bunu sadece ekonomi için yararlı görmez, ayrıca bireyin yaşadığı toplumu anlamasına ve kendi iradesiyle ona uymasına yardımcı olmak için de bilimi öğretmek gerektiğini düşünür (Blackledge & Hunt, 1985).

Bu kavramların yanında eğitime etki eden bazı faktörler de vardır. Bu kısımda eğitime etki eden devlet faktörü ve eğitimin etki gücüne kısaca değinilecektir.

Eğitimde Devletin Rolü

Eğitimde kontrolün sağlanabilmesi için, toplum karşıtı değil de toplum dostu bir eğitimin sağlanabilmesi için devletin de kendine düşen görevleri vardır. Durkheim'a göre devlet eğitimde ortaklığı ve devamlılığı sağlamakla, eğitim işini toplum için ulaşılabilir kılmak ve kolaylaştırmak ile yükümlüdür. Ona göre, dolaylı ya da doğrudan ortak birtakım ilkelere, akla, bilime ve demokratik ahlak tabanlı duygu ve düşüncelere karşı çocukta saygı durumu oluşturmakla yükümlüdür. Devletin burada görevi bahsedilen ortak ilkeleri yaygınlaştırmak, bunların okullarında öğretilmesini sağlamak ve bunları çocuklar için bir vazife olarak saygı duyulması şeyler haline getirmektir. Durkheim devletin bunları yaparken belli sınırlar içinde akıllıca, daha az saldırgan bir

tutum içinde kalmasını yeğler. Eğitimde devletin rolü böylece önemlidir fakat belli çerçeveler içinde olmalıdır (Durkheim, 2016).

Eğitimin Gücü

Eğitimin birey üzerindeki etkisi ve gücü yadsınamaz önemdedir. Bir çocuk dünyaya gelirken belirli yetiler ile doğar. Durkheim'a göre eğitimin görevi ve gücü bu noktada devreye girer. Ona göre doğuştan gelen özellikler ile bu özelliklerin yaşamda kullanılabilmesi için almaları gereken belli başlı biçimler arasındaki mesafeyi kapatıp, toplum için uygun yönlendirmeye o alanda bireyin yetkin olmasını sağlamak eğitimin önemli bir görevidir.

Eğitim bu gibi etkiye sahipse belli başlı araçlardan gücünü alır. Bunlar otorite, yükümlülük ve ödül ceza durumlarıdır. Durkheim otorite konusunu çok önemser. Eğitimcinin hatırı sayılır bir etkiye sahip olduğunu düşünür. Eğer eğitimci kendi icra ettiği göreve saygısı varsa bunu hal ve hareketleriyle, sözleriyle bunu öğrenciye aşılar. Diğer bir husus ise görev bilinci yani yükümlülüktür. Bu hem öğrencide hem de eğitimde olması gereken ciddi duruşu sergiler. Son olarak ödül ve ceza hakkında Durkheim ancak çocuk hâlihazırda ağırbaşlılık hissederse, sorumluluklarının farkına varıp, ödül ve ceza ile sınırlarını bilir (Durkheim, 2016).. Bundan dolayıdır ki eğitimin tesiri önemlidir.

BÖLÜM 3

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın yöntemine, araştırma desenine, verilerin toplanması ve analizine ve çalışmanın sınırlılıklarına yer verilmiştir.

Çalışmanın Deseni

Çalışma nitel bir araştırma olup, doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Doküman analizi diğer araştırma yöntemlerini tamamlayıcı özellikte iken, aynı zamanda tek başına bir yöntem olarak da kullanılabilir. Doküman analizi hem elektronik belgeleri hem de basılı belgeleri gözden geçirmek ve değerlendirmek için yapılan sistematik bir prosedürdür (Bowen, 2009). O'Leary (2017) ise doküman analizini birincil araştırma verisi kaynağı olarak çeşitli yazılı metin biçimlerinin toplanması, incelenmesi, sorgulanması ve analiz edilmesini amaçlayan bir araştırma aracı olarak açıklamaktadır. Dokümanlar, bir araştırmanın parçası olarak çeşitli amaçlara hizmet edebilir. Belgesel materyalin beş özel işlevi vardır. Öncelikle dokümanlar araştırmada katılımcıların içinde bulunduğu bağlam ile ilgili veri sağlar. Belgeler, geçmişe tanıklık ederek, arka planda olan olayların bilgisini ve tarihsel iç görüşünü sağlayabilir. Bu bilgiler, araştırmacıların özel konular hakkında tarihsel kökleri anlamasına yardımcı olur ve incelenmekte olan olaylar üzerinde etkili olan koşulları gösterebilir. İkinci işlevi, belgelerde yer alan bilgiler, sorulması gereken sorulara ve araştırmanın parçası olarak gözlemlenmesi gereken durumlara işaret eder. Üçüncü işlev olarak, dokümanlar ek araştırmalar için gerekli olan verileri sağlar ve dokümanlardan elde edilen bilgiler, veri tabanı için değerli bilgiler sağlayabilir. Dördüncü olarak, dokümanlar gelişimi ve değişimi izlemenin bir yolunu sağlar. Bir belgeye ait çeşitli taslaklara erişilebilmesi durumunda, araştırmacı değişiklikleri belirlemek için bunları karşılaştırabilir. Beşinci işlev olarak ise dokümanlar, diğer kaynaklardan elde edilen kanıtları doğrulamak veya bulguları doğrulamak için bir yol olarak kullanılmaktadır. Özetle, dokümanlar arka plan ve içerik, sorulacak ek sorular, ek veriler ve diğer veri kaynaklarından elde edilen bulguların doğrulanmasını sağlar (Bowen, 2009). Bu çalışmada Emile Durkheim'in

eğitime ilişkin görüşlerinin ne olduğu ulaşılan birincil kaynaklar aracılığı ile saptanmıştır. Bunlar kendi yazdığı eserler ve makalelerden oluşmuştur. Ayrıca ikincil kaynak olarak, Emile Durkheim ile ilgili yazılan makaleler, kitaplar ve dergiler incelenmiştir. Böylece Durkheim'in sahip olduğu görüşlerin Türk düşünürlerini etkileyip etkilemediği ve hangi açılardan etkilediği araştırılmıştır.

Verilerin Toplanması ve Czmlenmesi

Emile Durkheim'in eğitime ilişkin düşünceleri ve Türk düşünce yapısına yansımaları adlı alışmamızda Emile Durkheim ve ele alınan Türk düşünürlerinin birincil ve ikincil kaynakları incelenmiştir. Birincil kaynaklar araştırmaya konu olan ve problemle ilişkili olan orijinal ve birinci elden ulaşılan kaynaklardır. İkincil kaynaklar ise araştırılan konu veya problem ile ilişkili olan orijinal olmayan veya ikincil kaynak ve kişilerden elde edilen kaynaklardır (Ekiz, 2003).

Çalışmada kullanılan dokümanların analizi aşamalı yapılmıştır. Öncelikle doküman incelemesinde ulaşılan kaynaklara ihtiyaç olup olmadığı, hangi tür dokümanlara ihtiyaç duyulduğu ve dokümanların nereden elde edilmesi gerektiği soruları üzerinden hareket edilmiş ve ilgili dokümanlara ulaşılmıştır. Daha sonra elde edilen dokümanların zgn olup olmadığı kontrol edilmiş ve ulaşılan kaynakların bir kısmının zgn kaynaklar bir kısmının ise zgn kaynaklardan elde edilen eviri kaynakları olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Daha sonraki aşamada elde edilen dokümanların araştırma problemimiz ile ilgili olan kısımları belirlenmiş ve dokümanların karşılaştırmalı analizleri yapılmıştır. Veri kaynağı olan dokümanlar araştırma problemi çerçevesinde içerik analizine tabi tutulmuştur. Verilerin analizinde Emile Durkheim'in tüm alanlar ile ilgili görüşleri analiz edilmesi mümkün olmadığından yalnızca örneklemler olarak Emile Durkheim'in eğitim ve eğitim sosyolojisi ile ilgili görüşleri seçilmiş ve Türk düşünürlerinin bu görüşlerden etkilenip etkilenmediği güve etkilendiyse hangi açılardan etkilendiği ortaya konulmuştur.

Çalışmamızda birincil ve ikincil kaynaklardan elde edilen veriler kullanılmış, Emile Durkheim ve Türk düşünürlerinin eğitime ilişkin görüşleri karşılaştırılmış ve Türk düşünce yapısında Emile Durkheim'in düşüncelerinin ve görüşlerinin etkili olduğu kısımlar ortaya çıkartılmış ve bu görüşler arasındaki benzerlik ve farklılıklar ortaya konulmuştur.

Sınırlılıklar

Bu araştırma Emile Durkheim ve ele alınan bazı Türk düşünürleri ile sınırlandırılmıştır.

Problem Cümlesi

Araştırmanın problem cümlesi “Emile Durkheim eğitime ilişkin görüşleri nelerdir ve bu görüşlerin Türk düşünce hayatına yansımaları nasıl olmuştur?” şeklinde belirlenmiştir.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışma, Fransız sosyolog olan Emile Durkheim'in kendi döneminin Fransa'sında yaşanan toplumsal buhranlardan kaynaklı ortaya çıkan sorunlara çözüm olarak gördüğü genelde sosyolojiyi özelde eğitim sosyolojisini, bunlara verdiği önemi ve halihazırdaki eğitim sistemimizi daha iyi anlayabilmek için Türk sosyolojisindeki düşünce adamlarının Emile Durkheim'in eğitime ilişkin görüşleri ve düşüncelerinden etkilenme durulmalarını ortaya çıkarmak amaçlamaktadır. Çünkü şundaki eğitim sistemimizde ve özelde Milli Eğitim Temel Kanunu'nda Emile Durkheim izleri görülmektedir. Bu etkileri daha iyi anlayabilmek hem eğitimciler hem de eğitime maruz kalanlar için sn derece önemlidir. Bu amacı gerçekleştirebilmek için çalışma öncelikli olarak Emile Durkheim'in eğitim sosyolojisine dair düşünceleri ve eğitimle alakalı toplumsal olgular (din, ahlak, toplum anlayışı) ayrıntılı olarak incelemiştir. İlerleyen bölümlerde Türk sosyolojisindeki düşünürler üzerinde Durkheim'in etkisi karşılaştırmalı olarak araştırılmış ve ortaya konmuştur. Böylece çalışma amacına ulaşmayı hedeflemiştir.

Çalışmanın Önemi

Eğitimin işlevi konusunda toplumsal dayanışmanın sağlanması bakımından Emile Durkheim'in görüşleri hiç kuşkusuz büyük öneme sahiptir. Türk toplum yapısı ve Türk eğitim sisteminin daha iyi anlaşılması açısından bu çalışma önem kazanmaktadır.

Eğitim sosyolojisi ya da eğitimin toplumsal temelleri ile ilgili alışmalar Aslan (2001), Kesici (2018) tarafından yapılmıştır. Fakat zelde Emile Durkheim'ın eğitime bakış açısı, eğitim sosyolojisini değerlendirmesi ve bunların Türk sosyolojisindeki aydınlar üzerinde yansımalarının karşılaştırılmalı olarak incelenmesi yapılmamıştır. Bu alışmayla Emile Durkheim'in düşünce yapısının incelenmesi ve Türk dşnrlere aracılığıyla meydana gelen yansımaların ortaya çıkartılması ve bunların Emile Durkheim'ın düşünceleri ile karşılaştırılması, Durkheim'ın günümüzdeki eğitim sistemimize katkısının daha iyi anlaşılması açısından önemlidir. Böylece alışmanın, Emile Durkheim'ın etkisinin, eğitim başlığında ahlak, din, toplum olgularıyla bağlantılı olarak Türk sosyolojisinde nasıl vücut bulduğu ortaya ıkartılacağından dolayı literatüre önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

BÖLÜM 4

BULGULAR VE YORUMLAR

Emile Durkheim'ın eğitim sosyolojisine ilişkin düşünceleri ayrıntıları ile incelenmiş ve Türk sosyolojisindeki yansımaları aşağıdaki bölümlerde karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

Cumhuriyet Dönemi ve Emile Durkheim Etkisindeki Osmanlı Aydınları

Türk sosyoloji tarihinde Türk aydınlarının, Emile Durkheim'dan nasıl etkilendiklerini anlayabilmek için öncelikle devletin bu süreçte edindiği siyasal tutumuna bakmakta yarar vardır. Çünkü siyasal tercihler eğitim, hukuk, ekonomi gibi kurumların da geleceğine yön vermesi beklenir. Özellikle II. Meşrutiyetten sonra devletin toplumlararası platformdaki ilişkilerinde azalan etkililiğini tekrardan arttırmak için Osmanlı, bu konuda çareyi Batılılaşmada bulmuştur. Fakat halkın Batılılaşmaya uyum sağlamasındaki güçlükler ve halka Batılılaşmayı anlatmadaki zorluklar ortaya çıkınca, sistematik ve kapsamlı izahlar yapan bir bilim dalından yani sosyolojiden yardım alınır (Kaçmazoğlu, 2013). Bu sebeple sosyoloji çözüm merci olarak özellikle Cumhuriyet döneminde kendini gösterir.

Osmanlı'nın yüzünü Batı'ya dönmesi siyasi kaygılardan olmuştur. Çözüm arayışı için bilinçli bir şekilde yüzünü Batı'ya çevirecektir. 18. y.y. sonu 19 y.y. başlarında hem Batı'da hem de Osmanlı'da önemli siyasi gelişmeler ve değişimler olmuştur. Batıda Fransız devrimi, İngilizlerin açık denizlere bağlı başarısının durumu, Amerika'nın başarılı bağımsızlık gücü gibi siyasal gelişmeler baş gösterirken, Osmanlı'da bir problem olarak var olan toplumlararası yerinden duyduğu sıkıntıyı yok etmek istemektedir (Kaçmazoğlu, 2013). Bu nedenden sosyolojiye kadar uzanan ve sosyolojinin de toplumsal yönden yüklendiği önemli misyonu içeren bir sürece girilmiş olur.

Sosyolojinin, Türk sosyoloji tarihindeki Batı düzenini meşrulaştıran önemli bir yere sahip olduğunu ve 19. Yüzyılda Batı'da boy gösteren sosyoloji ekollerinin vakit kaybetmeden Türkiye'ye aktarılacağını Sezer (1985, s.5) şöyle ifade eder;

“Sosyoloji, Türkiye’deki beklentilere uygun olarak toplum sorunlarına çözüm getirdiği iddiasıyla ortaya çıkmış bir bilim dalıdır. Bu nedenle sosyoloji, hiçbir gecikmeye uğramadan Türkiye’de bilinen, öğretilen Batı bilim dallarının başında gelecektir.”

Osmanlı’nın ve yeni Cumhuriyet döneminin siyasi yönden kurtuluşu aradığı Batı, sosyolojik açıdan kendi iç meselelerine ve sorunlarına çözümler üretirken bunlar hiç vakit kaybetmeden Türkiye’ye yansımıştır. Kaçmazoğlu, (2013, s.152) bunu şöyle ifade eder;

Batı’da doğar doğmaz Türkiye’ye aktarılan sosyolojinin amacı da, yarı kutsallaştırılmış kavram ve yöntemleri ile, yeni siyasal tercih çerçevesinde ortaya çıkan kimlik arayışına, ülkenin içerde ve dışarıda yaşadığı sorunlara, ülkeyi çöküşe götüren durumlara çare bulmaktır. Osmanlı aydınlarının sosyolojiye canla başla sahip çıkışlarının temel nedeni budur.”

Süreçteki etkili olan anlayışa bakıldığında, 19. yüzyıl sonunda ve 20. Yüzyıl başlarında Osmanlı’da ve Cumhuriyet’in ilk yıllarında Fransa etkisi hâkimdir. O dönemlerde Avrupa demek Fransa demektir. Başka ülkelerden gelen fikir akımları dahi Fransa süzgecinden geçirilerek ülkemizde vücut bulmuştur. Bu düşünceler Fransa aracılığı ile bize ulaşıyordu. O dönemde hâkim fikir akımları gibi, Emile Durkheim sosyolojisi de Fransa’dan gelmiştir. Yalnız hepsinin ortak noktası Türkiye’nin toplumsal sorunlarına çözüm arayıp, çözüm yolları bulabilmektir. Prens Sabahattin, Ziya Gökalp, Ahmet Rıza gibi ekoller amaç olarak yaşanan problemlere yardım üstünde durmuştur. Kendi fikirleri pratiğe geçerse, ülkenin toplumsal geleceğinin nasıl iyi şekilde etkileneceğini ifade etmeye çalışmıştır (Fındıkoğlu,1959).

Emile Durkheim, Edmond Demolines ve Le Play gibi batılı sosyologların 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren eğitime sosyolojik yaklaşımlarını içeren analizleri yapması aynı dönemde yaşamış olan Türk aydınlarının da etkilemiştir. Söz konusu bu Türk aydınlarının ortak bir tarafı toplumun eğitim yolu ile ve iyi eğitilmiş kişiler aracılığıyla düzelebileceğini ifade etmiş olmalarıdır. Batılılaşmanın eğitim kanadında bulunan bu aydınlar, bilginin bireylerde ortaya çıkartacağı olumlu değişmeler konusunda büyük bir duyarlılığa sahiptir. Fen ve ilim, Marifet ve ilim kelimeleri Tanzimat dönemi ve sonrasındaki dönemde yenilikçi aydınların beraber kullanılmaktan zevk duydukları büyük kelimelerdir (Doğan, 2018).

Dönemin siyasal konjektürü bir yana, Fransa’nın yaşadığı toplumsal buhranlar ile Osmanlı’nın yaşadığı toplumsal sorunlar arasındaki benzerliğin de Fransa etkisini kaçınılmaz kıldığı da göz ardı edilemez. Prof. Dr. Nurettin Şazi Kösemihal bu konuyla alakalı şöyle der;

‘‘Bizdeki sosyolojik hareketlerle Fransa’daki sosyolojik hareketler arasında birçok benzerlikler göze çarpar.

- a) Her iki memlekette de sosyoloji pratik zaruretlerle doğmuştur, her ikisinde de başlıca amil sosyal buhrandır. Bilindiği gibi Osmanlı İmparatorluğunda 18. yüzyılda başlayan çöküntüyü önlemek için alınan tedbirlerin (Islahat, Tanzimat, Birinci Meşrutiyet) hepsi de boşa çıkmıştı. Hele Abdülhamid’in istibdadıyla bu buhran büsbütün artmıştır. İşte biz de sosyoloji hareketleri tam bu sıralarda başlar.
- b) Nasıl ki Fransa’da bilim temeline dayanan iki sosyolojik cereyan belirmişse aynı şekilde hasta olan Osmanlı İmparatorluğunda da bilimsel temele dayanan iki sosyoloji belirmiştir.
- c) Fransa’da Le Play ekolünün Comte-Durkheim ekolünün tersine olarak ne üniversitelerde liselerde yer almış, ne de herhangi bir devlet yardımı görmüştür. Aynı şekilde bizde de Prens Sabahattin tarafından temsil edilen Le Play ekolünün Gökalp’ın temsil ettiği Comte-Durkheim ekolün tersine olarak - son on oniki sene müstesna - ne üniversite kürsülerimizde ne liselerde yer almış, ne de herhangi bir devlet yardımı görmüştür (Köseihal, 1950, s.123-124).

Cumhuriyet döneminde Türk sosyolojisinin dönüm noktası iki büyük sosyolog tarafından yazılır. Bunlardan biri Ziya Gökalp, diğeri Prens Sabahattin’dir. Döneminde ve sonrasında gördüğü kabuller ve geçerliliği göz önüne alındığında Gökalp, Türk sosyoloji tarihinin kurucusu sayılabilir. Gökalp, Meşrutiyet ve sonrasında önde gelen, başarılı bir düşün insanı ve sosyoloğudur. Emile Durkheim ve Gökalp, dönemin toplumsal sorunlarına çözüm aramak için çareyi sosyolojide bulan ve bunun için bir hayli etkisi ve çözüm önerileri ile gelip kendi dönemlerinde sosyolojinin kurucusu olarak görülen iki sosyologdur. Gökalp’ın düşünceleri bürokraside ve üniversitelerde yerini bulmuştur. Yine aynı şekilde Prens Sabahattin’de Durkheim gibi yaşadığı dönemin toplumsal sorunlarına çözüm arayışına gitmiştir. O da sosyolojiyi çıkış kapısı olarak görmüştür. Fakat buna karşın Gökalp ile karşılaştırıldığında, Prens Sabahattin aynı şekilde yankı bulamamıştır. Cumhuriyetin yapılanması ve sonrasında etkisi Gökalp gibi olmamıştır (Kaçmazoğlu, 2013). Bunun nedenleri toplumsal sorunlar için sunduğu çözümlerin kabul edilmiş seviyesi, üniversitelerde son yıllara kadar yerini hakkıyla alamayışı ve siyasal olarak kendi yandaşlarının iktidarda olma düzeyleri, bu arka planda kalmanın sebepleri olarak gösterilebilir.

Özellikle 2. Meşrutiyetten sonra yaşanan toplumsal buhranlara çözüm için yansımaları bulan Batı ekolleri, siyasi ve diplomatik açıdan tutulmaları ve kabul görmeleri düzeyinde başarılı sayılmıştır. Prens Sabahattin ile birlikte toplumsal sorunlara çözüm arayışı içine giren diğer düşünürlere göre, Gökâlî İttihat ve Terakki ile Cumhuriyet'in yapılmasına bulunduğu katkılarında dolayı daha çok ön plana çıkar (Kaçmazoğlu, 2013). Bundandır ki İngiliz yanlısı ve F. Le Play ekolünün ülkemizde temsilcisi olarak görülen Prens Sabahattin, Gökâlî'e göre daha az önemsenmiştir.

Osmanlı'nın son dönemleri ve Cumhuriyet döneminde, ülkenin kendini siyasal anlamda kurtarma adına aradığı yol, ülkedeki aydınlar tarafından sosyolojide görülür. Aydınların bazıları Batıdan aldıkları fikirleri yoruma çok maruz bırakmadan alırken, bir kısmı yorumlayarak yani dönemin ve toplumun şartlarına uyarlayarak alır. Bu aydınların başında bu tezde incelenecek olan kişiler şunlardır; Ziya Gökâlî, Prens Sabahattin, Ahmet Rıza, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Necmettin Sadak, Mehmet Emin Erişirgil, Ethem Nejat, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, Mustafa Satı Bey, Münif Paşa ve Ali Suavi. Öncelikle adı geçen düşünürleri tanımak adına ön bilgi mahiyetinde genel bilgi verildikten sonra, ilerleyen bölümde Emile Durkheim'in eğitim anlayışı, ahlak ve din anlayışı, toplum olgusu hakkındaki düşünceleri ile Türk sosyolojisinin yine adı geçen düşünürler önderliğinde karşılaştırmalı değerlendirmesi yapılacaktır.

Ziya Gökâlî (1876-1924).

Bir Türk sosyologu olan Ziya Gökâlî, ülkemizde hem eğitimle ilgilenir hem de toplumla alakalı birçok konuya ışık tutar. Güncelliğini yitirmemiş düşünceleri hala varlığını korumaktadır (Tezcan,2005).

Ziya Gökâlî, başta babası Tefvik efendi olmak üzere tahsilli bir aileden gelir. Dedesi medrese tahsili görmüş ve babası da edebiyata düşkün halk tarafından sevilen devlet memurudur (Gökseloğlu, 1942). Bir sosyolog olarak kendisi hayatının ilerleyen yıllarında Emile Durkheim'dan etkilenir ve ülkesinin yaşadığı günlerdeki sorunlara çözüm bulmak için Durkheim sosyolojisini kendisine yol haritası olarak belirler (Bayat, 2013).

Durkheim Fransa'da sosyolojinin kurucu olarak görülürken, ülkemizde bu vasıf Ziya Gökâlî'e aittir. Osmanlı devletinin çöküş ve yeni kurulmakta olan Türk devletinin yaşadığı toplumsal ve siyasal sorunlara sosyoloji vasıtası ile çözüm getirmeye çalışmış ve bu konu üzerinde kafa yormuştur (Berkes, 1941). Denilebilir ki, Türkiye'deki kimlik

arayışına yanıt aramış ve elde ettiği sonuçları halka benimsetmek için sosyolojiden yardım almıştır. Bunu ise Durkheim ekolünün yardımı ile başarmaya çalışmıştır.

Gökalp'in sosyoloji ile ilgili düşünceleri oluşurken en büyük etki Durkheim'a aittir. Toplum bireyden önde tutan Durkheim'ın toplumsal işbölümü ve dayanışma kavramları Gökalp'in ilgisini çekmiştir. Durkheim'ın toplum temelli düşünceleri Gökalp'in onu rehber olarak görmesine neden olmuştur. Kendi sosyolojisinin merkezine Durkheim'ın teori, kavram ve yaklaşımlarını koymuştur (Sağlam, 2004).

Gökalp, özellikle eğitim sosyolojisini etkisi altında kaldığı Durkheim sosyolojisine göre şekillendirmiştir. Durkheim'ın toplum merkezli eğitim anlayışını Türkiye'ye getiren kişidir denilebilir. Gökalp'e göre eğitim; "Bir cemiyette yetişmiş neslin yetişmekte olan nesle fikirlerini ve hislerini vermesi demektir." Bu ifadeleri Durkheim'ın eğitime verdiği işlevle birebir örtüşmektedir. Gökalp, eğitim ve öğretim olguları arasında farklılık gözetmiş ve eğitimi bilginin bireylere aktarılması olarak değerlendirmiş, bilgi milli olacağından dolayı bireylere verilecek eğitimin de milliliğini savunmuştur. Bu durumun iki türde olacağını belirten Gökalp, bunlardan ilkinin yaygın (plansız ve bilinçsiz olarak yapılan eğitim), diğerinin örgün eğitim (planlı ve programlı, bilinçli yapılan eğitim) olduğunu savunmuştur (Kafadar, 1997).

Ziya Gökalp yazdığı eserlerde ya da makalelerde sık sık Durkheim'a atıfta bulunmuştur. Yazdığı bir makalede Durkheim ve sosyolojisi için şu sözleri söylemiştir:

Sosyolojiyi tamamıyla ilmi bir surette kurmaya başlayan Durkheim'dır. Durkheim'den önce sosyoloji ya felsefenin yahut biyoloji ve psikoloji gibi bilimlerin birer bahsi gibiydi. Çünkü sosyal gerçeklik diğer gerçekliklerden tamamıyla ayırt edilmiyor, sosyoloji usulünün özelliği itibara alınmıyordu. Durkheim sosyolojiyi, diğer müspet ilimler gibi, sübjektif bir usul ile araştırmakla beraber, sosyal gerçekliği diğer gerçekliklerden açık ve kesin bir surette ayırt etti. Bugün ilim aleminde sosyoloji denildiği zaman hatıra yalnız Durkheim okulunun sosyolojisi gelir (Ziya Gökalp, 1973, s.96).

Ziya Gökalp kendi üzerindeki Durkheim etkisini sadece kendi ifade etmemiştir. Birçok düşünür için de bu durum bahsedilmeye değer bulunmuştur. Örneğin sosyoloji alanında düşünceleri ile ön plana çıkan önemli bilim adamlarından olan Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu da bir makalesinde Gökalp'teki Durkheim etkisini şu ifadeleri ile canlandırmıştır:

Gökalp'in Durkheim okulundan aldığı en ziyade onun görüş ve yoklayış usulüdür. Türkiye'de ilmi sosyolojinin kuruluşundan bir taraftan bu usul, diğer taraftan Gökalp'in bu usulü uygulamadaki iman ve kati'liği büyük bir rol oynadı. Fakat Gökalp, yalnız almakla kalmadı, aynı zamanda Durkheim sosyolojisinin genel ilkelerini Türklerin içtimai müesseseleri üzerine tatbik etti.

Gökalp sosyolojisinin asıl önemi Türkiye’de adeta yerli bir içtimaiyat mektebi haline gelmesindedir (Fındıkoğlu, 1955, s.12).

Ziya Gökalp din konusunda da onun toplumdaki birleştirici gücünü göz önüne alarak dine araçsal bir önem yüklemiştir. Bu konuda da Durkheim ile aynı noktadadırlar. Gökalp’e göre toplumlardaki bütün kurumların dinden kaynağını alması, etkisini ve değerini sadece bu kutsiyet kaynağından almasından dolayıdır. Dinin etkisinin özellikle dünyevi ve insani kurumlarda vücut bulması zararlıdır. Çünkü bu etki bu kurumların hayata uyum sağlamasına engel olur. Ancak toplumda birleştirici gücü olduğu müddetçe dinin etkisinin meşruluğundan bahsedilebilir (Gökalp, 1985).

Gökalp, kaleme aldığı bir eser hakkında Durkheim’in kendi üstündeki etkisini ifade ederken, aslında bu etkinin kendi yorumlarıyla harmanlanmış bir şekilde özgün olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır. Ona göre evet Durkheim etkisi vardır ama bu onun toplumsal şartlara göre yorumlamasıyla özgünlüğe erişir. Bunu şu sözleriyle ifade eder:

Bu kitap, Durkheim’in ilmi usulüne ve ilmi mezhebine göre yazılmış kısa bir sosyolojidir. Bununla beraber u kitap taklit değildir, hakikati aramak için yazılmıştır. Çünkü Durkheim’in ilmi usulünden ve ilmi mezhebinden ayrılmayan bu kitap araştırma sahası olarak, Türk, İslam ve Osmanlı medeniyetlerini kabul etmiş, Durkheim’in sosyolojisine ilave ettiği örnekleri ve uygulamaları, özellikle bu medeniyetlerden almıştır. Bu, kitabı özgün bir eser haline koyar. Bununla beraber, kitabın özgünlüğü yalnız uygulamalarının, Türk, İslam, Osmanlı medeniyetlerine ait olmasından ibaret değildir. Kavramları da çoğunlukla Türkçeden veyahut Arapçadan bulunup alınan bu kavramlarla sosyoloji milli bir ilim halini aldı (Gökalp, 1985, s.187-188).

Gökalp Türkiye’de sosyolojinin tanınmasına ve yaygınlaşmasına, sosyal bilimler üzerine yazılmış kitapların Türkçeye çevrilmesine katkıda bulunmuştur (Sağlam, 2008). Denilebilir ki Cumhuriyet dönemindeki birçok yenilik zaten Gökalp tarafından önceden dile getirilmiş konular olması sebebiyle kendisinin ileri görüşlü, yaşadığı toplumun sorunlarına çözüm arayışına girmiş ve bunda da kabul görmüş bir sosyologdur.

Prens Sabahattin (1877- 1948).

Sabahattin Bey, Osmanlı hanedanından gelme ve yüksek seviyede özellikle fen ve sosyal alanlarda yeterli düzeyde eğitim almış bir sosyologdur. Eğitimi esnasında pozitivist bir bakış açısı geliştirir. Bu bakış açısını destekleyen ve bireyin toplum içindeki rolünü önemseyen bir yol izlemiştir (Kaçmazoğlu, 2013).

Cumhuriyet döneminde pek çok sosyologun takip ettiği bir siyasal akım olmuştur. Prens Sabahattin İngiliz yanlı politikayı desteklerken sosyal sorunlara da “Türkiye Nasıl Kurtulabilir?” adlı eseriyle çözüm bulmaya çalışır. Fransa’da İngiltere kökenli bireyi önde tutan akımı savunan Le Play izleyicileri vardır ve Prens Sabahattin de İngiliz eğitiminin başarılarını önemseyen ve Le Play ekolünü savunan biri olmuştur (Kaçmazoğlu, 2013).

Prens Sabahattin, Ziya Gökalp’la beraber Türk Sosyolojisinde iz bırakan önemli isimlerden biridir. O, sosyolog ve düşünce adamı olması itibariyle Türkiye’nin Nasıl Kurtarılacağına dair düşünceleri ile sosyolojiye önemli izler bırakmıştır. Yaşadığı çalkantılı dönemde, Türkiye’nin yenileşmesine fikirleriyle faydalı olmaya çalışmıştır. Paris’te Osmanlının kurtuluşu için tezler üretmiş, toplumun ve toplumsal yapının dönüşmesi zorunluluğundan bahsederek, yaşanan problemlere sosyolojik bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Osmanlı toplum yapısının iyileştirilmesi ve Anglosakson geleneğindeki gibi bireyci bakış açısıyla merkeze dayanan otoriteyi reddeden bir anlayışı savunmuştur. Sabahattin, İttihatçı aydınlarla yönemsel ayrılığa düşmüştür. O, düşünceleriyle Osmanlı toplum yapısında değişikliğe giderek, hür ve kendine güvenen bireyler yetişmesini istemiştir (Aytaç, 2018).

Prens Sabahattin’in fikirlerini meydana getiren unsurlar dayanak olarak bir insan idealinde ve bu ideali ortaya koyabilecek bir eğitim öngörüsünde, bu ideale uygun bir toplum algısında ve toplumu analiz edecek bir toplum analiz yönteminde kendini bulur. Analitik özelliği olan bu ayırım, Sabahattin’in düşüncelerini meydana getirmesi bakımından faydalı bir model yansıtır (Mardin, 1996).

Eğitimde yenilik yanlısı olan Prens Sabahattin, Tanzimat ile kurulan okullarda eğitimin bir kışla hayatına dönüşmüş olmasından şikayetçidir. Ona göre öğrenim teori ve kitaplara bağlı kalmıştır. Bu kabul edilebilir bir durum değildir. Sabahattin’e göre bu, o zamanki sosyal yapının eğitime yansımış şeklidir (Sabahattin, 1999). Bu konuda ona göre eğitimde durumu iyileştirmek adına etkili adımlar atılmalıdır.

Sosyal yaşamın koşulları Prens Sabahattin için düşünsel beceri ve gelişme açısından önemli rol oynar. Çalışma ortamları sosyal örgütlenmeyi ortaya çıkarır. Bu noktada çalışma düşünce ilerlemesinde hem doğrudan hem de dolaylı olarak etkin rol oynar. Ona göre boş zamanın çokluğu, düşüncelere dalmaya ve gereksiz hayal kurmalara yol verir. Prens Sabahattin bu düşünceleriyle etkin çalışmanın sosyal üstünlüğe olan katkısını savunur (Sabahattin, 1999).

Prens Sabahattin, Durkheim gibi sosyolojinin bilimsel temellere oturtulması hususunda onunla aynı görüşe sahiptir. O, gözlem ve deney yolu ile ancak güvenilir sonuçlara ulaşılabilir. Diğer yandan, ahlakı ve dini de sosyal yapıya uygun bir biçimde değerlendiren Sabahattin, bu iki yaonın toplumda kendi başlarına belirleyici olmadığını ve tam tersine sosyal yapıya göre nitelik taşıyabileceklerini savunmaktadır. Yani ona göre ilerlemeye engel olan din değil, sosyal yapının kendisidir (Sabahattin, 1999).

Prens Sabahattin yaşadığı dönemdeki sorunlara sosyolojik bir bakış açısıyla çözüm üretmeye çalışmıştır. Toplumun yine toplumdaki beslenen, onu kendine konu edinen bir bilime ihtiyacı olduğunu düşünmüştür. Bunları yaparken Prens Sabahattin'in üstünde bireyi temele alan düşünce okulu etki sahibi olmuştur:

Prens'in düşünceleri/eylemleri, ülkenin çözüm bekleyen sorunlarına ivedi ve doğrudan müdahaleleri içerir. Onun düşünsel yaklaşımlarında toplumbilimci hassasiyeti hemen göze çarpar. Fransa'da Science Social ekolüyle kurduğu temaslar, onun toplumsal meselelere bakışında toplum/birey odaklı düşünmesini ve çözümler getirmesini olanaklı kılar. Bu yaklaşım, Prens'in meselelere belli kuramlar üzerinden yaklaşan, belli kalıplar içinde disiplinler düşünce ortaya koyan, sosyolojik bakışa sahip biri olarak sivrilmemesinin de önünü açar. Görüşleri, faaliyetleri, ortaya koyduğu eserler vs. itibarıyla Prens Sabahattin, erken dönem Türk sosyolojisinin filizlenmesinde emeği geçen öncü bir sosyolog olarak kabul görmesini sağlar (Aytaç, 2018, s.77).

Prens Sabahattin'e göre sosyal yapı ekonomi, ahlak hukuk gibi sosyal kurumlardan meydana gelmiştir. Ona göre sosyal olaylar başka bir sosyal olaydan ileri gelmektedir. Bu sosyal olaylar her toplumda farklı şekilde meydana gelmektedir. Yani her toplumun kendine has sosyal olayları ve bunları yaşama şekli vardır. Ona göre kültür her toplumda farklıdır. Çünkü her toplum farklı coğrafyalarda, farklı şartlarda yaşamaktadır (Sabahattin, 1965).

Prens Sabahattin Türkiye'ye sosyoloji biliminin gelmesine katkıda bulunmuş önemli isimlerdendir. Bundan dolayıdır ki sosyoloji konu olunca ondan bahsetmek yararlı olacaktır. Toplumsal olaylara Durkheim'da olduğu gibi pragmatist bir bakış açısı ile bakmıştır. Bu anlamda onun düşünceleri sosyoloji tarihinde önemli bir edinmiştir.

Ahmet Rıza (1859-1930).

İlerici görüşleri ve Batı yanlılığını destekleyen fikirleri ile Ahmet Rıza döneminin önemli aydınlarından olur. Osmanlı aydınının düzen içinde ilerlemeyi

destekleyen pozitivismi kabul edişi, onun en ilerici çıkışı olarak değerlendirilebilir. Eğitimde reformları destekleyen biridir. Dönemine yeni bir düşünce üretebilme tarzı, hadiseleri daha etkili bir biçimde kontrol altına alabilme şansı ve böylelikle ağdaşlaşmaya ulaşabilme inancı ve heyecanı verir. Belli dönemlerde bağdaştırıcı modernleşme düşüncesi genelde Jn Türklerde zelde Ahmet Rıza ve Abdullah Cevdet'te modernleşmenin halka geçmesinde ara bir süreci oluşturması bakımından önemlidir (Mardin, 2012).

Eğitime büyük önem veren Ahmet Rıza ülkenin kalkınabilmesi ve sorunlardan kurtulabilmesi için toplumun eğitilmesinden başka bir yolun zm olarak bu kadar etkili olmayacağını savunmuştur. İlim ve fen olmadan geçici olarak ilerleme olsa bile, bunun zararı olmaktadır. İlim ve fen ilerlemez ise, halk eğitimde yerini almazsa, ülkede hedeflenen insan modeli yetiştirilemeyecektir. Eğitimi insanlar yetişmez ise, ülkenin geleceğinin tehlikeden kurtulmayacağını ifade etmektedir (Rıza, 1988).

Ahmet Rıza Bey, yaşadığı dönem Osmanlısının geçirmekte olduğu toplumsal problemlere eğitim ve öğretimin zm olacağına inanıyordu. Osmanlı da ilimin yaygınlaştırılması gerektiğini savunuyor ve bunun en etkili çare olacağını ifade ediyordu. Meşrutiyet ve Kanuni Esasi'nin gerçek anlamda yerine gelebilmesi için eğitim ve öğretimin yaygınlaşması şart idi. Bunun yanında kalifiyeli, alanında uzman kişilerin Osmanlıyı ileriye götüreceğine inanıyordu (Sarı,2003). Durkheim'ın uzmanlaşma görüşüyle ortak bir tutum sergilemektedir. Durkheim da uzmanlaşmanın bir toplumu daha ileriye götüreceğine inanmaktadır (Durkheim, 2006).

Ahmet Rıza Bey, amaçlanan toplumsal ilerleme ve modernleşmenin olabilmesi için halkın eğitilmesi gerektiği ve onların kültürel anlamda st safhalara çıkması gerektiğine inanıyordu. Toplumsal ilerlemenin olabilmesi için en önemli etmen eğitimdi. Düşünce üretebilen insanların ancak eğitim almış, bilgi dolu, kültürlü ve ahlaklı anneler tarafından yetiştirileceğini savunuyordu. Bundan dolayı çocukların anne kucağındayken bile eğitim alması gerektiğine inanıyordu. Bununla birlikte sağlıklı gelişimlerinin yerine gelebilmesi için dini saplantılardan uzak, daha zgr atmosferde yetiştirilmesi gerektiğinin düşünüyordu. Ahmet Rıza Bey yapıcı, yaratıcı ve zgr ortamda gerçekleşen eğitimi savunuyordu(Sarı, 2003).

Ahmet Rıza Bey dinin birleştirici sosyal bir olgu olduğunu düşünüyordu. Bu düşüncesi Durkheim ile aynıdır. Denilebilir ki ondan etkilenmiştir. İlk eserlerinden birinde İslamiyet'in toplumu bir arada tutabileceğinden bahsederken diğer yandan da bundan istifade edilebileceğinden bahsediyordu. Dahası İslam dininin toplumu

düzenleme ve bir arada tutma yönünden tutarlı ve güçlü bir sistematığe sahip olduğunu savunuyordu(Rıza, 1988).bu da dinin toplumsal olgu açısından işlevsel bir görev taşıdığına dair inancının açıkça göstergesidir.

Ahmet Rıza Bey ırkçılıktan uzak bir söylem geliştirmeyi doğru bulmuştur. Ona göre ırkçılık değil milliyetçilik duygusu bireyde olmalıydı. Bunu şu sözleri ile ifade eder:

Ben ne aşırı milliyetçi ne de yabancı düşmanıyım. Allah beni dünya yurttaşına olmaya engel olan vatanperverlikten korusun. Kanaatimce vatanperverlik bir kin unsuru olmak şöyle dursun ahlak ve mantıkla beslendiği takdirde milletler arası yakınlaşmayı sağlayacak bir dürüstlük unsuru olmalıdır. Vatanımı severim fakat aynı zamanda insanlığı da, gerçeği de aynı aşkla severim (Rıza, 1982, s.17).

Milliyetçilik anlayışını ve vatanseverliğini ifade etmekten çekinmeyen Ahmet Rıza Bey, Türk milletine olan hayranlığını belirtirken şu sözleri sarf etmektedir:

Ne büyük millet imiş ki hariçten dahilden eziliyor, zulüm görüyor, eriyor da yine sebat ve tahammül ediyor, doğruluk ve istikametten ayrılmıyor. Ocağı sönmüş evinde yanan bir ışık kalmamış yine her donanmada kapısına kandil asıyor. Sefaletin son derecesine düşmüş yine devletine dua ediyor. Böyle bir millete kim hadim ve kurban olmaz (Rıza,1988, s.31).

Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu (1901-1974).

Fındıkoğlu, modern sosyolojinin kurucularından Durkheim'in sosyolojik görüşlerinden etkilenen ^{ülkemizin} yetiştirdiği önemli bilim adamlarındandır. Özellikle cumhuriyet'in ilanından sonra yazı hayatına başlar. Bu yazılarında Durkheim etkisi gözlemlenir (Pehlivan, 2013).

Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Ziya Gökalp ile başlayan Türk sosyolojisinin önemli ve etkili isimlerindedir. Düşünceleri hala geçerliliğini sürdürmektedir. Yani Fındıkoğlu'nun kendi döneminde ilgi gören ve önemli düşüncelerinin birçoğu şuan ki Türk toplumu için de etkisini göstermektedir. Şu sebeplerdendir ki, Türk toplumunda önceden var olan toplumsal sorunların şimdi de devam etmesinden ve Fındıkoğlu'nun toplumsal sorunlara fırsatçılıktan uzak bir şekilde sorunlara karşı tutum sergilenmesinden kaynaklanmaktadır. Yine de şimdi ki Türkiye'de Fındıkoğlu'nun düşünceleri sosyoloji çevrelerinde yeterli ilgiyi görememektedir. Örneğin, Strasburg Üniversitesinde (Fransa) Ziya Gökalp üzerine yazdığı doktora tezi halen Türkçeye çevrilmemiştir ve diğer eserlerinin de uzun zamandır baskısı olmamaktadır (Önür, 2017).

Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu Türkiye’de sosyolojinin kuruluşunda ve gelişmesinde yürüttüğü bilimsel çalışmalarla etkisi olmuş bir bilim adamıdır. Denilebilir ki, Gökalp’in sosyoloji anlayışını devam ettirmekle kalmayıp, kendine özgün sosyoloji alanında fikirleri ile iz bırakmış entelektüel simalardandır. Fındıkoğlu, sosyolojinin en çok tartışmaya açık dönemlerinde yeni sosyoloji anlayışı ile eski sosyoloji anlayışı arasında farklılıkların olduğunu gözler önüne sermeye çalışmıştır. Ona göre eski sosyolojinin ele aldığı konular netlikten uzak, mekansız ve de zamansızdır. Mutlak bir soyut gerçeklik düşüncesinden güç alır. Diğer taraftan yeni sosyolojinin konuları belirlidir, zaman ve mekan olgusuna sahiptir. Somut bir sosyal gerçeklik düşüncesinden güç alır. Eski sosyoloji yöntem olarak sezgi, tümdengelim ve mantıksal akıl yürütmeyi kendine rehber edinir. Diğer taraftan yeni sosyoloji gözlem, tümevarım ve deneyim, istatistik, folklorik ve etnografik araştırmaları ele alır. Eski sosyolojinin yapmak istediği şey, toplum hakkında iyimser ya da kötümser bakış açılarına, ahlâkî olgulara erişmektir. Fakat yeni sosyoloji, tek tek sosyal olayların açıklamasını yapmak amacıyla, bu sosyal olayları toplumsal kurumlara iletmek ister. Örneğin, bununla günümüzdeki sosyoloji siyasete bilgi verir, ona rehberlik eder denilebilir (Önür, 2017).

Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu Durkheim’dan dolayısıyla Ziya Gökalp’ten toplumsal düşüncelerinin oluşmasında ve onları destekleme de etkilenir. Ancak onun etkilenmesi taklit seviyesinde değildir. Durkheim’ı iyi sentezleyip, anlamış fakat kendi yorumunu da katmıştır. Örneğin, yukarıda ifade edildiği üzere birey toplum dengesinde toplumun olması gerekenden fazla abartıldığını ifade etmiştir. Bununla beraber Durkheim’ın bazı konularda yanlış yorumlandığına inanıp, aslını anlatır ve onu savunur (Pehlivan, 2013).

Fındıkoğlu, sosyolojiyi coğrafyadan, biyolojiden ve psikolojiden keskin bir şekilde ayırmanın yanlış olduğunu savunur. Fındıkoğlu’nun sosyolojizm doktrini olarak isimlendirdiği düşüncesine dahil olanlar sosyal’i kendi kendine var olan ayrı bir gerçeklik olarak görmüşlerdir ve ona gereğinden çok önem göstermektedirler. Bu noktada toplum coğrafyadan, biyolojiden, fizikten, ırkî ve psikolojik özelliklerden keskin bir şekilde ayrı düşmektedir. Bundan dolayıdır ki, Batıda Durkheim sosyolojisi, Türkiye’de de Gökalp sosyolojisi bu bağlamda eleştiri almaktadır (Fındıkoğlu, 1944, 43).

Necmettin Sadak (1890-1953).

Necmettin Sadak tahsilli bir aileden gelmenin sunduğu avantajları değerlendirip yine kendisi de akademik kariyerini yüksek derecelerle tamamlayan ve devletin Dışişleri Bakanı olma gibi yüksek mevkilerine gelmiş önemli bir düşünce adamıdır (Bayat, 2013).

Sadak'ın sosyoloji alanına katkıları önemlidir. Sosyolojiyle alakalı düşüncelerinde Durkheim etkisi ağırlıklı bir etkiye sahiptir. Durkheim'dan bir hayli etkilenmiş Ziya Gökalp'ten de siyasi sosyoloji alanında etkilenir (Kaçmazoğlu, 2003).

Sadak Fransa'da sosyoloji eğitimi almıştır. Sonrasında Türkiye'ye geldiğinde Ziya Gökalp'in asistanlığını yapmış ve ilerleyen zamanlarda İstanbul Üniversitesi'nde Sosyoloji kürsüsünün başında bulunmuştur. Denilebilir ki Durkheim Sosyoloji anlayışının en önde gelen savunucularından olmuştur, ayrıca "İçtimaiyât" dergisini çıkarmıştır (Özyürek, 2015).

Sadak, Fransa'da laik bir toplum, eğitim, din ve ahlâk anlayışını savunan Durkheim'in eserlerini çeviren ve bunları kendi toplum ve kültürüne uyarlayarak, milli sosyolojiyi gerçekleştirmek idealinde olan Ziya Gökalp'in tesirinde kalmıştır. Ayrıca Durkheimci sosyolojinin Türkiye'deki ilk temsilcilerinden biri olan Necmettin Sadak, sosyal ekonomide devletçiliği savunmuştur. Dahası, Durkheim'in dayanışmacılık olgusunun etkisinde kalarak sosyalist bir tutum sergilemiştir ve bunu da sürekli dile getirmiştir. Sosyolojinin bir bilim dalı olarak benimsenmesini savunan Durkheim ile aynı düşünce çizgisinde ilerlemiştir. Necmettin Sadak sosyolojinin yeni yeni felsefeden ayrılmış bir pozisyonu olduğu için kendine has bir çalışma alanının olduğunu kabul etmeyen, sosyolojinin ilgilendiği konuların psikolojinin alanında olduğunu ileri süren Gabriel Tarde'ye karşı bir tutum sergilemiştir. Ayrıca sosyolojinin olaylara rehberlik eden kendine has ve tek başına bir bilim dalı olduğu düşüncesini savunmuştur (Yücel, 1953).

Denilebilir ki Türkiye'deki Durkheim etkisi diğer akımlara göre daha geç girmiş fakat Ziya Gökalp buna önderlik yapmış ve onun "ilmî içtima" kürsüsünün ilk eğitimcisi olmasından sonra Durkheim sosyolojisi daha farklı bir yere gelmiştir ama Necmettin Sadak'ın müderris muavinliğine gelmesinden sonra üniversite öğrencisine ve çevrelerine daha hızlı yerleşmiştir. Dahası, tarih, iktisat ve eğitim bölümlerinde de etkisini göstermiştir. Durkheim sosyolojisi, İçtimâiyât Dergisi'nin yazılarına tamamen hâkim olmuştur. Fakat Necmettin Sadak'ın sosyoloji kürsüsüne gelişinden sonra ana

programlara ilaveten ileri düzeyde olan öğrencilere verdiği derslerinde özellikle sosyoloji kuramları ve sosyoloji tarihine ağırlık vermesiyle birlikte Durkheim etkisi biraz da olsa hakimiyetini yitirmiştir (Erişçi, 1941-1942). Sadak, Durkheim Sosyolojisine ortaya koyduğu başarılı çalışmalar ile bilhassa batılılaşma ve yeni düzenin meşruiyeti hususlarında Fransız temelli eğitiminin de etkisiyle, sosyolojik bir tutum göstermiş ve siyasi kimliği ile yeni düzenin oluşturulmasında bir yandan basın aracılığı ile diğer yandan da siyasi faaliyetleri ile etkin ve önemli katkılarda bulunmuştur (Özyürek, 2015).

Sosyoloji öğrenimini Fransa’da tamamlamış ve böylece Türkiye’nin ilk sosyologları arasına girmiştir. Dahası O’nun sosyoloji üzerine yazdığı birçok kitap ve makalesi olmasına karşın, denilebilir ki özgün bir sosyolog olmaktansa, daha çok etkisinde kaldığı Emile Durkheim’in eserlerinin çevirisi ve Ziya Gökalp’in çalışmalarının tanıtımından oluşmaktadır (Özyürek, 2015).

Sadak’ın eserlerinin temalarından biri Türkiye’deki sosyolojinin kaynağını Fransız sosyolojisinden ilham alarak oluşmasıdır. Ona göre bu durum özellikle Emile Durkheim etkisinde şekillenmiştir (Birinci, 2008). Bu fikir bile başlı başına onun Durkheim etkisinde kaldığının ve savunuculuğunu yaptığının göstergesidir.

Mehmet Emin Erişirgil (1891-1965).

Cumhuriyet döneminde yaşamış ve Türk eğitim sistemine büyük katkılar sağlamış bir felsefeci, eğitimci ve yazardır. Kant ve Felsefesi (1923), Ziya Gökalp: Bir Fikir Adamının Romanı (1951), İnsanlık Devri (1958) gibi eserler vermiş önemli bir şahsiyettir. Emile Durkheim’dan özellikle eğitim ile ilgili düşüncelerinden etkilenmiş, aynı zamanda onu eleştirmiştir.

Cumhuriyetin ilk düşünürlerinden birisi Mehmet emin Erişirgil’dir denilebilir. Bu coğrafyanın eskiden felsefenin merkezi olduğunu kanıtlar özellikteki eserlerini felsefenin uzun yıllar unutulduğu bir kültür içerisinde yazmıştır. Bunlar “Kant ve Felsefesi” ve “Sokrat”tır. Diğer taraftan Erişirgil’in en etkili ve verimli olacağı dönemde siyasetle uğraşmaya başlaması, onun üretken olduğu zamanları özletmiştir. Ayrıca O, akademik yaşamında yeni kurulan devletin fikri boyutu üzerine eserler vermiştir (Durmaz, 2012).

Erişirgil, hem Osmanlıyı hem de Cumhuriyeti tanıyan birisi olmasından dolayı ayrı bir önem taşır. Bundan dolayı onu yaşadığı dönemden soyutlayarak değerlendirmek doğru değildir. Ayrıca kendisi, Osmanlı Döneminden Cumhuriyet Dönemine kadar olan süreçte fikirsel olarak da bazı değişikliklere gitmiştir(Durmaz, 2012).

O, Osmanlılık, ümmetçilik gibi kavramların yok olmaya başladığı ama Türkçülük ve milliyetçilik gibi kavramların artık etkisinin ve geçerliliğinin olduğunu savunan Ziya Gökalp (1876- 1921) ile beraberdir denilebilir. Ayrıca O, bilimin önemine eserlerinde daima önem vererek pozitivismi desteklemiştir. Ancak pozitivismin dine bakışında problem görür ve toplumsal yaşamda bilimin açıklayamayacağı olguların her zaman olabileceğini savunur. Diğer yandan Erişirgil materyalizmin savunucusu olarak düşünülmemelidir. O net bir şekilde materyalizmi eleştirir. Devletin geleceği için yetişmekte olan neslin materyalizm gibi akımlardan korunması gerektiğini savunur. Bu konuda ise en önemli işin üniversitelerde olduğunu belirtir. Ayrıca spiritüalizmin düşüncesine de karşı durmuştur. Felsefe ile ilgilenenlerin bundan vazgeçip, insan aklının ehil olabildiği konular üzerinde çalışmalar ortaya koyması gerektiğini savunur (Erişirgil, 1997).

Felsefi akımlar içerisinde Erişirgil'in fikirlerine şekil veren akım pragmatizmdir. Kendisi için en uygun düşünce akımının pragmatizmden geçtiğinin ifade eder. Erişirgil, bilginin insan yaşamına sağladığı yararlarla doğru orantılı olarak önemli olduğunu ileri sürer. Erişirgil'in bu görüşü yaşadığı zamanda pek de rağbet gören bir görüş değildir. Kendisinsin önemli bir kişilik olduğu bu tavrıyla ortaya çıkar denilebilir. Pragmatizmin Türkiye'ye gelmesinde öncü inanlardandır (Durmaz, 2012).

Erişirgil ahlak felsefesine de ayrı bir önem verir. Ona göre, ahlakın tanımını yapabilmek için önce biyolojik ve psikolojik ahlakı, devamında klasik ve teolojik ahlakı, sonunda da sosyolojik ahlakı eleştirmek gerekmektedir. Yalnızca ahlakı tek bir görüş etrafında açıklamanın eksik ve yanlış olabileceğinden dolayı sosyolojik ahlak temelinde biyolojik ve psikolojik ahlakın da katkılarıyla yapılacak ahlak tanımının en gerçekçi ve geçerli tanımlama olabileceğini savunur. Bu amaçla gelenekler, hakkaniyet, mutluluk, hürriyet ve vicdan kavramlarını irdeler. Erişirgil, ahlakı pragmatizmin bir zorunluluğu olarak her zaman gelişen bir temelde olduğunu savunur (Durmaz, 2012).

Erişirgil, Türkçülük, Batıcılık ve İslamcılık anlayışlarının birleşebileceğini düşünür. Aynı şekilde Ziya Gökalp de Batıcılık, İslamcılık ve Türkçülük akımlarını birleştirmek istemektedir. Bunu yapabilmek için Durkheim'in görüşlerini kendilerine rehber edinirler. Erişirgil, bütün yurttaşların bu üç akımdan ya da dönemden geçtiğini

söyler. Bunun nedeni sosyal evrimin tamamlanmış olmasıdır. Böylece Türkler, kökenlerini anladıklarından dolayı Türkçüler, İslam dinine bağlı olmalarından dolayı İslamcılar, çağdaş ve modern bir yaşamı arzu ettikleri için de Batıcılar haklıdır (Berkes, 2009).

Ethem Nejat (1882-1921).

Eğitim ile ilgili önemli eserler yazmıştır. Mektepçilik, Yiğit Türkler, Türklük Nedir ve Terbiye Yolları, Çocuklarımızın Nasıl Büyütmeliyiz? Ethem Nejat'ın eserlerinden sadece birkaçıdır. 1918 tarihinden önceki yazdığı eserlerde Türk-İslam düşüncelerinden, milliyetçilik ve yurtseverlikten kaynaklanan görüşleri savunmuştur. Ancak Ethem Nejat'ın 1918 yılından sonra eğitim ile ilgili yazıları azdır. Eğitim düşünceleri özellikle Balkan felaketleri ile gelişmiş, bilgiden çok milli duygulara dayanan gençleri canlı, güçlü, becerikli yetiştirmeye yönelik bir eğitimin savunmuştur (Akyüz, 2018).

Ethem Nejat, Fransa etkisinde olan Osmanlı eğitim sistemine karşı çıkmıştır. O, yeni yetişen nesle kendileri tarafından beceri kazandıracak, gencin kendisiyle barışık bir şekilde ve özgüven sahibi nesiller yetiştirmeyi amaç edinmiş bir eğitim sistemini savunmuştur. Ülkenin yaşadığı sorunlardan kurtarılması için en başta eğitimin iyileştirilmesi gerektiğini savunan Ethem Nejat, bunu gerçekleştirmek için öğretmene nitelik kazandırılması gerektiğini savunur. Ona göre öğretmen yetiştiren okullar bazı hususlarda yeniden yapılandırmaya girmelidir. Bu hususların başında müfredat, fiziki yapı, öğretim metotları vb. gelmektedir (Altın, 2008).

Ethem Nejat'ın bütün görüşlerinin temelinde 'Mektep' yani okul vardır. Ona göre eğer bir milletin gelişmesi ve kalkınması için bir şeyler yapmak söz konusuysa buna eğitimden yani eğitimin merkezi okullardan başlamak gerekir. Konular birbirinden çok farklı olabilir ancak hepsinin çözüm merkezi okuldur (Nejat, 2001).

Toplumun içinde bulunduğu buhranlardan kurtulmasını sağlayacak en önemli toplumsal kurumun okullar olduğunu düşünür. Nejat, okulların kurtarıcılar ocağı olduğunu savunur. Okulların iyileştirilmesine ek olarak, bu okullardan mezun olacakların toplumu aydınlatmak için çok iyi eğitim almış olması gerektiğini ifade etmektedir. Bu yetişen insanlar sosyolojiyi iyi bilmeli ve de tıbbi bilgisi olmalıdır. En önemlisi de bu kimseler iyi birer öğretmen olmalıdır. İnsanlar batıl inançlardan kurtulup, günün modern ve bilimsel düşüncelerine göre yetiştirilmelidir (Nejat, 2001).

Durkheim gibi beden eğitimi konusunda önemli söylemleri olan Nejat, ülkemizde beden eğitimine gereken önemin verilmediğini ifade etmiştir. Bunun için bir kamuoyunun oluşturulması zorunluluğunu savunmuştur. Eğitim veren öğretmenlerin, beden eğitimi dersinin önemini kavraması gerektiğini ifade eder. Basında özellikle yayınlanan gazetelerde bu hususun önemi ile ilgili yazılar dahi yazılmalıdır. Ona göre beden eğitimi kongrelerine, yetişen nesiller gereken önemi vermelidir (Nejat, 1909).

Ethem Nejat öğretmen yetiştirme politikalarına ve bunun için yapılacaklar konusuna son derece önem vermiş bir şahsiyettir ve aynı zaman da eğitimcidir. Eğitimin merkezine, Prens Sabahattin'in tersine öğrenciyi değil de öğretmeni koyan Ethem Nejat, öğretmenin kusursuz yetiştirilmesi için neler yapılması gerekiyorsa bu konular ile ilgili çözüm önerileri sunmuştur. Ona göre önce öğretmen yetiştirme programları iyileştirilmeli, sonra eğitim reformunda başarıya ulaşması beklenmelidir (Duman, 2006).

Ethem Nejat Bey, eski okulların kötülüğünden bahseder ve meşruti idare ile yalnızca kitapların değiştiğini ama eğitimde bir değişiklik olmadığını söylemektedir. Nejat Bey, öğrencilerin ezberden uzak kalmaları gerektiğini çünkü bunun gerçek öğrenmenin gerçekleşmesini engelleyeceğinden bahseder. Ancak ona göre bu durumda başarılı olunamadığını ifade eder:

Ezbercilik kaldırılmak istendi, acaba kalktı mı? Vakıa artık çocuklar satır besatır ezberlemiyorlardı, hâce efendinin önünde sallana sallana okumuyorlardı; fakat onlar yine ezberciydiler, meâlin ezbercisidiler. Ders onların fikr-i faaliyetine, faaliyet-i umumisine hiçbir vakit tesir etmemektedir. Hâce tarafından verilen dersin meâli, onların dimağında hiçbir hareket yaptırılmadan yine muallime iade edilmektedir. Bu ezber değil de nedir? Benim istediğim ders çocuğun dimağını harekete getirsin, bütün kabiliyetleri o dersten bir şeyler duysun, söylenenleri zabt edici bir gramofon plağı gibi olmuş olmasın (Nejat, 1913, s.558).

Ethem Nejat, II. Meşrutiyet döneminde Osmanlıcı ve koyu bir bir duruş sergilemektedir. Genellikle eserlerinde Osmanlı'nın yıkılmasını engellemek için Osmanlıcılık ve Türkçülük propagandası yapmıştır. Ayrıca Türkçü dergi ve gazetelerde yazmış, Türkçü cemiyet ve derneklerde girişimci roller oynamıştır. Aynı zamanda eğitimci kimliğiyle Anadolu ve Rumeli'nin değişik bölgelerinde görevler almıştır. Ziraat ve ticaret eğitimi, öğretmen yetiştirilmesi, köye dayalı kalkınma, izcilik, eğitimci gezinti ve yürüyüşler gibi alanlarda önemli düşünceler geliştirmiştir. 1918'de araştırmalar yapmak için Almanya'ya giden Ethem Bey, sosyalizm ile orada tanışmış

ilerleyen yıllarda hayatı Anadolu'dan uzak bu amacı gerçekleştirmek için geçmiştir (Erkek, 2009).

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu (1886-1978).

İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Osmanlı'da I. Meşrutiyet zamanı çocuğu olarak İstanbul'da doğmuştur. Ailesi bürokrasiden değildir. Her şeye rağmen II. Abdülhamit zamanında Batı tarzı okullarda eğitim almıştır ve bunun yararını görmüştür. Tabiri caizse halkın arasından gelmesine rağmen Batı tarzı eğitim kurumlarından mezun olarak, II. Meşrutiyet'in en tipik örneklerinden biri olmuştur. O hayatı boyunca Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişi hızlandırmak ve kolaylaştırmak için katkılarda bulunmuş, aynı zamanda II. Meşrutiyeti Kemalizm'e bağlayan bir süreçte yaşamıştır (Güngör, 2008). Onun hayatında düşüncelerinin oluşmasında katkıda bulunan ve en önemlisi tezin de konusu olan üç isim şu şekilde sıralanabilir: J. J. Rousseau, E. Durkheim ve H. Bergson. Bununla birlikte Türkiye'de kendisini en çok etkileyen sosyolojinin önde gelenlerinden biri olan Ziya Gökalp'tır. Denilebilir ki, Türk sosyolojisinde Durkheim ekolünün Ziya Gökalp'ten sonraki en önemli temsilcilerinden birisi olmuştur. Baltacıoğlu, ülkesinin yaşadığı toplumsal problemlere son derece duyarlı olmuştur ve bu konularda bilimsel bakış açısını benimsemiştir. Her fırsatta bu fikirlerinin şekillendiren düşünörlere hayran olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte Türk gençlerine örnek olarak Atatürk ve İsmet İnönü'yü göstermiştir (Güngör, 2008).

Özgür bir hayata sahip, babasını örnek alarak, çağının en iyi hattatlarından olan, birçok sosyal etkinlikle uğraşmış ve eğitim hayatında başarılı olup Avrupa'ya gönderilmiş bir kişidir. Fransa, Belçika, İngiltere, Almanya ve İsviçre'de araştırmalar yapmış ve bazı eğitimcilerle tanışma olanağı yakalamıştır (Aytaç, 1978).

Baltacıoğlu öğretmenlik ve yöneticilik hayatı olan bir isimdir. Üniversitede terbiye dersleri vererek profesörlük unvanını almıştır. 1933 senesinde "Yeni Adam" dergisini çıkarır. O Yeni Adam çözüm önerisiyle insanı yaşadığı gerçek çevresi içinde toplumsal bir kişiliğe kavuşturmayı hedeflemiştir. Baltacıoğlu'da yaşadığı toplumun sorunlarıyla ilgilenmiştir. Ona göre eğitim sisteminin milli olmamasından dolayı, biçime takılmış yenileşme adımlarından ve okul programlarındaki Batı taklitçiliği yüzünden kaynaklanan sorunlar vardır. "Yeni Adam" fikriyle hali hazırdaki toplumun sorununa çözüm getirmeye çalışmıştır (Aytaç, 1978).

Baltacıoğlu eğitici kimliğiyle, Türk eğitim sistemine önemli katkılarda bulunmuştur. Eğitim sisteminin oluşması sürecinde ki bu süreç 1912’ler ile 1966’lara kadar olan süreci kapsar, bu sistem onun otuzdan fazla pedagojik eseri arasından beşinde barizdir. Eserleri onun fikir dünyasındaki belli başlı evreleri içerir (Tozlu, 1989). Denilebilir ki günümüzdeki ‘‘Eğitim Reformu’’ hareketinin Türkiye’deki en önemli temsilereindir. Bakış açısının mahiyeti ve derinliği onun çağının çok önünde gittiğinin en önemli göstergesidir. Eğitim adına gerçekleştirmeye çalıştığı girişimler zamanımızdaki eğitim reformu çalışmalarının düşünce temelini oluşturmuştur. (Aytaç, 1978). Bundan dolayı Baltacıoğlu, eğitim sistemine ve okullara eleştirel bir bakış açısı ile yaklaşmaktadır.

Baltacıoğlu, ulus devlet bakış açısına sahip olmuştur ve Cumhuriyet döneminde başğretmenliği, toplumsal platformda laik, batı yanlısı ve milliyetçi resmi öğretiyi savunmuştur. Dini resmi ideoloji dhilinde görmeyi istemiştir ve bunun içinde elinden geleni yapmıştır. Baltacıoğlu cumhuriyetçi bir yaklaşımla, laiklik anlayışı, sosyal yapı ve bütüncül tutum ile eserlerinde sosyal problemleri incelemiştir. Eğitim sisteminde gericiliğe karşı gelmiş, Mecelleye bağlı Osmanlı hukuk sistemini net bir biçimde eleştirmiştir (İren, 1997).

Münif Paşa.

Münif Paşa cumhuriyet öncesi dönemin önemli bir eğitimcisi olması yanında önemli bir devlet adamıdır. Farklı dönemlerde 9 yılı aşkın bir süre boyunca Maarif Nazırlığı yapmıştır. Cumhuriyet tarihi dahil olmak üzere Türk eğitiminde tüm zamanların en uzun süreli Eğitim Bakanlığı görevini yapmış olan kişidir. Münif Paşa'nın siyasi boyuttaki katkılarının yanında kültürel faaliyetler, kitap ve makaleler ile birlikte eğitime önemli düşünsel ve bilimsel katkılar sağlamıştır. Türk düşünce hayatının ilk popüler bilim dergisi olan Mecmua-i Fünun dergisi yayınlandığı dönemde genç kuşaklar üzerinde önemli bir etki bırakmıştır. Münif Paşa Mecmuayı Fünun’da yayınlanan ehemmiyet-i terbiye-i Sıbyan isimli çalışması, yapmış olduğu en uzun soluklu çalışmadır.

Münif Paşa st derecede devlet adamlığı yapmış bir bilgindir. Hem medrese hem de Batı tarzı eğitim almıştır. Ticaret bakanı olmuştur. Almanya’da diplomat görevini yerine getirmiş ve İnan’da ise büyükelçilik görevini yürütmüştür. Mekteb-i Hukuk-i şahane’de senelerce ders vermiştir. Mecmua-i Fünun’da sosyal bilimlerde birçok eser

vermiştir. En önemli makalelerinden biri de Ehemmiyet-i Terbiye-i Sıbyan isimli eğitime dair yazısıdır. Yazısında zorunlu eğitimin öneminden bahsetmiş, dil öğretimi ve matematik, sanayileşme, öğretim metotlarının iyileştirilmesi, mesleki eğitim, öğretmen yetiştirme ve milli eğitim sistemindeki gelişmeler gibi temel konuları ele almıştır. Bahsedilen konular halen geçerliliğini korumaktadır. Denilebilir ki, Münif Paşa içinde bulunduğu toplumun kültürü ile asrın medeniyetini ve bilimin ihtiyaçlarını belirleyebilen ve eğitim sahasında düşünce geliştiren modern bir eğitimcidir (Celkan, 2008).

Münif Paşa'nın eğitimle ilgili makalesinde ilköğretimin önemli olduğuna dair fikirleri vardır ve döneminin politik ve toplumsal yapısındaki yeniliklerle ilgili konulara rastlanır. İlk olarak, ilim öğrenmenin önemli oluşudur. Birey her zaman cahil olduğunun ve eksik yanlarının farkına varamayabilir. Bundan dolayı başka kişilerin onu ikaz etmesi elzemdir. Birey eğitime maruz kaldıkça noksan taraflarını ve cehaletinin farkına daha kolay varacaktır (Münif, 1279).

Medenileşmek, Münif Paşa'ya göre ilerlemenin en önemli ve yegâne şartıdır. Ona göre medenileşmek, teknoloji, fen ve eğitim, yani bilimdeki gelişmenin Batı medeniyetindeki kaynağıdır. Bundan dolayı batı rol model olarak görülmelidir ve gittikleri ya da izledikleri yollar benimsenmelidir. Düşünce konusundaki eğitimler yapılacak olan ilerlemeci hareketlerin kalıcı olmasını sağlar. Fikirlerinin ana temasını oluşturan bu tip konular onun eğitimle ilgili hatırı sayılır atmasında da kendinin göstermektedir. O, bu konularda herkese örnek olmuştur. Yaşadığı topluma benimsediği medenileşmenin özünün kaynağı olan Batıyı tanıtmaya çalışmıştır. Denilebilir ki düşünceleri teori boyutunda kalıp pratiğe geçememiştir fakat düşüncelerini iletmesi toplumun eski ve yeni arasında daha sağlıklı tutum sağlaması konusundaki girişimlerde bulunmaya, topluma yararlı olanı görebilme ve gösterebilme durumunu kazandırmaya çalışmıştır. Münif Paşa'nın amacının ülkesindeki yetişen nesli eğitmek ve onlara bu konularda aktarımlarda bulunmak olduğunu ifade etmiştir. Mecmua-i Fiinun'da dini konuların da olması gerektiğinin savunmuştur. Yine de Münif Paşa eğitimde laiktir ve çağdaş bir düşünce yapısına sahip olmuştur (Tahir, 2004).

Birçok konuda bilgi sahibi olan Münif Paşa, etrafındakilere anlayışla ve mütevazı bir duruşla davranmış ve konuları herkesin anlayabileceği bir dille izah etmeye çalışmış, düşünce ile doğru orantılı bir şekilde yeniliklerin oluşabileceğini, bunların kalıcı olabileceğini savunan önemli bir kişiliktir. Buna rağmen çoğu zaman fikirlerini sert bir şekilde dile getirmekten de geri durmamıştır (Fuat, 1930).

Ali Suavi

Eğitim terminolojisinde ağdaş terimleri ilk kullanan Ali Suavi'dir. Ülkede üniversitenin olmadığı dönemde Mekteb-i Sultani Galatasaray Lisesi'nde müdürlük yapmış ve eğitim konusundaki görgü ve bilgisini programlar ve idari yönetim açısından hayata geçirmiştir. Ali Suavi, geleneksel öğretim usullerinin yeni yöntem ve teknikler ile değiştirilmesi şeklindeki eğilimin ilk temsilcileri arasında gösterilir.

Tarihte II. Abdülhamid'e yaptığı darbe ile ismi ön plana çıkan Ali Suavi, Osmanlı İmparatorluğu'nun yaşadığı problemlere çözüm üretmek için uğraşmış bir aydınımızdır. Suavi, fikirlerinde İslamiyet'i çözüm merci olarak görmüş ve Türkçü fikirleriyle öne çıkan bir kişiliktir. O, Sultan Abdülaziz zamanında ülkeden uzakta Paris ve Londra'da yaşamış ve hükümete karşı yazılar yazmıştır. Aynı dönemlerde bir de gazete de çıkarmıştır. Abdülhamit zamanında ülkeye dönüş yapmıştır ve sonrasında geliştirdiği eğitim fikirleri ile Türk eğitim tarihinde önemli bir yer edinmiştir (Güçlü, 2013).

Denilebilir ki o, medreselere karşı bir tutumunun olması sebebiyle, zamanının eğitim problemlerine kafa yormasıyla, Galatasaray Lisesi'nde müdürlük yapması gibi sebepler ile Türk eğitim tarihinde hatırı sayılır bir yeri vardır. Suavi, İstanbul'da rüştiyede okumuş olsa da, kendini yetiştirmiş bir düşünce adamı ve aynı zamanda da öğretemendir. Meşrutiyet taraftarı Suavi eğitimin sosyal boyutlu değişimlerde etkisini anlamış bir fikir adamıdır denilebilir. Toplumun ilerlemesinin önünde en büyük engellerden biri olarak medreselerde verilen eğitimi görmüştür ve birçok eserinde medreseleri eleştirmiştir (Akyüz, 2013).

Suavi'nin eğitimsel sorunları ve eğitimin değişmeye tabi tutulmasının üzerinde durduğu, ona göre ülkenin aydınlığa çıkmasının yalnızca toplumdaki bireylerin iyi bir e maruz kalması ve hukukunu iyi kavramış bireyler yaratılmasıyla mümkün olacağını savunmuştur. Bunlara rağmen, eğitim sisteminin başta devlet desteği ve uygulama tarzından dolayı eksiklikleri olduğundan bunun gibi bir toplumun oluşturulması mümkün olamamaktadır. Bundan dolayı eğitimde hedeflenen gelişmelerin var olabilmesi için başta ülkenin eğitime önem verilmesi kaçınılmazdır. Suavi'nin yazılarında hürriyet, denge, meclis ve demokrasi gibi olgulardan bahsederek dikkatleri çekmiştir. Ona göre bu gibi kavramların teoriden pratiğe geçirilebilmesi için eğitimli, kolektif yaşamın gerekliliklerin farkında olan ve toplumun ahlaki ve hukuki değerlerini

öğrenme potansiyeline sahip bireylerin yetişmesi önem arz etmektedir (Demirkıran, 1998).

Suavi'nin, bireylerin işlevsel olamayan bir eğitime mecbur bırakıldığını anlatan makalesinde, eğitim sisteminden nasıl verim elde edileceğine dair önerilerden de bahsedilmiştir. Ona göre öncelikle eğitim, eğitim alan kişinin sosyal çevresine ve ilgilerine göre gerçekleştirilmelidir. Babası ticaret ile uğraşan çocuğa veya kısa yoldan meslek icra edecek öğrenciye ezbere yönelik işe yaramaz bilgiler öğretmektense, ticaret yasasının okutturulup onlara uygun ticaret öğretilse daha iyi olabilir. Şayet alınan eğitim ve bilim derin sığ kavram ve tanımlamalardan meydana geliyor ise eskiden olduğu gibi kazanç elde etmek zorlaşır ve şayet öğrencilerin işine yarayacak ilim ve sanat söz konusu ise okul, medrese veya kitap her ne gerekiyorsa hemen sağlanmalı ve toplumda yaşayan bireyler buna teşvik edilmelidir (Doğan, 1989).

Abdullah Cevdet (1869-1932).

Abdullah Cevdet eğitimde, bireyi temel alan yani bireyci görüşü destekler. Eğitim biyolojik üstünlükleri gösteren seçkini eğitip geliştirmeli ve halkın yönetimini denetleyecek seviyeye yükseltmek için etkin bir araç olmalıdır. Cevdet, eğitimde Batılılaşmayı destekledi. Yurt dışına öğrenci gönderme fikrini destekleyip, laik bir eğitimden yana olmuştur (Hanioglu, 1981).

Cevdet, hem siyasal yönetimin seçkin bir tabakaya verilmesini doğru bulur hem de eğitimin yaygınlaştırılmasından, taraftır. Toplumda yaşayan bireylerin aralarındaki eğitim uçurumunun yok edilmesi için bir çaba içindedir. Cahillik ve tembelliğe sanki savaş açmış birisidir. Cevdet kendinin bu eğitim idealine adamıştır. Dante'den, Shakespear'den ve birçok Batılı yazar, şair ve fikir adamlarından tercümelerde bulunmuş, ülkesinde yaşayanlara onları tanıtmak uğruna birçok çalışmalar yapmıştır. Bireylerin çok daha verimli bir hayatı elde edebilmeleri için, gündelik hayatı terk etmeleri gerektiğini savunmuştur(Doğan 2006). Daha güzel bir hayatın da felsefenin sosyal fonksiyonundan dolayı var olacağına emin olmuştur. Osmanlı halkında en hayati sosyal doğru olan dine bakışı evrimsel bakış açısı doğrultusunda olmuştur (Doğan, 2006).

Osmanlıda Batı taraflı akımların hemen yaygınlaşmaya başladığı bir süreçte hayatını sürdüren Cevdet, öne sürdüğü düşünceler ve bunları dile getirme biçimiyle fazlaca tartışılan kişilerdendir. Mütedeyyin bir ailede dünyaya gelmiştir fakat süreç

içerisinde maddeciliğe karşı ilgisi olan ve düşüncelerini aktarmak amacıyla telif ve tercüme yapmış, bunlar ise Cevdet'in din algısının oluşmasında rol oynamıştır. Cevdet'in dine olan bakış açısı iç dünyasındaki dalgalanmalara ve zamanına göre de değişim göstermektedir. Onun uygulamalı dindarlığın problemlerine olan eleştirileri, dinin ana kavramlarını sorgulayan ve bunlarla alakalı önemli şüpheler yaratmıştır. Bundan dolayı yaşadığı zamanda ve sonrasında dinsizlikle suçlanan Cevdet, maddeciliğin ülke topraklarına girmesine öncülük eden kişilerin başında gösterilmiştir. Onun materyalizme ulaşmak için dini bir vesile gibi kullanıp sonrasında İslamiyet'in içeriğini kullandığı, diğer taraftan dine değil, gericilik ve dinin yanlış pratiğine karşı olduğuna dair birçok düşünceler dile getirmiştir (Demir, 2011).

Cevdet'in düşüncelerinin yaygınlaşmasında Meşrutiyet zamanında Batıcılık akımının öncülüğünü yapan İctihad Mecmuası'nın da önemli bir yeri vardır. Aslında materyalist olguları baz alan bu dergi, 1904–1932 tarihleri arasında tam 358 adet yayımlanmıştır. Çoğu Batılı pozitivistin, şair ve yazarın yazıları bu dergide Türkçeye tercüme edilir. Dergide yayımlanan yazılara bakıldığında, İctihad'ın tüm yayın yaşamında din hususunda sistematik olduğu görülür. Dergi, Meşrutiyet'ten başlayarak genelde dinlerde, özelde İslam dininde birçok toplumsal hususlarda yenileştirme ve değişimlerden itibaren inanç konularında şüphe ve kararsızlık yaratan yayımlara girişmiş ve çoğu zaman deist bir dini tutum edinmiştir (Polat, 2000).

Cevdet her zaman köktenci tespitleri, sert düşünceleri ve göreceli metotlarıyla din aleyhi ve düzen karşıtı olarak ön plana çıkmış ve bununla birlikte kendinin oluşturduğu metotlardan ve amaçladığı kitleden de uzaklaşmıştır. Zamanın dinî güçleri yanlıları tarafından ciddi bir şekilde eleştirilen Cevdet, kendisini devrimci, yenilik taraftarı ve felsefi bakımdan dinine bağlı bir kişi olarak tanıtmıştır. Gericilik ve batıl inanışların karşısında durduğunu açıklamak zorunda kalmıştır. Ona göre din, bilimsel materyalizmi desteklemektedir, insaniyet ve vicdanı ahlak olarak sunmakta, yaratıcıyı rahmet ve sevgi olgularını temsil eden bir olgu gibi anlamakta, bireyi ve evreni maddeye indirgemektedir. Bundan dolayı Cevdet'in yapmaya çalıştıklarını din ve materyalizmi yayma gayesi olarak değerlendirmektense, dini materyalizmde eritmeyi hedefleyen bir öğretiyeye indirgemecilik olarak düşünmek en doğru yol olacaktır. Göz ardı edilmemesi gereken konu ise, Abdullah Cevdet'in öncülüğünün yaptığı bu algının, Cumhuriyet Türkiye'sine nasıl nüfus ettiği ve şuan ki toplum yapısının din algısının oluşmasına nasıl etki ettiği olmalıdır (Mardin, 2012).

Satı Bey (1879-1968).

Bir dönem öğretmenlik yapan Satı Bey, organizmacı toplum görüşünü destekler. Satı Bey organizmalar ve toplum arasında benzerlikler olduğunu savunur. Bütün toplumlar canlı organizmalara paralel bir şekilde aynı doğrultuda doğar, yaşar ve ölür. Toplumun temeli nasıl bireyse, organizmanın temeli de hücredir. Organizmanın hücre ile olan ilişkisini inceler ve birey ile toplum ilişkisini buna benzetir. Hücre ne kadar sağlıklı olursa, organizma da o kadar sağlıklı yaşamını sürdürür. Buna benzer bir şekilde bireyin olgunluğu, toplumun başarı durumunda önemli etki yapar (Tezcan, 2005).

II. Meşrutiyet sürecinde Türkiye'nin yakın tarihinde önemli bir yere sahiptir. 1908'de Meşrutiyet'in ikinci kez ilanı Osmanlı düşünce yaşamına hareketlilik verdi. Düşünce yaşamındaki bu canlanma zamanın Türkiye'sinin tarihinin önemli zamanlarından biri durumuna getirdi. Modernleşmenin gerçekleşmeye başladı dönemden itibaren biriken yeni düşünceler "ilan-ı hürriyet"le tam bir özgürlük içinde ortaya çıktı ve bu düşünceler tartışıldı. Modernleşme sürecinin tüm bilgi birikimi bu süreçte kamuoyu karşısında ele alındı ve yeni fikirler az da olsa halka mal edildi. En önemli tartışılan hususlardan biri de eğitimidir. II. Meşrutiyet süreci Osmanlıdaki düşünürlerin eğitime ilişkin fikirlerini kamuoyuyla kolaylıkla paylaşımında buldukları, eğitim yapısını eleştirdikleri bir zaman dilimi olmuştur. Bu süreçte eğitim konularına, denilebilir ki eğitim bakanı Emrullah Efendi'nin "Tuba Ağacı Nazariyesi" ve Ziya Gökalp'le zamanın öncülerinden ve eğitimcilerinden biri olan Satı Bey arasındaki "milli eğitim" tartışmaları ön plana çıkmıştır (Keklik, 2018).

Satı Bey'in Ziya Gökalp'ten farklı olmayan dikkat çekici bir yaşamından söz edilebilir. Osmanlıcı olarak başlangıcını yaptığı yazı ve düşünce yaşamına, o da aynı Gökalp misali milliyetçi bir öğretille sonlandırmıştır. Satı Bey, Arap milliyetçiliğinin önde gelen isimlerindendir. Fakat Satı Bey'in durumu Ziya Gökalp'in durumuna göre daha uzun vadede ve daha hareketli bir yaşamdır. Yemen'de doğan Satı Bey, Mekteb-i Mülkiye'den mezun olmuştur ve birçok mülkiyeli gibi değişik memuriyetleri yerine getirmiştir (Mücellitoğlu, 1954).

II. Meşrutiyet döneminde Tedrisat-ı İbtidaiye Dergisi gibi dönemin değişik dergilerinde eğitimle ilgili yazılar yayınlamıştır. Vakıf gazetesinde eğitim istatistikleri, plansız inşaat, Prens Sabahattin ve düşmanları ile ilgili makaleleri yazmıştır. Zamanın önde gelen gazetelerinden olan, Tanin'de devamlı eğitim yazıları yazmıştır (Ülken,

2001). Türkiye’de modern eğitimin önde gelen isimlerinden olarak görülen, karşıtları tarafından bile “Türk Frobel”i olarak bilinen, Osmanlıcık fikrine sadık kaldığı belirtilen Satı Bey, Osmanlı Devleti’nin parçalandığı ve Anadolu’da bir Türk ulus devletinin oluşmaya başladığı süreçte Suriye’ye gitmiştir ve Suriye’de eğitim dilinin Arapça olmasına öncülük etmiştir. Suriye’ye istilasından sonra vefat ettiği (1968) tarihe kadar birçok Arap ülkelerini ziyaret etmiş ve Arap milliyetçiliği uğruna çalışmıştır (Akyüz, 2013).

Satı Bey, II. Meşrutiyet sürecinde hem aydınlar arasında hem de politika çevrelerinde saygıdeğer bir eğitimcidir. Yusuf Akçura, Satı Bey’in Darümuallimîn müdürlüğünden istifa etmesi üzerine yazdığı yazıda, bütün Türklere zararı olacağını söyler ve bundan duyduğu üzüntüsünü şöyle belirtir:

Darümuallimîni gördüm. Her şey [bir sene öncesine göre] âdeta bir kerametle değişmişti, gözlerime inan[a]mayacağım geldi. İstanbul’un yüksek, orta, aşağı mektepleri eski halini hemen hemen korurken, sırf şahsiyetinin kuvvetiyle bu büyük değişimde, hem de işittiğime göre türlü engellemelere katlanarak başarılı olan Sâtı Bey’e, bu cidden büyük adama karşı o zamandan itibaren derin bir hürmet ve muhabbet hissi duyar oldum (Akçura, 1910, s.169).

Bu iltifatlar, fikirler ve duygular sıradan birine ait olmamaktadır. Yusuf Akçura ne kadar değişik nedenlerle Ziya Gökalp’in gölgesinde kalmış olsa da, ‘Unutulan Adam’ konumuna düşmüş olsa da, modern Türkiye’nin oluşumunda çok etkili ideologlardan ve düşünce adamlarındandır (Gündüz,2010).

Durkheim’da Eğitim Anlayışı ve Türk Sosyolojisine Yansımaları

Eğitim, Emile Durkheim’ın son derece önem verdiği ve toplumsal bir olgu olarak gördüğü bir kavramdır. Yukarıdaki bölümlerde Durkheim’ın eğitimden kastının ne olduğundan ve hangi işlevler çerçevesinde, eğitimi nereye koyduğundan bahsedilmiştir. Bu bölümde Durkheim’ın düşüncelerine ek olarak Türk sosyolojisinde ondan etkilenen düşünürler ışığında karşılaştırmalı bir bakış açısı sunulacaktır.

Ziya Gökalp eğitime dair fikirleriyle önemli bir sosyolog olarak görünür. Onun eğitim tanımı Durkheim’ın toplum için birey yetiştirme mantığının nerdeyse aynısı olacak şekilde benzerlik gösterir. Gökalp’e göre eğitim, yetişkin neslin henüz yetişmekte olan genç nesle düşüncelerini ve duygularını aktarması demektir. Ona göre bu aktarma iki türdür. İlkinde yetişkinler farkında olmadan genç nesle hal ve

hareketleriyle, konuşmalarıyla canlı örnekler oluşturarak verdiği eğitim ki buna yaygın eğitim denir. Diğeri ise resmi görevler olarak yetişkin neslin verdiği eğitimdir. Gökalp'e göre eğitimin amacı şunlardır;

- Eğitimin amacı millettir, birey değildir.
  - Eğitimin genel ilkesi her milletin kendi öz kültürünü gençlere aktarmasıdır.
  - Genç nesil başıboş bırakılmamalı, her birinin bir ülküsü olmalıdır.
- Genç nesle verilen eğitim onlara kişilik kazandırmalıdır (Tezcan, 2005, s.195).

Durkheim ile benzer bir şekilde Gökalp de eğitimin tanımını; terbiye; bir toplumda yetişmiş neslin henüz yetişen nesle, fikirlerini ve hislerini vermesidir (Gökalp, 1981) şeklinde yapar. Yine Durkheim ile benzer bir şekilde eğitimin işlevsel yönünde kültürle alakalı rolünü “bir toplumun vicdanında yaşayan değer yargılarının toplamı, o toplumun kültürünü oluşturur. Eğitim ise mevcut kültürün o toplum üyelerinin davranışlarına kadar nüfuz ettirmesidir” (Gökalp, 1981, s.29) der. Eğitimin aktarım rolünü şu sözleriyle pekiştirir; “ toplum bireylerine dilini, ahlakını, sanatını, tekniğini, bilimini aktaramadığı takdirde yaşayamaz. Toplumun bireyler üzerindeki bu sosyalleşme işlevine eğitim adı verilir” (Gökalp, 1981, s.99). Burada Gökalp ve Durkheim'in düşünceleri, eğitimin aktarımı ve aktarılması gereken toplumsal birikimlerim varlığından söz etmeleri noktasında birebir aynıdır.

Eğitimin amacı söz konusu olduğunda, yine Durkheim ve Gökalp'in yolları keşişir. Gökalp Durkheim'dan bu konuda da önemli derecede etkilenmiştir. Durkheim'a göre eğitimin amacı çocukta bir takım durumları harekete geçirmektir. Çünkü eğitim toplum içindir ve bireyin toplum için eğitilmesi söz konusudur. Bunlardan ilki, çocuğun içinde bulunduğu toplumdaki bireylerde olması gereken belli başlı fiziksel ve ussal durumlardır. Diğeri ise daha dar bir çerçevede yine çocuğun ait olduğu sınıf, aile, meslek gibi sosyal gruplardaki bireylerde hedeflenen fiziksel ve ussal durumlardır. Toplum bu noktada belirleyici konumdadır (Durkheim, 2016).

Öte yandan Ziya Gökalp eğitimi, toplum üzerinde uyguladığı sosyalleştirme işi olarak görür. Bu sosyalleştirme sürecinde Durkheim gibi Gökalp'e göre eğitimde ödül ve cezayı kaçınılmaz iki kavram olarak görür. Eğitim ödül ve cezasız olmaz. Ceza ve ödül kavramlarını iki başlık altında toplar. İlki yaygın ödül ve ceza, ikincisi örgün ödül ve ceza. Yaygın olanda toplumun gerçek vicdan yansıması olurken, örgünde toplumun vicdanını temsil yoktur. Çünkü örgün ödül ve cezayı uygulayan bizzat toplum değil, resmi kurum ya da kişilerdir. Gökalp yalnızca örgün ödül ve ceza kavramlarının

mensubu olduğu toplumda yaşayan bireyi sosyalleştirdiğini düşünür. Bunlarda aşırıya kaçmadan az ölçüde uygulanmasını ve bunlarında öğrenci tarafından haklı görünmesi gerektiğini savunur (Gökalp, 1973).

Durkheim da ödül ve cezanın özellikle eğitimde yadsınamaz bir öneme sahip olduğundan bahseder. Ona göre otorite güveni beraberinde getirir. Otorite ise öğretmenin uygulayacağı cezadan da güç alır. Bunu şöyle ifade eder:

Peki, öğretmen bu otoriteyi nereden alır? Otorite, öğretmenin sahip olduğu güçten, ödül ve ceza verme hakkından mı gelir? Oysa ceza korkusu, otoriteye duyulan saygıdan oldukça farklıdır. Ancak cezaya katlanan kişi, kendisine verilen cezanın adil olduğunu kabul ettiği zaman söz konusu korku ahlaki değere sahip olmaktadır. Bu da, cezalandıran otoritenin meşru olduğunun önceden kabul edildiğini dolaylı olarak ifade etmektedir (Durkheim, 2016, s.73-74).

Ayrıca Durkheim ödül ve cezanın okul içinde olması gereken disiplini desteklediğini savunur. Toplumdaki disiplinle okuldaki disiplin arasında benzerlik vardır. Çünkü eğitimin amacı toplumsaldır. Bu konu da şunları söyler:

Topluluk içerisinde olduğu gibi okulda da bir disiplin söz konusudur. Öğrencinin görevlerini tayin eden kurallar, yetişkine davranışlarını buyuran kurallara benzemektedir. Öğrenciye ilişkin mükafat ve cezalar, yetişkin için uygun görülen mükafat ve cezalardan farksızdır. ... Aslında okul hayatının toplumsal hayatın yalnızca filiz vermemiş bir tohumu ve toplumsal hayatın da okul hayatının yalnızca bir sonucu ve filizlenişi olması gibi, birinde işletilen temel usullerin diğerinde bulunmaması gibi bir durum söz konusu değildir (Durkheim, 2016, s.....).

Ziya Gökalp eğitimin milli olması taraftarıdır. Çağın gerekliliklerine göre, Cumhuriyet döneminde millilik kavramı etrafında toplumda yaşayan bireyleri tek çatı altında toplamak ona göre çözümdür. Kendisi eğitimin milli olup olmamasına göre toplumu olgusunu üçe ayırır. Birinci grupta ilkel toplumları ele alır ve bu toplumlarda eğitimin hem milli hem de kısmi olduğunu ifade eder. Yani birey genel bir kültür değil, yaşadığı toplumun kısmi kültürünü öğrenir. İkinci olarak, modernleşmekte olan kavimler, yeni bir uygarlık seviyesine girme çabasıdadır. Bunlar kitaplar, okullar ve öğretmenlerle genç nesle aktarılır. Bu tip toplumlarda kendi milli kültürleri etkisi altına girdikleri kavimlerin milli kültürü altında kaybolmaya yüz tutar. Eğitim bu noktada milli değil, milletlerarası bir statüdedir. Okulların görevi de burada milli olanı değil, milletlerarası olanı aktarmak olur. Son olarak ise modern milletler milli kültür arayışındadır ve onların eğitimleri de millidir (Gökalp, 1973). Gökalp modern milletler seviyesine ulaşmak ister. Aslında bakıldığında ilkel kavimlerden modern topluluklara kadar toplumun devamı için istenen ya da beklenen eğitim şekli değişmektedir. Bu ise

tam da Durkheim'in çağın gerekliliklerine göre eğitim anlayışının ve şeklinin farklılık göstermesi gibi. Ona göre eğitim zaman ve ülkelere göre çeşitlilik gösterir. Her devrin istediği insan tipi nasıl değişiyorsa eğitim tipi de buna paralel olarak değişir (Durkheim, 2016).

Gökalp'e göre Türkiye'deki eğitim, milli olmadığına yani kozmopolit olduğuna inancından dolayı medrese ve okullar yoluyla eğittiği kişilerin karakterlerini ve ahlakını bozar. Buna çözüm elbette eğitimin milli olmasıdır. Kozmopolit eğitime örnek olarak İstanbul'daki sahafları gösterir. İstanbul'da üç tip kitapçının olduğunu ve o dönemdeki eğitim sistemini yansıttığını düşünür. İlki sahaflardaki eğitimi Arap ve Acemce, Beyoğlu'ndaki eğitimi Avrupalı, Babıâli caddesindeki kitapçılardaki eğitiminde Tanzimat eğitimi gibidir. Dönemin Milli eğitimindeki kitaplar ve kitapçılar halen vücuda gelememiştir. Eğitim yerlerini de kitapçı dükkânlarında olduğu gibi kozmopolit görür. Türkiye'de üç tabakadan bahseder ve bu tabakalar ona göre uygarlık ve eğitim bakımından birbirine benzemez. Bunlar halk, medreseliler ve mekteplilerdir. Halk tabakası halen Uzak Doğu uygarlığından kopamamış, medreseliler Doğu uygarlığında yaşamakta ve en son olarak mekteplilerde Batı uygarlığına erişmiştir. Ülkemizde yaşayan bu üç tabakanın bir kısmı ilk çağda, ikincisi ortaçağda ve bir kısmı da son çağlarda yaşar. Gökalp bu durumu normal karşılamaz. Gerçek bir millet olabilmek için bu üç tür eğitimin de birleştirilmesi gerektiğine inanır (Gökalp, 1973). Eğitimdeki bu uçuruma karşı çıkar.

Gökalp'in çözümü ise ülkemizde eğitimin üçe ayrılması gerektiğidir. Bunlar halkiyat (Halk Bilgisi), medresiyat (Medrese bilgisi), mektebiyat (Mektep bilgisi)'dir (Tezcan,2005, s.193). halkiyat bölümü aşık kitapları ile halk masalları, koşmaları ve atasözlerini kapsar. Medresiyat, Arapça ve Farsçadan çevrilen kitapları kapsarken, mektebiyat Batı dilinden aktarılanları kapsar. Ona göre böylece aynı cinsten bir millet olmak için uygarlıklarımızı birleştirerek eğitimimizi de birleştirmiş oluruz (Gökalp, 1973)

Durkheim her ne kadar eğitimin çoğulluğundan bahsetmiş olsa da eğitimin tek yönünden yani ortak bir tabanın olması gerektiğinden bahseder. Ortak tabanın merkezinde hedeflenen insan ideali vardır. Ona göre her toplumun kendi varlığını devam ettirebilmesi için belli bir insan modeli hedeflemiş olması gerekir. Bu ortaklık belli bir seviyede tüm yurttaşlar için aynı olmalıdır. Yani aynı anda hem tek hem de çift yönlü diye adlandırdığı eğitimdeki farklılaşma ve ortaklığı eğitimin direği olarak görür. Toplum bunu hayatta kalabilmek için zorunlu kılar ve bu toplum için kaçınılmazdır. Bu

hususla eğitime düşen ise kolektif yaşamda zorunluluk sayılan temel aynılıkları çocuğun ruhunda var edip, bu aynılığı devam ettirmek ve güçlendirmektir. Fakat burada Durkheim'a göre salt bir aynılıktan bahsedilemez. Çünkü ona göre belirli oranda farklılaşma olmadan aynılıkları muhafaza etmek imkânsız ölçüdedir. Yine eğitim, çeşitlenerek ve uzmanlaşarak bu zorunlu farklılığı sağlar (Durkheim, 2016). Böylece eğitim görenler arasındaki uçurumun derinleşmesine karşıdır. Bu hususta Gökâl'ın sunduğu eğitim modeliyle benzerlik gösterir. İlham kaynağının Durkheim'ın eğitim anlayışı olduğu ortadadır.

Yeni cumhuriyetin yeni toplum modeline, dolayısıyla yeni insan modeline ihtiyacının olması ve toplumsal dönüşümün gerçekleşebilmesi için devletin uygulayacağı yeni eğitim politikalarına ihtiyaç vardı. Bundan dolayı Ziya Gökâl'ın Durkheim gibi eğitime işlevsel bir rol yüklemiştir. O, yeni bir eğitim felsefesi oluşturmak istemektedir. Bu eğitim felsefesi ile hem milli kültürü benimsemiş hem de çağdaşlaşmaya açık bireyler yetiştirmeyi amaçlamıştır (Kaçmazoğlu, 2018). Aynı zamanda Gökâl'ın düşünceleri bu hususta Durkheim'ın eğitim şeklinin ve içeriğinin toplum yararına değişmesini istemesiyle paralellik göstermektedir.

Gökâl'e göre Batı uygarlığı ve Türk kültürü bağdaşabilir. Ona göre, Türk milleti, Batı uygarlığına girmekle milli yaşamından hiçbir şey kaybetmez. Çünkü milli yaşam, kültür anlamına gelen milli irfan çevresinde tamamıyla kendi olarak kalır. Böylece Batı uygarlığı ile Türk kültürü bir araya geldiğinde, aralarında hiçbir karşıtlık olmaz ve bu beraberlikten hiçbir gençlik sorunu meydana gelmez (Pınarbaşı, 2018). Bu görüş ile Durkheim'ın düşüncesi de, bireyin toplum menfaati için yetiştirilmesi gerektiği düşüncesiyle benzerlik gösterir.

Gökâl, Durkheim'ın eğitim anlayışına benzer, eğitimi iki çeşit olarak ele alır. Biri örgün, diğeri ise örgün olmayan eğitim çeşididir. Türk literatüründe örgün ile örgün olmayan eğitim arasındaki ayırımı ilk defa Ziya Gökâl yapmıştır. Gökâl'ın eğitimde önceliği kültüre verdiği düşünülürse, hali hazırdaki toplumun vicdanını nakleden örgün olmayan eğitimi savunur. Çünkü örgün eğitim genç nesle yaşadığı toplumun geçmişindeki toplanmış zihinsel birimleri nakleder (Tezcan, 2005). Örgün eğitim yazılmış biçimleri verirken, örgün olmayan eğitim ise yaşanan biçimleri aktarır (Gökâl, 1973).

Durkheim eğitimin her an çocuğun maruz kaldığı bir olgu olarak düşünür. Ona göre her an genç nesiller kendilerinden büyüklerle iletişime geçerler ve sürekli öğrenme halindedirler. Durkheim kesintisiz devam eden bilim dışı bir eğitimden bahseder

(Durkheim, 2016). Bu Gökalp'in örgün olmayan eğitim diye tanımladığı eğitim modeliyle örtüşür. Aynı zamanda Durkheim okulda düzenli ve disiplin içindeki eğitimden bahseder. Bu ise Gökalp'in örgün eğitimiyle aynıdır.

Gökalp'e göre dil, sanat, din gibi toplumsal kurumlar eğitimin kendisine yol gösterir. Dil hem o milleti millet yapar hem de o milletin kültürünün temelini oluşturur. Hem dilin dinsel, ahlaksal ve estetik duyguların birey tarafından alınmasına araç olması onun önemli bir işlevini de ortaya koyar. Konu sanata gelince, Gökalp, eğitime temel olarak görür. Bir birey güzel duygu ve düşüncelerle donatıldığı zaman eğitilmiş sayılır. Bir çocuk ne oranda güzel duygularla eğitilirse o oranda eğitilmiş demektir. Sanat, ona göre, önce millileşmeli sonra işlenmelidir. Gökalp ekonomi ve eğitim ilişkisini de toplumun çıkarlarıyla uyduğu ölçüde önemsemiştir. Ekonomi de bireysel özgürlüğü temel alır. Denilebilir ki, Gökalp eğitim ortamında okul ve çevre işbirliğinin haberciliğini yapması, çocuğa etkinlik olarak oyuna önem verilmesi, çocuğun ilgi ve ihtiyaçlarına önem verilmesi, okulun düşünce ve duygu birliğini sağlayarak, eğitimde kalite unsuruna önem verilmesi, ders programlarının milli kültür temelli olması, öğretimin yöntem ve tekniklerinin oluşturulması, üniversitenin özerkliği, öğretmenlerin mesleki öğrenimlerinin geliştirilmesi, milli egemenlik ve çağdaşlık ilkelerini önemseyen bir fikir adamı olarak dikkatleri çeker (Celkan, 1989). Yine Gökalp'in bu düşünceleri Durkheim'ın bireye toplumun birikimini aktarma ve bireyi toplumun parçası olarak yetiştirme anlayışı ile örtüşür.

Söz konusu eğitimin en önemli sacayaklarından biri eğitimciler ya da öğretmenler olunca Durkheim, bu noktada özellikle öğretmen yetiştirmenin önemini ve donanımlı, bilinçli öğretmene verdiği değeri ifade eder. Durkheim öğretmenlerle ilgili fikirlerini paylaşırken şunları ifade eder:

Pedagojik inancı olmayan bir öğretmen bedeni, ruhsuz bir bedendir. O halde, birinci vazife ve ilginiz, içerisine gireceğiniz bedenlere birer ruh yüklemesi yapmaktır ve bunu yalnızca siz yapabilirsiniz. Kuşkusuz, sizleri bu görevi yerine getirecek duruma getirmeye birkaç aylık bir ders yeterli gelmeyecektir (Durkheim, 2016, s.139).

Gökalp de Durkheim gibi öğretmenlere ayrı bir önem verir. O, öğretmene ve onun sahip olması gereken özelliklere önem gösterip çalışmalarında bu konuya yer ayırmıştır. Ona göre bilimin önem kazanmasını istiyorsak, o ülkedeki öğretmenlere de önem verilmelidir. Öğretmenlerin de mevkisinin ve unvanın olması gerektiğine inanır. Öğretmenlerin maddi ve mevki anlamda ne kadar yüksek şartları olursa, o kadar bilimin de değerinin yükseleceği ve gelişeceği şeklinde düşünür (Gökalp, 1981).

Denilebilir ki, Gökalp, eğitimi toplumsal olgu olarak görür ve eğitim olgusuna bu açıdan bakmayı yeğler. Ona göre eğitim toplumun toplumsal yapısı ve kültürüyle tutarlılık göstermelidir. Böylece Gökalp, ülkemizde sosyolojinin uzmanlık alanlarından biri olan eğitim sosyolojisi bilim dalının kuramsallar köklerini inşa eder. Onun düşünceleri hala geçerliliğini ve tazeliğini korur. Eğer eğitimde bir reformdan bahsedilecekse Ziya Gökalp akla gelen isimlerden olur. Bundan dolayı Gökalp, Türk eğitim sosyolojisi literatürüne katkıları dolayısıyla her zaman önemli bir sosyolog olarak kalacaktır.

Bir diğer dönemin önemli ve düşünceleriyle etkili olmuş fikir adamlarından biri ise Pens Sabahattin'dir. O, Durkheimci anlayışın tersine birey merkezli toplum modelini savunur ve merkeziyetçiliğe toplumsal sorun olarak bakar (Tezcan, 2018). Pens Sabahattin, toplumsal kurtuluşu alttan başlayıp üst kurumlara kadar sürdürülmesi gereken iyileşme süreciyle arar. Ona göre her şeyden önce bireyden değişime başlanmalıdır. Bundan dolayı onun hedeflediği eğitim modeli, bireyi merkeze alan ve uygulamalı eğitim taraftarı olan Anglo-Sakson eğitim tipidir (Kaçmazoğlu, 2018). Bu noktada Durkheim ile yolları ayrılır. Çünkü Durkheim tam tersine toplum merkezli bir anlayışı savunur.

Sabahattin'e göre, problem tespiti yaptığında, olan bütün felaketlerin cahillikten kaynaklandığı sonucuna varır. Bundan dolayı aydın insan yetiştirmeyi çözüm olarak görür. Aydın insan yetiştirmenin öneminden bahseder. Fakat yine de bunun tek başına yeterli olamayacağını, toplumun her alanında bireyi merkeze alan bir anlayışla değişime katkıda bulunulması gerektiği düşüncesindedir (Sabahattin, 1965).

Durkheim'in toplum merkezli düşünce modeline zıt bir görüş savunsa da yine de aynı düşündükleri noktalar olmuştur. Örneğin eğitimin amaçlarının en önemlilerinden birinin eğitimin pratik hayata ve ihtiyaçlarına cevap verecek tarzda hazırlanmasıdır. Ona göre, bireyci ve girişimci toplum yapılarına ulaşmanın yollarından en önemlisi eğitimin değiştirilmesinden geçer. Uygulamalı eğitim anlayışına göre bireyler yetiştirilmelidir. Bu noktada Pens Sabahattin'in düşüncesi Durkheim'in eğitime yüklediği toplumsal işlevle örtüşür. Ona göre "ekmeğini taştan çıkaracak" bireyler yetiştirmek eğitimin amacı olmalıdır (Ege, 1977).

Pens Sabahattin Durkheim'in toplumun temel ve en küçük topluluğu olarak gördüğü aile kurumuna çok önem verir. Toplumsal gelişmeyi sağlayacak olan sağlıklı

bireylerin ancak sağlıklı ailelerden çıkacağını düşünür. Ona göre bütüncü yapıdan birey merkezli yapıya geçiş sürecinin sağlayabilecek ana birim ailedir (Sabahattin,1965). Aileye verilen önem Durkheim'da da görülür. Fakat Durkheim aileye verdiği önemi bireycilikle bağdaştırmaz.

Fransa yanlısı ve Durkheim takipçisi olara bilinen Ziya Gökalp'in tam tersine, Batıyı model alma hususunda İngiltere yanlısı olan Prens Sabahattin, dil öğrenimine önem verir. Bunu şu ifadeleri ile dile getirir:

Hususi teşekkül mahsulü olan teşebbüs-i şahsi'yi memleketimizde besleyecek terbiye, bugün bilhassa İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde tatbik ediliyor. Bizim gençlerimizin bu memleketlerin mekteplerinden istifade edebilmeleri için İngilizce bilmeleri lazım. Gençler burada bir süre İngilizce öğrenmeli, ardından İngiliz pansiyonlarında ve tercihen bir centilmen ailenin yanında bir müddet ikamet etmelidir. Gençlerimize yalnız lisan veya fen dersleri tahsili kafi değil, bunlar kadar ve belki de daha ziyade Anglo-Saksonların refah ve huzurunu halk eden hayati ve Hususiyetçi Teşekkül'deki aile münasebetlerini yakından görmeleri gerekmektedir (Sabahattin,1977, s.232).

Prens Sabahattin, Durkheim gibi sosyolojiyi bilimsel yönden temellendirmek istemiştir. Böylece sosyolojinin daha güvenilir ve çözümsel güvenilirliğine katkıda bulunmak istemiştir. Le Play ekolünün Türkiye'deki yansıması diyebileceğimiz Prens Sabahattin'in fikirleri önemlidir. Onu diğer sosyoloji ekollerinden ayıran, İngiltere'de ortaya çıkan Le Play'in öncülük yaptığı bireyi önemseyen ve merkeze koyan Science Sociale'yi yöntem olarak kullanması onun bir diğer öne çıkarıcı özelliğidir. Durkheim gibi bu yöntemle sosyolojiyi bilimsel dayanaktan mahrum etmenin yanlış olduğunu savunur. Pozitivist bakış açılarıyla Durkheim ve Prens Sabahattin'in düşünceleri örtüşür. Science Sociale'i yöntem olarak benimser ve şu ifadeleri kullanır:

Bugünkü bilimler deney ve gözlem yönteminden doğuyor. Bu bilimlerden bir kısmı yalnız gözleme, bir kısmı da her ikisine birden dayanmaktadır. Science Sociale'i yaratan, gözlem yöntemidir... Ancak bilimsel gözlemler, sıradan gözlemlerle karıştırılmamalı. Belirli bir konuyla ilgili gözlemlerin bilimsel olabilmesi için, o konuyu meydana getiren olayları ortalama olarak değil, kökten kavrayacak bir çözümlenme yöntemi edinmek gerekli. Bu tür bir yöntemle sahip olmaktan doğacak buluşlar, aynı yönde yürüyerek çoğalmakla bir sınıflama, bir bileşim yaratıyor. Bu sınıflama ve bileşimlerle de bir bilimin temeli atılmış oluyor (Sabahattin, 1965, s.33).

Eğitim hakkında söylemleri olan diğer düşünce adamı Ahmet Rıza, düzen içinde, sistem içinde ilerleme formülünü destekleyen A.Comte ve Durkheim Osmanlıdaki aydınları bir hayli etkilemiştir. Hatta Fransız etkisinde olan genç aydınlar örgütlenmelerinin ismini buradan almıştır (Mardin, 1973). İttihat ve Terakki.

Pozitivizmin savunucuları ile İttihatçılar arasında siyasal bir etkileşim ve ilişki söz konusudur. Bunlardan biri de hiç şüphesiz Ahmet Rıza'dır.

Pozitivizm, düzen içinde ilerlemeyi öneriyordu. A. Comte savunucuları ve başta Ahmet Rıza olmak üzere toplumsal refah yaratmak için reformdan ziyade önce halkın öncelikle bilinçlendirilip, iyileştirilmesi taraftarı idi. Aynı zamanda pozitivizmi çok daha ileri taşıyan Durkheim'ı temsil etmesi ile de Ziya Gökalp ön plana çıkar. Pozitivizmin etkilerini kabul ediş ve bunu sosyal olaylara bakarken yol haritası olarak kullanmaları bakımından ortak özellik gösterirler.

Durkheim ile toplumsal olgu üzerinde birebir aynı düşünen, eğitimde de ortak noktaları olan Ahmet Rıza Türk düşünce tarihinde izler bırakmış bir sosyologdur. Sosyal yapıya ve sosyal yapıdaki değişime önem vermek hususunda Durkheim'la aynı çizgide ilerleyen Ahmet Rıza, sosyal yapıları olgunlaştırmadan hâlihazırdaki eğitim seviyesi iyileştirilmeden reform yapılmasına karşı çıkar (Mardin, 1983). Eğitime bu noktada ayrı bir önem verir. Durkheim'da toplumsal refah için eğitimin önemli bir toplumsal olgu olduğunu düşünür. Bunların yanında toplumsal kargaşayla huzura ve düzene kavuşulamayacağını düşünen Durkheim gibi, Ahmet Rıza'da düzen içinde ilerleme mantığıyla Osmanlı toplumunun aksi bir durumu kaldıramayacağını düşünür. Ona göre gelişmenin var olabilmesi için organik düzen bozulmamalıdır. İlerleme ancak pozitivist bir anlayış önderliğinde düzen oluşturulduktan sonra meydana gelir (Özden, 2001).

Öte yandan eğitim konusu mevzu bahis olunca, Durkheim ve Necmettin Sadak'ın yolları da kesişir. Durkheim eğitim olgusunun yeni nesli toplumun devamlılığını için şekillendirmek olduğunu düşünür. Sadak'ta böyle düşünür. Ona göre terbiye (eğitim), geçmiş zamanlara bakıldığında çocuklara çeşitli hareket, düşünce tarzı vermektir. Eğer terbiyenin etkisi yani yeni nesle tesiri olunmazsa, çocuk hareket ve düşünce şekillerini kendiliğinden kabul edemez. Ona göre yeni nesli ilk anlardan itibaren doğal ihtiyaçları başta olmak üzere bazı eylemlere olan itaatlerini sağlarız. Bunu zamana ve mekana göre değişebileceğini söyler (Sadak, 1941). Bu düşünce de Durkheim ile benzerdir. Çünkü Durkheim da eğitimin çeşitliliğine, çağa ve coğrafi konuma göre değişebildiğini ifade eder (Durkheim, 2016).

Ziya Gökalp ve Necmettin Sadak, Emile Durkheim'ın fikirlerinden faydalanmıştır. Üzerlerindeki Durkheim etkisini Türk milletinin geleceği ve kurtuluşu için kullanmıştır. Örneğin Necmettin Sadak lise ve dengi okullar için sosyoloji kitabı yazmıştır. Eserinde çok sık bir şekilde Durkheim'a yer verip, bunu açık bir dille

anlatmıştır. Yaptığı çalışmalar sosyoloji için büyük önem ifade eder (Bayat, 2013). Kendisinin liseler için hazırlamış olduğu sosyoloji kitabı vardır. Orada Durkheim'a yer verir. Örneğin sosyolojinin bilimsel temelli olması gerektiğini şu ifadeleri ile dile getirir:

...Emile Durkheim'ın tesis ettiği ve 'Anne sosyolojique' etrafında asıl ilmi sosyoloji mektebi görülür... Auguste Comte'nin hakiki takipçileri bunlardır. Memleketimizde sosyoloji ilmini ilk yazan Ziya Gökalp, Darülfünununda ve yazılarında bu mesleği neşretmiştir. Bizim kitabımız da bu mesleğe bağlıdır. Durkheim sosyolojiyi, gerek uzviyetçi ve doğrudan doğruya tabiat ilimlerine bağlı, gerek ruhiyatçı telakkilerden kurtararak bu ilme başlı başına bir varlık vermiştir (Sadak, 1941, s.5).

Durkheim'ın izlerini taşıyan bir diğer düşünce adamı Mehmet Emin Erişirgil'dir. Mehmet Emin Erişirgil, Türk eğitim sistemine Cumhuriyet döneminde büyük faydaları olmuş eğitimci, yazar ve felsefecidir. Durkheim'ın özellikle eğitimle ilgili düşüncelerine bazen katılmakla birlikte, bazen de onu eleştirir. Örneğin Durkheim'daki eğitimin işlevsel özelliğine kabul ettiği pragmatik bakış açısıyla katılır ama pozitivismi insanın manevi yönünü görmezden geldiği için Durkheim'ı eleştirir (Akyol, 2013).

Erişirgil pragmatisttir. O, bir bilginin insan hayatına ne kadar fayda sağlıyorsa o kadar iyi olduğunu savunur (Durmaz, 2012). Öte yandan Durkheim'ın eğitimle alakalı düşüncelerini oluşturan akım ise işlevselciliktir. Ona göre eğitim, toplumsal bir kurumdur ve belli başlı eğitsel işlevleri hayata geçirir. Eğitim, bu süreçte yeni yetişen nesle toplumun değerlerini ve anlayış şekillerini aktarır (Durkheim, 2005). Ona göre eğitim bir araçtır yani işlevi varsa değerlidir. Bu bakış açısından her iki düşünürde de eğitimin yarar felsefesiyle değer kazandığı görülür.

Durkheim ve Erişirgil, eğitimin sistematize edilmesini yani bilginin belirli bir metot ile düzenlenmesi gerektiğini düşünür. Erişirgil'e göre eğitim, yetişen nesli yani çocukları ve gençleri belli başlı amaçlara doğru sevk etmektir. Her ikisinde de eğitimin temel amacı, toplumun yeni yetişen neslini yine toplumun devamlılığı için belirli bir ideal etrafında toplamaktır. Bunu yaparken Erişirgil, sistematik verilmeyen yani kendiliğinden edinilen bilginin eksik olduğunu düşünür. Bilginin ilim olabilmesi için belirli bir metot içinde aktarılması kaçınılmazdır. Her ikisi de bilginin deneyimden geldiğini düşünür. Ayrıca bilginin ilim içinde dinden bağımsız olması gerektiği konusunda hemfikirdirler (Durmaz, 2012).

Toplumsal farklılıklar ve ihtiyaçların çeşitliliğinden dolayı Erişirgil'de Durkheim'da eğitimde zamana ve mekâna bağlı farklılaşmayı kabul ederler. Örneğin köydeki çocuğun şehirdeki çocuktan daha esnek bir eğitime ihtiyacı olduğunu

düşünürler. Çünkü köydeki çocuk hayatın tarla, hayvancılık gibi farklı sahalarında da mesuliyet taşıması söz konusudur (Durmaz, 2012). Bu noktadan hareketle eğitsel farklılıklar, toplumsal fayda düşünüldüğünde, her iki düşünürde de kabul görür.

Erişirgil ve Durkheim, pedagoji konusundaki düşünceleri ile paralellik gösterirler. Her ikisi de pedagojinin uzmanlaşma gerektirdiğinden bahseder. Bilgili ve deneyimli öğretmenin öneminden bahsederler. Erişirgil kitapların değerlendirilmesinde etkin öğretmenlere olan ihtiyacı dile getirir (Erişirgil,2010). Durkheim pedagojinin eğitimcilerle yani öğretmenlere rehberlik etmesi gerektiğini ifade eder (Durkheim, 2016). Öğretmen yetiştirmeye önem verir ve öğretmen adaylarına yaptığı bir konuşmada onlara şunları söyler:

Tam olarak benim görevim ise, düşüncenizi eğitim meselelerine doğru yönlendirmek ve sizlere, bu düşüncenizi söz konusu meseleler üzerinde sistematik bir şekilde tatbik etmeyi öğretmek olacaktır. Esasında pedagojik öğretim, birtakım usul ve yolları gelecekteki uygulayıcıya iletmek değil; ancak ona kendi işlevi hakkında tam farkındalık kazandırmaktır (Durkheim, 2016, s. 129).

Ethem Nejat eğitimle ilgili düşünceleriyle tanınan ve Durkheim esintilerini bu düşüncelerinde yansıtan bir diğer düşünce adamıdır. Tarıma dayanan ve köylerin kalkınmasına katkıda bulunacak bir eğitimi ilk savunan ve bunu ayrıntılı biçimde işleyen bir eğitimci durumundadır. Bu bağlamda Ethem Nejat görüşleriyle Cumhuriyet Dönemi'nde açılan Köy Enstitüleri'nin fikir öncülerinden biri olarak gösterilebilir. Buna ek olarak çevre korunması ile ilgili ilk kez fikir üreten ve uygulamaya koyan bir eğitimcidir. Bu amaçla, öğretmen ve öğrenciler arasında bir dernek kurmuş ve ağaç bayramı etkinlikleri başlatmıştır. Öğretmen Okulu öğrencilerini köylere götürerek köylüler ile temas etmelerini sağlamış ve onlara sosyal çevrelerini tanımayı öğretmiştir (Akyüz, 2018). Toplumun ihtiyaçlarına göre insan yetiştirme düşüncesini savunan Durkheim ile aynı çizgide ilerlediği görülür.

Ethem Nejat'a göre, eğitimin amacı sağlam karakterli, Türklük şuuruyla dolu, milliyetçiliği özümsemiş, hayata kolayca uyarlanabilen, iyi bir meslek sahibi ve iyi bir vatandaş yetiştirmek olmalıdır (Ethem, 2001). Nejat ortaya toplumun hedeflediği bir insan ideali koyar. Durkheim'da eğitimde hedeflenen insan modelinin toplumun ihtiyaçlarına ve isteklerine göre oluşturulmasını savunur. Ayrıca alanında uzmanlaşmış, vatanına bağlı, toplumsal gereklilikleri taşıyan ve bunun bilincinde olan bireyler hedefler (Durkheim, 2016). Ortaya koydukları insan ideali konusunda aynı fikirdedirler.

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu eğitim sistemimiz hakkında düşüncelerini dile getiren ve toplum için üretici bireyler yetiştirmeyi eğitimin merkezine koyan önemli düşünce

düşünürlerdendir. Ona göre cılız, ruhsuz, korkak nesiller yetiştiren, milli olmayan eğitim sistemimiz, geri kalmamızın ve felaketlerimizin tek sorumlusudur. Üretimi, yaratıcılığa dayanan bir eğitim sistemini savunmuştur. Eğitimin amaçları arasında üretici adam yetiştirme olması gerektiğini savunmaktadır. Meşrutiyet döneminin sonlarına doğru köy eğitimi üzerinde durmuştur. Baltacıoğlu'na göre tarıma dayanan bir Sıbyan mektebi, tarafsız bir darulmuallimedden daha yararlıdır görüşünü savunmaktadır (Aytaç, 1978). Yani eğitimde uzmanlaşma taraftarıdır. Eğitimde güzel sanatların önemini ilk ileri süren ve savunan eğitimcidir. Gerçek toplumsal Kurtuluş'un ressam, şair, tiyatro sanatçıları ve müzisyenlerin çabalarında olduğunu ifade eder. Durkheim da toplumsal yaşamda herkesin kabiliyetlerine göre toplumsal yarar için eğitilmesi gerektiğine inanır. Tek tip insan yetiştirmektense bireyin kabiliyetleri, istekleri ve toplumun ihtiyacına göre yetiştirilmesi gereken bireylerden bahseder (Durkheim,2016). Bu da alanında uzmanlaşmış bireyleri zorunlu kılar ve beraberinde getirir.

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu içtimai mektep isimli eserinde okulun demokratik bir üretim merkezi olduğunu belirtir. Okul, toplumsal hayatın bir örneği olmalıdır. Okulda görev yapan eğitimcilerin, çocukların kendilerine bir şey öğreten ve öğrencilerin şahsiyetlerinin oluşmasına rehberlik eden bir kılavuz olmanın yanında mümkün olduğu kadar gerçek hayat ile ilişkili olan işleri seçmeli ve gerçek hayattaki şartlar içinde yaptırmalıdır. Öğretmen yeri geldiğinde bir ressam, yeri geldiğinde bir mühendis veya bir gazeteci gibi hareket etmelidir. Baltacıoğlu, okulların gerçek hayatın bir parçası olması gerektiğini belirtir. Okullarda öğrenciler gerçekçi bir eğitim ile sosyalleşmeleri sağlanacak ve gerçek işler ile uğraşarak birtakım tecrübeleri elde etmeleri sağlanacaktır (Baltacıoğlu, 1994).

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, sosyal okul teorisi ile eğitim sosyolojisine sosyal gerçekliği araştıran önemli bir toplumsal işlev yüklemiştir. Sosyal okul teorisi ile Baltacıoğlu, eğitimi teorik bir kavram olarak değil bir olgu olarak ve toplumsal bir gerçeklik olarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda Cumhuriyet döneminin yeni insan profilinde sosyolojik ve pedagojik yaklaşımlara sahiptir. Baltacıoğlu'na göre eğitim bireyleri toplumsal hayata hazırlamaktadır ve okulda bu sürecin önemli bir parçasıdır. Ancak okulun doğru ve sağlıklı olarak işlevini yerine getirebilmesi için toplumu iyi tanıması gerekir. Toplumun ihtiyaçlarına cevap vermek için okul içinde bulunduğu toplumu ve sosyal kültürel çevreyi iyi tanımak zorundadır. Hayattan ve toplumun gerçeklerinden kopuk olan bir programın işlevsel olmayacağını ifade eder. İşlevsel olan okul üretim okuludur ve üretici olan bireyleri yetiştirir. Okulun temel amacı üretken

bireyler yetiştirmektir (Baltacıoğlu, 1964). Yetiştirilmesi gereken insan modeli çizmesi noktasında izlediği yöntem, Durkheim'ın ideal insan modeli oluşturması ile benzerlik gösterir. Her ikisi de toplum yararına olacak bir modelin hedeflenmesi gerektiğine inanır.

Baltacıoğlu, eğitimin asıl amacının iş, çalışma, yükselme, kurtuluş için bir hırs, emel kazandırma olduğunu ifade eder. Baltacıoğlu'na göre anne-babalar ve öğretmenler uslu çocuklar yetiştirmeyi amaçlarken korkak, pısrık ve boyun eğen insanlar yetiştirdiklerini farkında olmazlar. Anne-baba ve öğretmenlerin söz konusu bu yanlış terbiye anlayışlarının onların imanı kadar sağlam olduğunu ve bu anlayışların değiştirilebilmesi için inkılâplar yapılması gerektiğini ifade etmektedir (Aytaç, 1978). Yani eğitimin örgün ve yaygın kanadının benzer çizgide gitmesini hedefler. Diğer türlü tutarsızlığın olacağından bahseder ve bu konuda endişelerini dile getirir. Denilebilir ki, Baltacıoğlu, Durkheim'ın eğitimde tutarlılık ve benzeşme anlayışına benzer bir tutum izler.

Eğitim konusunda söylemleri olan bir diğer düşünce adamı Satı Bey, insanı, hem toplumun içinde yaşayan hem de aynı zamanda şahsına ait ruhsal becerileri olan bir varlık olarak görür. Eğitimin en önemli işlevi, toplumsal yaşama geçişini sağlamak için bu ruhsal becerileri geliştirmektir. Denilebilir ki, eğitim bireyin kişisel becerilerini geliştirirken diğer yandan onu genel yeteneklerini de çoğaltır. Satı Bey eğitimin işlevinin bireyin milli, dini ve girişimci insan yetiştirmek olduğunu savunur. Bunun için eğitimin içeriğinin doğa bilimlerini içeren, uzmanlığa sevk eden, milli ve dini olması gerektiğini ileri sürer (Akyüz, 2018). Durkheim'ın eğitimde bireyi yetenekleri doğrultusunda ve toplumun ihtiyacına göre gerekli bilgiler ve deneyimlerle donatmak fikriyle uyumludur.

Bireyin toplumda üstlendiği rol onun için önemlidir. ‘‘Toplum bir uzviyettir’’ cümlesi toplumu insana benzetir. Toplumun başarısını etkileyen en önemli etken olarak bireyin başarısı görülür. Bireyler ve onların bilinçleri toplumun temelini meydana getirir. Bundan dolayı bireylerin eğitim amacıyla iyi yetiştirilmeleri gerekir. Eğitim bir nevi yükselme, uzmanlaşma ve girişimci olma işiyken, eğitimci de her zaman bireyin hem toplumsal hem de ruhsal hayatını gözlemleyerek işe başlayan kişidir. Eğitimin işlevi bireyi fiziki, fikri ve ahlaken mükemmel olmasını sağlamak ve onu deneyimle donatmaktır denilebilir (Akyüz, 2018). Aynı şekilde Durkheim da eğitimin bireyi toplum için her anlamda geliştirmesi gerektiğini düşünür (Durkheim, 2016). Ayrıca

toplumu bir organizmaya benzetmesi, insanların birbirlerine toplumsal bağlarla bağlanması gerektiği fikri, Satı Bey'in topluma bakış açısı ile uyumludur.

Durkheim'ın Eğitim ve Sosyoloji (2016) kitabında öğretmen yetiştirme konusuna verdiği önemden bahsettiği gibi, Satı Bey de, öğretmen yetiştirme programlarında Fenni terbiye ve terbiye-i bedeniye derslerinin yer almasına ve bu derslerin gelişmesine büyük önem vermiştir. Durkheim, yetişmekte olan öğretmenlerin hem pedagojik açıdan donanımlı hem de öğretimde birlikten yana olmaları gerektiğini ifade eder (Durkheim, 2016). Satı Bey de aynı duyarlılık ile derslerin öğretmen okullarının programlarının içerisinde yer almasının önemini şu sözleri ile ifade eder:

Muallimlik her şeyden evvel mürebbilik demektir; mürebbilik ise bir hünerdir; avukatlık gibi, doktorluk gibi, çiftçilik gibi, tüccarlık gibi bir sanattır. Bu sanatın hususi usûlleri, hususi kaideleri vardır. Muallim olmak için yalnız malumat sahibi olmak kâfi değil aynı zamanda bu usûl ve kaidelere vakıf olmak mürebbilik sanat ve mesleği için hazırlanmış bulunmak da lazımdır. Onun için Dârülmualimîn'de terbiye ve malumat-ı umûmiyeden başka terbiye ve malumat-ı meslekiyenin de temini lazım idi. Onun için yeni Dârülmualimîn'in en birinci hedef-i icraatını işte bu mesele teşkil etti. Bunun için evvelemlerde programlarda fenn-i terbiye ve usûl-i tedris bahislerine mühim bir mevkiî tefrit ve tahsis edildi; muallimlerin fenn-i terbiyenin usûl-i umûmiyesinden başka her dersin kavâid-i tedrisiyesini de öğrenmeleri temîn edildi (Satı, 1908, s. 193).

Eğitimin hangi vasıta ile edinileceği söz konusu olduğunda, Durkheim'a göre yalnızca akıl yoluyla elde edilen eğitim vardır. Ona göre, olayları özünde akıl sınırlarının dışında anlama gibi bir durum söz konusu değildir. Bilim bilenen her şeyin sınırını çizer. Bilimin vardığı her nokta yine bilim potansiyeliyle aşılabilir. Bilimin vardığı son yer bile ilerleme ve gelişme gösterilerek aşılmış ve ilerleme kaydedilmiştir (Durkheim, 2005). Ona göre ancak derinlemesine düşünme hem eğitimciyi hem de eğitilene istenen seviyeye ulaştırır.

Satı Bey elişleri ve resim derslerine de Darulmuallimin'de önem vermiş ve elişleri derslerinin öğrencilerin bedensel ve zihinsel gelişimi arasında ilişkiyi sağlayan bir unsur olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu dersler ile okulda kullanılacak materyallerin bütçenin elverişli olmaması dolayısıyla bir kısmının kullanılmaması durumunda bile eğitim faaliyetlerini devam edebileceğini belirtmiştir. Ayrıca Satı Bey, okullarda verilen eğitimin teorik olmasından kurtulması amacıyla "*Uygulama Okulu*" açtırmıştır. Bu okul ile okullarda görülen derslerin teorik kısmının pratik olarak uygulanması sağlanmıştır (Yücel, 1994). Bununla öğrenilen teorilerin gerçek yaşamda olduğu gibi pratiğe geçmesini hedefler. Durkheim'ın eğitimin gerçek hayata, toplumsal gerçeklikle uyumlu olması gerektiği düşüncesi ile örtüşür. Satı Bey uygulama okulları ile ilgili

görüşünü “Dârümuallimîn’de ilk defa Tatbikat Mektebi ihdas eden ve efendilere her dersin usûl-i umûmiyesini bilfiil çocuklar üzerinde tecrübe ettiren müşarünileydir. O sayededir ki memleket, münakaşa-i ilmiye ve ders-i tenkidi numuneleri ile terbiye-i ibtidâiyede mubahase ve tekşif usûllerini görmeye muvafık oldu.” şeklinde belirtir.

Satı Bey öğretmenlerin görevlerinin sadece öğrencilere eğitim öğretim faaliyetlerini sağlamak olmadığını, ayrıca toplumun bilinçlendirilmesi ve eğitilmesi için de öğretmenlerin görevleri olduğunu şu şekilde ifade etmektedir:

Dârümuallimîn terbiye-i etfâle ait olan bu hüdemat-ı muhtelifeden başka bir hizmetin ifasını kendisi için bir vazife telakki etti: bu hizmet, yeni muallimlerin halkın tenvir-i efkarına hadem muâzaları tertibine muktedir bir hale getirmektir. Filvâki bütün heyet-i içtimaiyelerde ve bilhassa bizimki gibi tarik-i terakkide pek geri kalmış, teceddüt ve inkılâb-ı hakiki devrine yeni girmiş bulunan heyet-i içtimaiyelerde muallimlere tevcih eden vezaif-i vataniye yalnız çocukların tâlim ve terbiyesine ihtimamdan ibaret değildir; onlar sin-i tahsili geçirmiş gençleri dahi umûmi bir tabir ile halkı mümkün olduğu kadar irşad ve tenvir ile de mükelleftir (Satı, 1908, s.193).

Eğitmenler eğitimin yürütücüsü konumunda olması sebebiyle Durkheim’a göre büyük önem sahibi bireylerdir. Örneğin, Durkheim, ahlak eğitiminin temsilcisi olarak öğretmenleri göstermektedir. Ülkenin ve zamanın ahlaki düşüncesinin yorumlayıcısı öğretmenlerdir. Buna ek olarak Durkheim disipline de önem veren bir düşündürür. Ayrıca Durkheim bilimin yalnızca ekonomi alanına sağlayacağı faydalar açısından değil aynı zamanda insanın kendi içerisinde yaşadığı topluma anlam vermesi becerisinin kazandırılması için öğretilmesi gerektiğini savunur (Blackledge, 1985).

Münif Paşa yapmış olduğu çalışmalar ile eğitimin toplum için önemine vurgu yapmış, batının sahip olduğu gücün eğitimden kaynaklandığı düşüncesini öne çıkarmıştır. Yayınlanan makalelerinde Münif Paşa, Avrupalıların eğitim ve sanatta yüksek bir konuma ulaşmış olmasına rağmen ülkemizin durağan ve bilgisiz olması ile beraber mevcut durumun daha çok gerileyeceğini belirtmiştir. Bu bağlamda bugün yalnızca devlet memurluğunda görev almak için değil hangi sanat ve meslek grubuna yönelmek amacıyla olursa olsun, herkes toplumsal konum ve durumunun uygunluğuna ve seçecekleri mesleğe göre çocuklarının öğretimi konusunda çaba göstermelidir (Doğan, 2018).

Münif Paşa’nın yayınlanan bu makalesinde çocukluk ve çocuk kavramları özel bir eğitim konusu olarak ele alınmıştır. Münif Paşa’ya göre ülkenin çocukluk algısı açısından bulunduğu konumun içler acısı olduğunu ifade etmektedir. Çünkü çocuklar küçük yaşlarda evlendirilmekte, ahlaki ve dini bilgilerin verilmesi çocukların eğitimi için yeterli görülmemektedir. Buna karşılık çocukları geleceğe hazırlayan yararlı bilimlere

itibar edilmemektedir. Oysaki çocuklar sadece günümüz için değil gelecek içinde önemli olduğundan dolayı, çocukları geleceğe hazırlama görevi anne-babaya düşen en önemli görevdir (Doğan, 2018). Münif Paşa bu düşünceleri ile Durkheim'ın donanımlı bireyler yetiştirme anlayışı ile uyum içerisindedir. Durkheim'a göre çağının farkında olan, çağın gereklerine göre birey yetiştirmek, toplumun devamlılığı için hayati bir önem taşır (Durkheim, 2016).

Münif Paşa'nın yapmış olduğu çalışmada eğitim-öğretim yöntemlerine de vurgu yapılmaktadır. Bu dönemde yapılan öğretim yöntemlerinin çocukların kavram alanına uygun olmadığını ifade etmektedir. Bunlar mantık, nahiv ve sarf isimleri ile öğrencilerin öğrendiğini, öğretmenlerin ise öğrettiğini düşünerek övüldüğü şeylerdir. Ancak öğrenciler öğrendikleri şeyin ne olduğunu, hangi amaçla öğrendiklerini bilmediklerini ve yalnızca papağan gibi ezberlediği birtakım kavram ve kurallardan ibaret olduğunu belirtir. Öyle ki çocukların beyinleri yalnızca bir ifadeyi analiz ve sentez yapabilme düzeyine sahip değilken, Arapça metinleri anlamaya zorlanmaları uygulamadaki yanlış yöntem olarak belirtir (Doğan, 2018). Bu günlük hayatta karşılığı olmayan ve toplumsal fayda götürmeyen değersiz bilgiler vermenin yanlışlığı anlamına gelir. Durkheim, bu konuda aynı şekilde düşünür. Çünkü ona göre eğitim toplumsal karşılığı olan kavramları öğretmeye değer bulur. Pragmatist bakış açısına sahip Durkheim, işe yarar bilgilerin ancak değerli olduğunu düşünür (Durkheim, 2016).

Münif Paşa çocukların dayak ile terbiye edilmelerini büyük bir yanlışlık olarak belirtir. Çocuklar dayak yerini aşamalı yöntemler ile muamele görmelidir. Münif Paşa'ya göre öğrenciler öncelikle uygun bir biçimde uyarılmalı, oturduğu yerlerde değişiklikler yapılmalı, bir süre okuldan uzaklaştırılmalı ya da işledikleri kabahatlere göre dersleri 20-30 kez yazmaya mecbur edilmelidir. Münif Paşa'ya göre dayak öğrencinin bedenine verdiği zarardan daha çok çocuğun ruhuna zarar vermektedir. Yöntemin kabul edilemez kısmı çocuğun ruhunda oluşan tahribattır. Asıl tehlike ise dayağa ve hakarete maruz kalan öğrenciler zamanla buna karşı alışkanlık ve umursamazlık göstermeleridir (Doğan, 2018). Bu fikirleri Durkheim'ın ceza konusundaki fikirleriyle benzerlik gösterir. Çünkü Durkheim cezanın bile gelişimine katkı sağlar nitelikte olması gerektiğini düşünür. Durkheim ödül yerine, ceza olgusuna daha çok önem vermiştir. Okulda bozulan düzen ceza yolu ile tekrar sağlanır. Ona göre disiplin ve ceza kol kola gider. Cezaya korkutma amacıyla değil, okul kurallarına saygı gösterme amacıyla başvurulmalıdır. Okul ahlakının oluşmasında cezanın önemli bir yeri vardır. Ceza ahlak eğitimini destekler ve ona katkıda bulunur. Ödül ise zeka gelişimine

katkıda bulunur. Ceza ahlaki kurallara uymayanlara verilirken, ödül başarılı ve zeki öğrencilere verilir (Ulubey, 2008).

Eğitim konusunda görüş bildiren bir diğer Türk düşünürü Ali Suavi'ye göre, *“ilim tektir ancak öğretim sanattır”*. Sanat zaman içerisinde yeni yöntem ve teknikler vasıtası ile gelişir, eski hali ile kalmaz. Bundan dolayı Suavi kendi döneminde sanatın eski dönemlere nazaran daha ileri bir seviyede olduğunu göz önünde bulundurarak, daha önceki dönemlerde diploma sahibi olmak için 10-15 yıl medrese eğitimi alınması gerekiyorken yeni yöntemler sayesinde bu sürenin 4-5 yıla indirileceğini ifade etmiştir. Ali Suavi'ye göre eski yöntemlerde ısrar etmek 4 yılda alınabilecek bir eğitimi 15-20 yıla yaydırmak bu sürenin telef edilmesi olduğu anlamına gelmektedir ve bunun çağın değişen anlayışına uygun olmadığını ifade etmektedir. Olması gerekenden daha fazla süren bu eğitimin sonuçları ile ilgili olarak Ali Suavi, 7 yıl okula devam eden bir öğrencinin bu kadar uzun eğitim hayatına karşılık olarak babasına bir mektup yazacak kadar gelişme gösteremediğini ve 15 yıllık medrese eğitimi almış olmalarına rağmen insanların bilim ve eğitim dünyasına etki edecek bir birey yetiştiremediğini ifade eder. Bunun çözümü olarak ise Ali Suavi, öğrenme ve öğretim yöntemlerinin yenileştirilmesine ve bu çerçevede eğitim süresinin 5 yıla kadar indirilmesini, öğrencilerin sosyal statüleri ve sahip olduğu yeteneklerin dikkate alınması gerektiğini, öğretmenlerin öğretim sanatının inceliklerini sahip olmaları gerektiğini belirtir (Doğan, 2018). Durkheim'da öğretmen yetiştirme programlarına önem verir. Öğretmenlere hitabında onları öğretmenler arasında birlik sağlamaya ancak eğitimin tecrübe kökenli olduğu düşünülürse her birinin kendi tecrübesini ortaklıklar bazında konuşturabileceğini ifade eder (Durkheim, 2016). Bu düşüncesi ile öğretmen yetiştirme programlarına verdiği önemi dile getirir ve Ali Suavi de fikirleriyle Durkheim ile aynı çizgide ilerler.

Denilebilir ki, eğitim olgusu üzerinde Durkheim ve Türk aydınları arasında benzerlikler göze çarpmaktadır. Özellikle Ziya Gökalp'ın eğitim anlayışı Durkheim'ın eğitim anlayışı ile birebir uyumludur. Genel olarak düşünüldüğünde hepsi aynı amaca hizmet eder fikirler üretmişlerdir. Bütün düşünürlerin tek derdi vardır; bağlı olduğu toplumun devamlılığını eğitim vasıtası ile sağlamak.

Durkheim'da Ahlak ve Din Anlayışı ve Türk Sosyolojisine Yansımaları

Durkheim'da olduğu gibi din ve ahlak anlayışı Türk sosyolojisinde de yerini bulmuştur. Türk aydınları Durkheim ışıklarına maruz kalıp din ve ahlak konusunda

fikirlerini oluşturmuşlardır. Özellikle dinin toplumun devamlılığı açısından birleştirici bir işleve sahip olduğunu düşünmüşlerdir. Eğitim açısından bakılırsa bu düşünceleri bireylere nakleden en sağlıklı ve etkili aracın eğitim olduğu da açıktır. Laik bir ahlakın varlığını ve dinin toplumsal fonksiyonunu genç nesillere aşıl原因an en önemli araç eğitimidir. Bundan dolayı din ve ahlak konusu eğitimin çatısı altına girer.

Durkheim, ahlak ve pedagoji arasında derin bir bağ kurar. Ahlakı anlatmadan önce pedagojinin çok iyi anlaşılması gerektiğini ifade eder. Çünkü ahlak eğitimi önemser. İçinde bulunduğu Fransız toplumunun ahlaki buhran geçirmesi, onu bu konuda harekete geçirmeye yeter. Eğitimin en önemli ve acil görevlerinden birinin ahlak eğitimi olması gerektiğini şu ifadelerle dile getirir:

Eğer dersin konusu olarak ahlak eğitimi ele aldım, bunun nedeni, pedagoğların her zaman buna en önemli konu gözüyle bakmaları değildir, çünkü bu konu günümüzde acil ve özel olarak ortaya çıkıyor. Gerçekte kriz, son dersimizde sözünü ettiğim gibi, geleneksel pedagojik sistemimizin bu bölümünde en keskin aşamasına varıyor. Sarsıntının en ciddi olduğu kadar, belki en derin olduğu nokta da burasıdır. Çünkü ahlak eğitiminin etkisini en aza indirecek ve en belirsiz eylem tehlikesini yaratacak olanlar, kamu ahlakını henüz kaynağında tehdit ediyor. Öyleyse eğitimcinin bundan daha acil ilgilenmesi gereken başka bir şey söz konusu olamaz (Durkheim, 2016, s. 11).

Durkheim, ayrıca ahlakın ortak yaşamın bir neticesi olduğuna inanır. Ona göre ahlakın temeli din değil toplumsal yaşam olmalıdır. Ona göre din sadece ahlaki kavramları güvence altına alır. Asıl ahlak toplumların ortak ürünüdür. Bunu şu sözleriyle ifade eder:

Ahlak toplumlar değiştiğinde değiştiği için, eğer bugün tarihsel olarak doğruluğu ortaya konmuş bir olgu varsa, toplumların doğasıyla yakından ilişkili olan da yine bu ahlaktır. Bu durum, ahlakın ortaklaşa yaşamın bir sonucu olması dolayısıyla (Durkheim, 2016, s. 60).

Durkheim din ve ahlakın birleştirici gücünden bahseder fakat ona göre dine bağlı ahlâk anlayışı sıkıntılı bir durumdur. Çünkü dine olan bağlılık azaldığında ilk başta ahlâk sistemi zarar görür ve sonrasında toplumsal sorunlar baş gösterir. Bundan dolayı ahlâk dine değil, daha evrensel değerler üzerine yapılandırılmalıdır. Evrensel değerler ona göre ahlâklı olmaya çağırın nedenlerin araştırılması ile bulunur. Böylece toplumdaki bireylerin ahlâk anlayışı değişmeyecek yargılar üzerine temellendirilmelidir. Bundandır ki, Durkheim lâik ahlâk anlayışını savunur. Lâik ahlâkın için de özellikle eğitimin lâik bir ahlâk anlayışı benimsemesi mecburdur (Sever, 2013).

Durkheim ve Gökalp boy gösteren değişikliklerin kendi ülkelerinde oluşturduğu buhranlara çözüm kendilerine has nedenlerle çözüm arayışına girmiştir. Durkheim,

sanayileşmenin getirdiği en büyük problemlerden olan sosyal yapıdaki bozukluk ve ahlaki buhranlara yanıt verecek evrensel özellik taşıyan ilkelerin peşindeydi. Buna karşılık Gökalp ise yapı olarak Batıdan farklı Türk toplumunun geçirdiği evreleri gözlemlemekte, millet olabilme bilincine ulaşmaya çalışan, toplumun kültürünü inceleyen, milliyetçiliği barındıran sistematik bir program oluşturmaya çalışmıştır (Celkan 1991). Bakıldığında her iki sosyologun da temelini toplumdan alan olgulara sıkıca bağlanmakla toplumsal buhranlara çözüm arayışı içinde olduğu görülür.

Gökalp, Durkheim'ın etkisinden ve bakış açısından ilham alır. Teorik din sosyolojisine ilgisini çevirir. Gökalp'e göre din olgusu toplumsal faydaları ortaya çıkarmalıdır. Bundan dolayı dini hiçbir zaman geri plana atmaz. Dini toplumsal bir kurum olarak görür (Kaçmazoğlu, 2018). Ona göre genç neslin dini eğitime özellikle önem verilmelidir. Ona göre bütün hayatları boyunca kuvvetli bir seciye gösteren insanlar, umumiyetle çocuklarında dinsel bir terbiye alanlarıdır (Heyd, 1979).

Ziya Gökalp, Emile Durkheim gibi dini güçlü toplumsal işlevlere sahip bir olgu olarak ele alır. Ona göre din, önyargılardan arınmış bir şekilde toplumsal özellikleri ile bilimsel bir şekilde ele alınmalıdır. Din sadece bireylere şahsiyet katmaz. Aynı zamanda toplumlara da şahsiyet verir (Kaçmazoğlu, 2018). Toplumlara din olgusu da bir arada tutar. Her iki sosyolog da dinin bağlayıcı özelliği noktasında benzer düşüncelere sahiptir. Çünkü Durkheim, ahlakın olduğu gibi dinin de birleştirici gücünü savunur. O, dinsel yaşamın ilk biçimleri adlı eserinin sonuç kısmında "her çağda, bütün inananlar için ortaklaşa olan bu duygu, yalnızca yanlış bir kanı olamaz" diyerek din konusunu araştırmaya değer bir konu olarak görür (Durkheim, 2010). O, din ve toplum arasında yadsınamaz bir bağ görür. Ona göre dinler toplumlara yansıtılmak zorundadır. Dini önemli bir toplumsal olgu olarak düşünür ve şöyle anlatır:

... büyük toplumsal kurumların hemen tümü dinden doğmuşlardır. Ama ortak yaşamın başlıca biçimlerinin, başlangıçta dinsel yaşamın değişik biçimlerinden ibaret olması için, dinsel yaşamın tümüyle toplu yaşamın en yüksek biçimi, küçülmüş, özetlenmiş bir anlatımı olması gerekir. Toplumdaki her önemli şeyi dinin doğurmuş olması, toplum düşüncesinin dinin ruhunu oluşturmasından dolayıdır (Durkheim, 2010, s. 571-572).

Öte yandan Ahmet Rıza'nın da toplumsal değer açıdan önemli bulduğu olgu dindir. Dinin birleştirici yönüyle ilgilenir. Durkheim ile yollarının bu noktada da kesiştiği görülür. Dini sosyal bir olgu olarak görür. Ona göre ahlak temelini de beraberinde getirecek olan, birleştirici bir güç olarak değerlendirilebilen din, toplumsal yaşamda önemli bir rol oynar. Bunu şu ifadelerle anlatır:

Din cemiyette temel bir rol oynar. Din milletin mukadderatı üzerinde fevkalade büyük bir tesir icra eder. Birçok çatışma ve derin düşünceye sebebiyet verir. Bunun içindir ki her hükümet dine büyük bir ehemmiyet vermek mecburiyetindedir (Mardin, 1983, s.148).

Durkheim da dinin toplumdaki yerine önem verir. Dinin toplumda birleştirici bir gücü olduğuna inanır. Ona göre dindar insanlar olmayanlara göre, çağdaş yaşamın beraberinde getirdiği intihar türünden anomi etkisinden daha çok kendini koruyabileceğini düşünür. Dinsel yaşamın İlk Biçimleri adlı (Durkheim, 2010, s.569) eserinde şu ifadeleri kullanır:

Tanrısıyla buluşan bir inana, yalnız inanmayan kişinin bilmediği yeni gerçekleri gören bir insan değildir; o aynı zamanda daha çok şey yapabilen bir kişidir. O, kendisinde, gerek yaşamın güçlüklerine katlanmak, gerekse onları yenmek konusunda daha büyük güç olduğunu hisseder.

Durkheim ve Sadak konu ahlak ve bağlantılı olarak din olunca da benzer düşünceleri paylaşırlar. Durkheim her şeyden önce laik bir ahlak önerir. Bunu mantık ve akıl ile temellendirir. Ahlaksal bütünleşmeyi önerir (İnal, 1991). Dinden bağımsız bir ahlakın meşruluğundan bahseder. Ahlakın dinden ayrılması zor olsa da imkansız değildir. Ahlakın laik olması gerektiği ve ahlaki eğitimin öneminden şöyle bahseder:

Zannedildi ki eğitimi laikleştirmek, akla dayalı hale getirmek için, laikliğin dışında kalan her şeyi eğitimden çıkarmak yeterlidir. Sadece çıkarıp atmak şeklinde yapılan bir iş, akli ahlakı her türlü gereksiz ve asalak unsurlardan temizlemeyi mümkün kılacaktır. Atalarımızın eski ahlakını okutmak ve öğretmek için, dini hiçbir kavrama müracaat etmemek yetecek sayıldı. Halbuki gerçekte yapılacak iş daha çözüme kavuşmamış durumda idi. İstenilen hedefe ulaşmak için basit bir ayıklama işine başvurmak yetmez; köklü bir değişim zorunludur (Durkheim, 2005, s.221).

Ayrıca Durkheim, dinden ahlakın nasıl ayrılacağı ile ilgili reçete de verir. Ona göre dinin içinde erimiş ve saklanmış, gizli ahlaki olgular mevcuttur. Tıpkı cerrahi müdahale gibi bulunan ahlaksal olgular oradan çıkarılmalı ve özellikleri, mahiyeti belirlenmeli, mantıksal bir çerçevede ifade edilmelidir. Uzun yıllar boyunca din ile kaynaşmış ve adeta bir gibi gözüken ahlaki olgular alternatifleri çıkarılarak mantıklı bir şekilde açığa çıkarılmalıdır (Durkheim, 2005). Sadak buna benze bir argüman geliştirir. Ahlakın dinden ayrı bir yere konulması gerektiğine inanır ve özünün kültür olması gerektiğini savunur. Bunu şu sözleri ile destekler:

Bu suretle dinlerin asırlardan beri tesir ve teşkil ettikleri dini ahlak yerine kanunlarını, mebdeni ve gayesini ancak insandan sonra laik bir ahlak teessüs etti. Ahlaki kaideleri vücuda getiren şey, falan veya filan dinin hiç değişmeyen nasları değil, cemiyetin mütemediyen değişen bünyesidir. Ahlakın dinlerle

münasebetinin kalmadığı artık münakaşaya değmeyen bir mevzuudur. Eğer, dinin ahlak üzerinde tesiri kalsaydı, aynı dine mensup olan cemiyetlerde muhtelif ahlak telakkilerine tesadüf edilmezdi. Halbuki iki Müslüman memleketinde büsbütün farklı ahlak kaideleri görüyoruz. Diğer taraftan, ayrı ayrı dinlere mensup milletlerde ise, aynı ahlak endişelerine şahit oluyoruz. Demek ki, ahlakın esası, artık din değil kültürdür (Sadak,1941, s.96).

Ayrıca Sadak'ın Durkheim'in intihar olayı hakkında görüşlerini de bildirir. Aynı çizgide giderler. Onlara göre intihar oranlarındaki artış, bireyin toplumdan kopmasından ve ayrılmasından kaynaklanır. Durkheim, ümitsizlik ve ıstırapın ancak inancına, ailesine veya siyasi topluluğun bağlarına kuvvetle bağlanamamış bireyler için söz konusu olduğunu düşünür. Eğer birey acılar içinde bağlı buldukları aile, din ya da siyasi topluluğa karşı yabancılaşma hissederse, hiçbir şeye bağlı olamamanın verdiği kaygıyla kendine bile yabancılaşır. Sürekli aklında yaşamın anlamını sorgulama olur (Durkheim, 2013). Sadak'a göre de durum böyledir. O, bireyin yaşamını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmesini, kişinin nefisini yüksek bir varlığa teslim etmesinden geçtiğini düşünür. Eğer tam tersi bir durum meydana gelirse yani aile, din, devlet, millet, siyasi parti vs. gibi zümrelere bağlanamazsa, yaşam bireye zor ve ıstıraplı gelir. Böylece intihar oranları da artar (Sadak,1941). İki düşünürün intihar konusunda da aynı sonuca eriştiğini görürüz ve din de toplumları bir arada tutan ve bireyi kutsal bir amaca bağlayan toplumsal bir olgu olarak görülür.

Erişirgil ise, toplum içindeki ahlak, hukuk, örf ve adet gibi kavramları sosyolojik açıdan ele alır. Bu kavramlar toplum içinde yaşayan bireye yön verir. O, örfün kaynağını dinsel ve dinsel olmayan olmak üzere aralarında ayırım yapar. Ona göre, ilk gruptaki kişiler ne kadar dine önem veriyorsa o kadar ahlaki değerlere de önem verir anlayışı hakimdir. Ona göre, bu düşünce Durkheim'da mevcuttur. Fakat örf ve adetlerin aynı Durkheim'da olduğu gibi dine dayanmadığını savunur. (Akyol, 2013). Her ikisi de örf ve adetlerin kaynağını toplumda görür.

Görülüyor ki, eğitim başlığında ahlaka ve ahlak eğitimine verilen önem hem Durkheim sosyolojisinde hem de Türk sosyolojisindeki şahsiyetler tarafından kabul görür. Ahlakın ve dinin toplumu bir arada tutan özelliği onlar için bu olguları kabul etmede yeterlidir. Özellikle bu, din olgusu için geçerlidir. Örneğin, Durkheim Eğitim ve Sosyoloji (2016) isimli kitabında kendisinin inancı ne olursa olsun dinin birleştirici özelliğine saygı duyduğunu ifade eder. Zaten onun için önemli olan toplumun devamlılığı ve bütünlüğüdür. Bunu sağlayan hangi olgu varsa kıymet görmesi açısından

bu kıstas yeterlidir. Aynı şekilde Türk sosyolojisinde de durum farklı olmamakla beraber, Durkheim'ın ahlak ve din konusundaki düşünceleri ile paralel bir benzerlik hakimdir.

Durkheim'da Toplum Anlayışı ve Türk Sosyolojisine Yansımaları

Türk sosyolojisinde Durkheim'ın toplumsal anlayışı ve topluma bakış açısı büyük oranda kabul görmüştür. Bunun Durkheim'ın yaşadığı dönemdeki Fransa toplumunun sorunlarla, Türk toplumunun yaşadıkları sorunlarla benzerlik göstermesi etkili olmuştur (Ülken, 2019). İki ülkenin aydınlarında da ortak bir hedef vardır; toplumsal birlik ve beraberliği sağlamak.

Gökalp'in, Durkheim'ın Sosyolojik Yöntemin Kuralları adlı eserinin eline geçmesiyle, Fransa'da başlayan ve ülkedeki toplumsal sorunlara çare niteliğindeki Durkheim ekolünün işlevi çözüm olarak görülmüştür. Bununla Türk toplumunun yaşadığı sorulara çözüm üretebilecek bir yöntem elde edilmiştir. Gökalp, bütün sosyal bilimleri kapsadığı için ve toplumsal sorunların nedeninin çözümünü siyasal düzende aradığı için sosyolojiye yönelmiştir. Böylece hem ulusalcı hem de Batıcı bir siyaset güden İttihat ve Terakki'ye destek verebilecektir (Kaçmazoğlu, 2018).

1908'de Osmanlı'nın yönetim biçimi değişmiş, İttihat ve Terakki yeni anayasayı ilan etmiş fakat tek başına bu durumlar başarılı sayılabilmek ve ülkenin geleceğini teminat altına almak için yeterli olmamıştı. Yapılan değişiklikler ve düzenlemelerin halka anlatılması gerekiyordu. Üst kesimde değişiklikler olurken, halkın durumdan farkındalığı yeterli düzeyde değildi. Bunları halka anlatıp, sağlam adım atabilmek için hem milliyetçiliği hem de Batıcılığı kapsayan ve bunları anlatacak bir bilime ihtiyaç vardı. Bu bilim sosyolojidir. Sosyolojiye düşen bu misyonu yerine getirebilmesi için ülkenin yaşadığı toplumsal sorunlara çözüm getirebilecek bir düşünce akımına ihtiyaç vardır. Seçilen ekolü hayata geçirip, bundan yararlanabilmek için ise konuya hakim sosyologlara gereksinim duyulmuştur. Ziya Gökalp, sosyologu olmayan bir milletin yürüyeceği doğru yolu tayin edemeyeceğini ifade eder (Gökalp, 1982). Bundan dolayı Gökalp sosyologlara çok önem verir.

Durkheim ve Gökalp'in yolları sosyolojinin işlevi konusunda kesişir. Sosyolojinin en önemli işlevi toplumsal birliği ve toplumun devamlılığını sağlıklı bir şekilde sağlamaktır. Gökalp ülkenin yaşadığı toplumsal sorunlardan kaynaklı durumundan dolayı Durkheim'ı kendine rehber edinir. Toplumsal sorunların çözümüne

yönelik, düzen içinde gelişmeye açık ama radikal değişikliklere kapalı bir düşünce şeklini benimser. Aynı zamanda dönemin Fransa'sında da böyle bir ihtiyaç ortaya çıkmıştır. Fransız devriminden sonra Avrupa'da toplumun yaşadığı buhranlara çare yine radikal düzen değişikliğini istemeyen sadece yeni oluşan düzen içinde çıkan ya da çıkması muhtemel olan sorunlara çözüm getirebilecek bilim temelli bir düşünce akımına ihtiyaç vardır. Osmanlı'da olduğu gibi Fransa'da burjuvazinin oluşturduğu yeni düzeni açıklayabilen bunu halka benimseten toplumsal temelli bilim dalına ihtiyaç vardır. Durkheim bunu sosyolojide bulmuştur, tıpkı Gökalp'in onu örnek alıp, ülkede yapmaya çalıştığı gibi (Kaçmazoğlu, 2018).

Durkheim ekolünün tercih edilmesinin önemli bir sebebi vardır. Gökalp, Durkheim ekolünü ülkenin sorunlarına çözüm üretebilecek en uygun düşünce akımı olması nedeniyle benimsemiştir. Durkheim'ın önderliğini yaptığı ekol en sistemli ve kapsamı geniş sosyoloji ekolüdür. Bundan dolayı ilgi görmüş ve dönemin Türkiye'sine çare olmaya en uygun ekol olma özelliğini elde etmiştir (Kaçmazoğlu, 2018). Bundan dolayıdır ki Cumhuriyet döneminde Durkheimcılarının sayısı bir hayli fazladır.

Gökalp'in halka anlatmak istediği toplumsal boyutlu mesajlar vardır. Yapılandırmaya çalıştığı milli niteliğe sahip olan sosyoloji ile hem Türk toplumunun kimliğini ve özelliklerini ifade etmeye hem de benimsenen yeni kimliğin özümsetilmesine uğraşmıştır (Tuna, 2001). Ona göre, bilimsel temelli sosyoloji var olan büyük sorunları çözecektir. Bu çözümlere karşı gelinemez ve bunlar kanun gibi geçerlilik barındırır. Öte yandan toplumsal olaylara karşı pozitivist tavır takınan Durkheim'ın etkisi Gökalp'in bu düşüncelerinde vardır.

Durkheim'ın da hedeflediği gibi, Prens Sabahattin de toplumsal yapının önce ele alınıp incelenmesinde çözümü görmüştür. Önceliği yönetim biçiminin değişimine vermek mantıklı değildi. Çünkü toplumu oluşturan bireyler değişmedikçe toplumsal düzen ve istikrardan bahsetmek mümkün olmayacaktı. Durkheim'dan farklı olarak çözümü bütüncül gözle değil, bireyci gözle bakarak bulmaya çalışmıştır. Bu düşüncelerini şöyle ifade eder:

Meşrutiyet yönetim biçimi İspanya'da da var, İngiltere'de de. Amerika Birleşik Devletlerinde de, Amerika kıtasının orta ve güneyindeki devletler de cumhuriyetle yönetiliyor. Oysa bu devletler arasındaki korkunç derecede farklılıklar bulunmakta. Bu korkunç farklılıklar hükümet biçiminin aynı olmasından değil, sosyal yapılarındaki ayrılıktan ileri gelmektedir. ...yönetim hayatını doğuran özel değişmemiştir. Bu doğrultu aynı oldukça, yönetim hayatında yapılacak ıslahatlar hep yüzeysel ve sonuçsuz kalmaya mahkumdu.

İmparatorluğun kurtuluşu Tanzimat, ıslahat, meşrutiyetle değil, toplumsal yapının değişmesiyle mümkündür (Sabahattin, s.194)

Prens Sabahattin, Osmanlı toplum yapısını eleştirmiştir. Osmanlı ve Türk toplumu merkeziyetçi ve bütüncül bir toplum yapısına sahiptir. Bütün toplumlarda her şey devletten beklenmektedir. Çünkü devletin merkeziyetçi yapısı ortaya bir memur devletini çıkartır. Dolayısıyla Osmanlı Devleti her şeyi devletten bekleyen büyük bir memur ordusuna sahiptir. Dolayısıyla Osmanlı Devleti bir memur devletidir. Prens Sabahattin memurların siyasal ve toplumsal sistem içerisinde olumsuz etkileri olduğunu, bürokrasiye tek tip adam yetiştirme aygıtı olarak görmektedir. Bürokratik sistem kişilerin girişimciliklerini ve yeteneklerini engellemenin yanında ülke insanlarını tek tip bir vatandaş haline dönüştürür. Dolayısıyla insanlar herşeyi devletten bekler. Devleti büyük bir memur yükünden kurtarmak devletin yapacağı en önemli işlerden biridir. Bu da ancak kişisel girişimciliğe yer verilerek ulaşılabilir. Prens Sabahattin, eğitimi girişimci insanların yetiştirmesinde önemli bir vasıta olarak görmektedir. Tüketici ve memur insanlar değil girişimci ve üretici insanların yetiştirilmesi ve toplumun buna göre dönüştürülmesi gerekir. Bireyci toplumlarda insanlar, kendi ayakları üzerinde durabilmek ve hayatı kendi yetenek ve özelliklerine göre yaşayabilecek bir eğitim alırlar. Toplumların gelişmesi ve ilerlemesi bireyci toplumların birey ve eğitim algısı ile mümkün olmaktadır (Koçer, 1975).

Durkheim gibi Prens Sabahattin de yaşadığı dönemdeki toplumun sorunlarına sosyoloji aracılığı ile çözüm bulmaya çalışır. Yaptığı çalışmaları hem sosyolojiye hem de siyasal düşüncelere ve örgütlere temel oluşturarak çift yönlü geliştirir (Koçer, 1975). Bunu şöyle anlatır:

Birgün manen ve madden çok yorgun, çok üzgün bir halde Paris'in ünlü caddelerinden birinde gezerken bir kitapçı vitrininde Edmond Demolins'in *Aquoi tient la superiorite des Anglo-Saxson* ünvanlı eseri gözüme ilişti. Kitabı satın alarak, o gece bitirdim. O güne kadar sosyoloji alanında rastlamadığım pozitif bilimlerin yöntemlerine benzeyen bir bilimsel yöntemin varlığını sezdim. Ertesi gün aynı kitapçıya giderek Edmond Demolins'in bütün kitaplarını satın aldım. Bunları da büyük bir dikkat ve itina ile okudum. Düşüncem kuvvetlendi... La Science Sociale cemiyetine giderek, bu derneğin diğer kıymetli üyeleri ile tanışıp birlikte çalışma olanağı buldum. Frederic Le Play ve Henri de Tourville'in eserlerini okudum. Bu eserlerde yer alan yöntemle Osmanlı İmparatorluğu'nun sosyal sorunlarını çözebileceğime, reform programı oluşturabileceğime inandım (Ege, 1977, s.36).

Prens Sabahattin Türkiye'nin sorunlarını eğitim yönü ve yönetim yönü olmak üzere iki yönden ele alır. Ona göre ülkenin yönetim anlayışının ademi merkeziyetçiliğe dönüştürülmesi gerekmektedir ve aynı zamanda bu tek başına yeterli değildir. Eğitim

anlayışını da değiştirmek gerekmektedir. Döneminin yaşadığı sorunlara önerdiği çözüm budur. Böylece Türkiye'nin kurtuluşu gerçekleşecektir. Diğer bir ifade ile Prens Sabahattin yaşanan problemlerin kaynağını halihazırdaki toplumsal yapıda görür ve bunu değiştirmeyi amaçlar. Toplumsal yapı birey merkezli değiştirilirse o zaman çözüm de beraberinde gelecektir (Kurtuluş,2018). Bu hususta Durkheim ile yolları ayrılır. Çünkü Durkheim çözümü kolektiflikte yani birlikte bulur. Bireycilik ona göre çözüm değildir. Toplum için bireyin var olması bir anlam ifade eder. Fakat tüm bunlara rağmen iki sosyologun da ortak noktası sorunlara toplumsal bazlı bakması ve yine toplum bilimi olan sosyoloji ile çözüm arama çabalarıdır.

Ayrıca Prens Sabahattin sosyolojiyi yöntemsel bir şekle büründürmekle, sosyolojiyi daha geçerli ve güvenilir aynı zamanda daha çözümsel sonuçlar doğurmasını hedefler. Aynı hassasiyet Durkheim'da da vardır. Çünkü her ikisi de pozitivist bir bakış açısıyla sosyolojiyi ele alırlar.

Bununla beraber bir toplumsal olaylar karşısında pozitivist bir tutum sergileyen kişilerden biri de Ahmet Rızadır. 19. yüzyıl düzen taraftarı sosyalizm karşıtı sosyologlar için, toplumsal buhranları sert bir biçimde eleştirdikleri ve bu toplumsal sorunlara çözüm bulmak için savundukları düşünceleri bilimsel temellendirmeye çalıştıkları bir dönemdir. Pozitivizm temel noktası olarak alınmıştır. Türkiye'de ise Ahmet Rıza pozitivistimin temsilcisi olarak görülür (Mardin, 2012).

Ahmet Rıza A. Comte'un 1789 devrimini takiben Fransız toplumu adına yaptığı çözümlenmeleri, Ahmet Rıza'da Osmanlı toplumu için yapmak istemiştir. Yani toplumsal problemlere çözüm bulabilmek için pozitivist düşüncenin izinden gitmeyi tercih etmiştir (Özden-Lök, 2001). Dolayısıyla Durkheim ile ortak noktalarından biri, pozitivist bakış açısıyla toplumsal problemlere yaklaşımları olarak kendini gösterir.

Tıpkı Durkheim düşüncesinde olduğu gibi toplum merkezli çözümler üretmeyi doğru bulur. Bireyi merkeze alan ve ademi merkezîyetçi anlayışa karşı, toplumcu ve merkezîyetçi bir tutumda bulunmuştur (Özden-Lök, 2001).

Toplumsal düzen taraftarı olan Ahmet Rıza din kurumuyla birlikte aile kurumuna da önem verir. Ona göre toplumsal düzende işlevi büyük olan ailenin ezilen bireyi kadın, toplumun geleceği için büyük değer sahibidir. Ailenin özü kadındır. Toplumsal yapının düzene girmesi için öncelikle kadının eğitime öncelik verilmelidir (Mardin, 2012) Bu noktada Durkheim'ın ailenin de eğitimin bir parçasıdır düşüncesi ile uyumluluk gösterir.

Diğer bir düşünür, Fındıkoğlu, toplum tanımında Durkheim'in etkisi açık bir şekilde görülür. Kendisinin yazdığı İçtimaiyat kitabında bu konuya verdiği önemden dolayı buna ayrı bir başlık açar. Ona göre Durkheim için asıl vurgulanması gereken biyolojik ve coğrafi bakımdan etkililiği olan ama aynı zamanda gerektiğinde bu etkenlerden uzak duran bir toplumdur. Pehlivan (2013, s.63) Fındıkoğlu'nun sözlerini şu şekilde paylaşır:

Bir misal: aile müessesesi içinde biyolojik, ferdi (iki cins arasındaki karşılıklı sempati olarak açıklamıştır), coğrafi (iklimin mesela izdivaç yaşına tesiri) amillerin tesiri vardır. Fakat bu gibi tesirlerin yekunu aileyi vücuda getirmekten uzaktır. Bu tesirler aynı kaldığı halde bir aile şekli, bir aile tipi, bu tip içerisinde muhtelif ailevi müesseselerin istihaleleri vardır. İşte içtimaiyatın vazifesi sosyal olan bu şekilleri, tipleri tarihin, etnografyanın, içtimai realite üzerinde yapılacak müşahede ve anketlerin yardımı ile bulup göstermekten ibarettir (Fındıkoğlu, 1971).

Fındıkoğlu sosyolojinin konusunu ve sınırlarını belirlerken Durkheim ve Gökalp'ten etkilenir. Amiran Kurtkan Bilgiseven, Fındıkoğlu'nun Durkheim'in Türkiye'ye yansıyan düşünce ışınlarına maruz kaldığını ifade eder (Bilgiseven, 2011).

Durkheim gibi Fındıkoğlu da bir sosyal olgunun bir nesne ya da şey gibi ele alınması gerektiğini ifade eder. Aynı zamanda kolektif şuurun öneminden bahseder. Kolektif şuur Durkheim'in de ifade ettiği gibi ferdi şuurlardan bağımsız ve onların dışındadır. Sosyal gerçekliğin de ferdiyetten uzak ve ondan bağımsız ve onun üstünde olduğunu ifade eder. Tıpkı Durkheim gibi Fındıkoğlu'da sosyolojinin kendi kendine ve başlı başına bir bilim olduğunu savunur. Yani sosyolojinin sadece psikoloji ve biyolojinin etkisinden kurtarıp, onu bütün toplumsal olayları kapsadığını belirterek biyolojik, psikolojik, coğrafi, ekonomik ve bireysel etmenlerin müdahalesini de işine katarak açıklanması gerektiğinin ifade eder (Güngör, 1991).

Fındıkoğlu, İçtimaiyata giriş eserinde Durkheim'i bireye verdiği önem bakımından savunur. Onun bireyi tam olarak reddetmediğini ifade eder. Sadece toplumun birey üzerinde olduğunu ve bireyin toplum için var olduğunu söyler. Pehlivan (2013, s.65) Fındıkoğlu'nun Ziya Gökalp'i de savunduğu sözlerini şöyle paylaşır:

Doğru gibi görünen böyle bir zan ne Durkheim ne de Gökalp için doğru değildir. Fransız içtimaiyatçısı kadar fertlerin cemiyet hayatındaki rollerini tanıyan sosyologlar nadirdir. Türk içtimaiyatçısı Gökalp de yerine göre fertlere ve büyük adamlara yer verir. Hatta birçok münekkitleri onu 1914-1924 arasındaki Türkiye devlet adamlarından bazılarını övücü şiirleri için tenkit etmiştir. O halde bu iki sosyologun büyük adamlara yer verişlerini nasıl izah ettikleri gösterilmelidir (Fındıkoğlu, 1971).

Fındıkoğlu toplum olgusuna önem verir. Bireyin sosyal bir varlık olduğuna dolayısıyla bireyin var olduğu bir ortamda toplumsal bir hayatın varlığı da kaçınılmazdır (Pehlivan, 2013). Durkheim'ın toplumsal varlığa verdiği önemle benzer düşünür. Yalnız Fındıkoğlu bireyin toplum için, toplumun da birey için feda edilmemesi taraftarıdır. Yani toplumun daha önemli olması bireyi önemsiz yapmaz. Bu noktada Durkheim'ın bireye de önem vermesine karşın toplumu gereğinden fazla kutsallaştırdığından yakınıdır (Bilgiseven, 2011). Fındıkoğlu Durkheim ve temsil ettiği ekolden bir hayli etkilenmekle beraber kendi düşüncelerini de üzerine ekleyip, ona göre eksik olan yanlarını kendi içinde bulunduğu şartlara göre eleştirip, yorumlar.

Fındıkoğlu her ne kadar toplum birey modelinde topluma verilmiş aşırı önemi eleştirse de Durkheim'dan toplum modelini oluştururken bir hayli etkilenir. Toplumun yapısından bahsederken Durkheim'ın iş bölümü ve dayanışma tiplerinden etkilenir. Toplumsal gelişmelere vurgu yaparken iş bölümünden de bahseder. Kongar (1996) Fındıkoğlu'nun işbölümü yorumunu yapar. Ona göre yaşanan gelişmeler başkalaşma ve bireyselleşme türünden iki önemli sosyal olayın toplumda ortaya çıkmasına bağlıdır. Aile tarzlarının sıralamasının yapılması (individualisation) bireyselleşmeye doğru bir ilerlemenin zamanlarını organize etmek anlamına gelir. Sosyal toplulukta göze çarpan mekanik bağlılık, uzvi bağlılığa döndürülünceye kadar ne zorunludur ne de gereklidir (Kongar, 1996). Denilebilir ki Fındıkoğlu'nun iş bölümü anlayışının üzerinde Durkheim etkisi bellidir.

Durkheim ve Sadak, çoğu toplumsal konuda aynı şeyleri söylemiştir. Örneğin, sosyal olayları ayrıştırmada, toplum ve bireylerin toplum için önemini, bireyin toplum tarafından etki altında kalmasını ve toplumun bireyi yönlendirdiğini, eğitimin toplumdaki işlevine ve toplumun devamı için olmasını, tecrübelerin ve yaşantıların genç nesillere aktarımının zorunluluğunu, laik bir ahlak fikrini ve intiharın bireyin toplumdan uzaklaşmasıyla doğru orantıda olduğunu her iki sosyolog da dile getirir (Bayat, 2013).

Durkheim kolektif bilinç durumlarını bireysel bilinçten ayrı tutar. Bireyin ötesinde ve bireyden farklı olduğunu düşünür (Durkheim, 2013). Durkheim gibi Sadak'da toplumun ve bireyin düşüncelerinin arasında bir ayrım olduğunu ve birey üstünde toplumun etkisi ve hakimiyeti olduğunu düşünür. Necmettin Sadak da bununla ilgili fikirlerini şu şekilde ifade eder:

Bir cemiyet içinde yaşayan her insan, o cemiyetin bin bir türlü tesirleri altındadır. Tek başımıza kaldığımız bazı zamanlarda, kendimizi, düşündüklerimizin,

istediklerimizin yaptıklarımızın mutlak sahibi sanırız. Bu fikir yanlıştır. Bir an için kendini tek sanan insan, içinde yaşadığı cemiyetin ve o cemiyetin içinde de daha hususi surette mensup olduğu küçük zümrenin (aile, meslek vs. gibi) tesirleri altındadır. Fert, bu tesiri kendi ruhunda duymaz; fakat duymasa da cemiyetin tesirleri kendi düşünce ve hareketlerinde hakimdir. Bu tesirler bazı hadiseler esnasında, göze çarpacak surette kendini gösterir (Sadak, 1941, s. 10-11).

Toplumsal olgu söz konusu olduğunda Durkheim toplumsal olguların dışsal ve zorlayıcı olduğunu belirtir (Ritzer, 1992). Sadak aynı şekilde bir olayın sosyolojik olarak değerlendirilebilmesi için onun ferdin dışında ve fertten önce var olması gerektiğini ifade eder. Örneğin din ona göre toplumsal bir olgudur. Aile, yasalar, sanat kaideleri, ahlak, hukuk sosyal nitelik taşıyan olgulardır. Bu olgular toplumsaldır ve bireyin dışındadır. Toplum içinde yaşayan birey bu olguları kabul etse de etmese de bunlar bireyden bağımsız ve yine vardır ve olacaktır. Ayrıca toplumsal olgular bireye kendini zorla kabul ettirir (Sadak, 1941).

Durkheim’da olduğu gibi Ahmet Rıza da uzmanlaşma taraftarıydı. Özellikle devlet yönetiminde uzmanların olması ilerlemeyi de beraberinde getirecekti. Pozitivizmin önemli dayanaklarından olan “şeylerin yönetimi”nde uzmanlığı zorunlu kılmak düşüncelerinde önemli yer tutar. O, uzmanlaşmış bir kadro olmadan hükümetin işleri kolayca yürütemeyeceğine inanır (Mardin, 1983).

Toplumun bir arada tutan ve toplumsal yapıyı güçlendiren bir diğer husus vatanseverlik duygusudur. Ahmet Rıza, Osmanlı devletinin asker bir devlet olduğu düşünülürse, artık fetih peşinde olmanın değil, vatani korumanın daha önemli olduğunu düşünür. Bunu sağlamak için de vatanseverlik düşüncesi önemlidir. Osmanlı’daki milleti, ırkı ne olursa olsun vatanseverlik çatısı altında toplamak önemlidir (Mardin,1983). Durkheim da aynı şekilde toplumun bir ülkeye bağlanmasının toplumun birliği ve beraberliği hususunda önemsemiş ve vatanseverlik duygusunu da önemsemiştir (Durkheim, 2016).

Toplumsal yapının güçlenmesi için Durkheim, bireyde insaniyet duygusu uyandırma konusuna önem verir. Buna vatanperverliği de ekler. Eğitimcilerin görevinin bu tür duyguları uyandırmak olduğunu söyler. Ona göre eğer sosyolojinin görevlerinden biri toplumsal gereksinimleri karşılamak ve birliği sağlamak ise eğitimde çocuğu buna sevk etmek için, onun vicdanını bu tip gereksinimlere riayet ettirecek yolların bulunması gerekir. Ona göre bunlardan biri vatanperverliktir (Durkheim, 2016).

Durkheim'daki vatanperverlik duygusuna benzer, Sadak da dili, dini ya da ırkı ne olursa olsun vatanın tek bir yürekle savunulması gerektiğine ve farklılıklara rağmen vatan duygusuyla olması gereken toplumsal birliği sağlamak gerekir. Bunu da şu sözleriyle örneklendirir:

Bir vapurda oturan insanlar farz edelim. Her yolcu etrafı seyrederek kendi içindeki düşüncelerle meşguldür. Birdenbire bir kaza ve tehlike ihtimali duyulsa yahut başka bir vapurun yarış ettiği görülse, bütün yolcular arasında derhal ruhi bir anlaşma ve birleşme husule gelir, bütün yürekler aynı duygu ile çarpmaya başlar, bütün düşünceler aynı ülküye dikilir. O zamana kadar tek başına kalmış iç hareketlerde, yüreklerde birlik görülür. Orada ani ve geçici, küçük çapta bir cemiyet doğmuş demektir. O zamana kadar birbirinden ayrı yaşayan fertler, birbirlerine ruhi ve fikri temasa girmişlerdir. Bu temastan, yeni hadiseler doğmuştur (Sadak, 1941, s.11).

Görülüyor ki toplumsal yapıyı sağlamlaştıran ve toplumu bir arada tutan olgular ne kadar işlevini yerine getiriyorsa hem Durkheim sosyolojisinde hem de Türk sosyolojisinde yerini almaktadır. Toplumsal olguya, topluma olan bakış açısına verilen değer Prens Sabahattin'in birey merkezli toplum görüşü dışında aynı özellik taşımaktadır. Toplum için birey, vatanın bekası ve toplumsal bütünlük bahsedilen sosyologlar için önem taşımaktadır. Durkheim etkisi kendini bu anlayışlarında gösterir

BÖLÜM 5

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu çalışmada Emile Durkheim'ın kendi döneminde ve döneminin sonrasında eğitim, sosyoloji ve özellikle eğitim sosyolojisinde etkin bir isim olduğunu; kendisinin çağının problemlerine çare olma adına eğitimle alakalı toplumsal konularda katkılar yaptığını ve yansımalarının Türk eğitim sisteminde vücut bulduğunu ortaya koymak amaçlanmıştır.

Yapılan literatür çalışması doğrultusunda alanda yapılmış çalışmalar, yazılmış kitaplar, makaleler gerekli taramalar yapılmış ve bunun sonucunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Türk sosyolojisinde Durkheim'ın toplumsal anlayışı ve topluma bakış açısı büyük oranda kabul görmüştür. Bunun Durkheim'ın yaşadığı dönemdeki Fransa toplumunun sorunların, Türk toplumunun yaşadıkları sorunlarla benzerlik göstermesi etkili olmuştur (Ülken, 2019). İki ülkenin aydınlarında da ortak bir hedef vardır; toplumsal birlik ve beraberliği sağlamak.

Bir diğer yandan yapılan araştırma sonucunda denilebilir ki, eğitim olgusu üzerinde Durkheim ve Türk aydınları arasında benzerlikler göze çarpmaktadır. Özellikle Ziya Gökalp'in eğitim anlayışı Durkheim'ın eğitim anlayışı ile birebir uyumludur. Genel olarak düşünüldüğünde hepsi aynı amaca hizmet eder fikirler üretmişlerdir. Bütün düşünürlerin tek derdi vardır; bağlı olduğu toplumun devamlılığını eğitim vasıtası ile sağlamak.

Durkheim'da olduğu gibi din ve ahlak anlayışı Türk sosyolojisinde de yerini bulmuştur. Türk aydınları Durkheim ışınlarına maruz kalıp din ve ahlak konusunda fikirlerini oluşturmuşlardır. Özellikle dinin toplumun devamlılığı açısından birleştirici bir işleve sahip olduğunu düşünmüşlerdir. Eğitim açısından bakılırsa bu düşünceleri bireylere nakleden en sağlıklı ve etkili aracın eğitim olduğu da açıktır. Laik bir ahlakın varlığını ve dinin toplumsal fonksiyonunu genç nesillere aşıl原因an en önemli araç eğitimidir. Bundan dolayı din ve ahlak konusu eğitimin çatısı altına girer.

Durkheim'a göre dine bağlı ahlâk anlayışı sıkıntılı bir durumdur. Çünkü dine olan bağlılık azaldığında ilk başta ahlâk sistemi zarar görür ve sonrasında toplumsal

sorunlar baş gösterir. Bundan dolayı ahlâk dine değil, daha evrensel değerler üzerine yapılandırılmalıdır. Evrensel değerler ona göre ahlâklı olmaya çağırın nedenlerin araştırılması ile bulunur. Böylece toplumdaki bireylerin ahlâk anlayışı değişmeyecek yargılar üzerine temellendirilmelidir. Bundandır ki, Durkheim lâik ahlâk anlayışını savunur. Bu anlayışın yansımaları Türk eğitim sistemimizde yerini bulur.

Öte yandan görülüyor ki, eğitim başlığında ahlaka ve ahlak eğitimine verilen önem hem Durkheim sosyolojisinde hem de Türk sosyolojisindeki şahsiyetler tarafından kabul görür. Ahlakın ve dinin toplumu bir arada tutan özelliği onlar için bu olguları kabul etmede yeterlidir. Özellikle bu, din olgusu için geçerlidir. Örneğin, Durkheim Eğitim ve Sosyoloji (2016) isimli kitabında kendisinin inancı ne olursa olsun dinin birleştirici özelliğine saygı duyduğunu ifade eder. Zaten onun için önemli olan toplumun devamlılığı ve bütünlüğüdür. Bunu sağlayan hangi olgu varsa kıymet görmesi açısından bu kıstas yeterlidir. Aynı şekilde Türk sosyolojisinde de durum farklı olmakla beraber, Durkheim'ın ahlak ve din konusundaki düşünceleri ile paralel bir benzerlik hakimdir.

Toplumsal yapıyı sağlamlaştıran ve toplumu bir arada tutan olgular ne kadar işlevini yerine getiriyorsa hem Durkheim sosyolojisinde hem de Türk sosyolojisinde yerini almaktadır. Toplumsal olguya, topluma olan bakış açısına verilen değer Prens Sabahattin'in birey merkezli toplum görüşü dışında aynı özellik taşımaktadır. Toplum için birey, vatanın bekası ve toplumsal bütünlük bahsedilen sosyologlar için önem taşımaktadır. Durkheim etkisi kendini bu anlayışlarında gösterir.

Ziya Gökalp eğitimin milli olması taraftarıdır. Kendisi eğitimin milli olup olmamasına göre toplumu olgusunu üçe ayırır. Birinci grupta ilkel toplumları ele alır ve bu toplumlarda eğitimin hem milli hem de kısmi olduğunu ifade eder. Yani birey genel bir kültür değil, yaşadığı toplumun kısmi kültürünü öğrenir. İkinci olarak, modernleşmekte olan kavimler, yeni bir uygarlık seviyesine girme çabasıdadır. Bunlar kitaplar, okullar ve öğretmenlerle genç nesle aktarılır. Bu tip toplumlarda kendi milli kültürleri etkisi altına girdikleri kavimlerin milli kültürü altında kaybolmaya yüz tutar. Eğitim bu noktada milli değil, milletlerarası bir statüdedir. Okulların görevi de burada milli olanı değil, milletlerarası olanı aktarmak olur. Son olarak ise modern milletler milli kültür arayışındadır ve onların eğitimleri de millidir. Durkheim gibi Gökalp'te ülkesinin bütünlüğü ve birliği hakkında kafa yormuş, bununla alakalı çözüm önerileri getirmeye çalışır. Durkheim kendi döneminin aydınlarından, düşünce insanlarından

toplumun hali hazırdaki yaşadığı buhranla alakalı bir şeyler yapılması gerektiğini düşünür. Gökalp'te Türk aydınlarından aynı şeyi bekler. Onların asıl görevinin ülkenin hemen iç ve dış sorunlarının çözümlenmesi imkânlarının araştırılmasıdır.

Gökalp, toplumun sağlam temeller üzerine oturtulabilmesi için aydın insan yetişmesine önem verir. Durkheim dinin toplumu birleştirici gücünden faydalanmak ister. Gökalp'te dini aynı toplumda yaşayan bireyleri birleştirici bir olgu olarak görür. O aydınların dindar olmasını ister, bu durumun, birbirine kayıtsız tabakalar olarak ayrılmasını engelleyeceğini savunur.

Gökalp, Durkheim gibi dinin birleştirici gücüne inanır. Ona göre din toplum hayatında dayanışmayı sağlar, bununla birlikte bireyleri ahlaken de yetişmesine yardımcı olur. Hatta daha da ileri giderek çocuklukta alınan din eğitiminin bireyin güçlü ve sağlam bir ahlaka sahip olmalarını sağlayacağı düşüncesindedir.

Prens Sabahattin'e göre eğitim, uygulamalı olmalı, kuramsallıktan uzak olmalıdır. Okulun ve ailenin çocuğun bu yönde gelişmesini engellediğini ifade eder. Özellikle ailenin verdiği eğitimin genç üzerinde ruhsal özgürlüğü geliştiremediğini savunur. Ancak Durkheim öğrencilerin ancak okullar ile toplumsallaşacağını belirtmektedir. Bu bağlamda bu iki düşünür bu noktada birbirinden farklı düşünmektedir.

Prens Sabahattin bireyi temel alan ve girişimci bireyler yetiştirmeyi hedefleyen eğitimi destekler. O da, Emile Durkheim gibi döneminin toplumsal sorunları hakkında endişe duyar. Ona göre toplumsal yapımızda problem oluşturan iki unsur vardır: ilki kişiliğe yeterli ilgiyi göstermeyen ve gerekli önemi vermeyen eğitim sistemi, diğeri ise merkezciliğe dayanan yönetim sistemidir. Bu da ancak üreten bireyler ile olacağını ifade etmekte ve Durkheim'in eğitimin içeriğinin nitelikli olması görüşü ile örtüşmektedir.

Emile Durkheim yaşadığı topluma bağlı bireylerin yetişmesini isterken, Ethem Nejat da aynı şeyi hedeflemiştir. O günkü yaşadıkları toplumlarının sorunlarına aynı şekilde yaklaşmışlardır. Onun insan tipi çağdaş, Türk ve Müslüman bir insan tipidir. Durkheim'da bir toplumda yaşayan bireyin bağlılık duygusuyla o topluma bağlı ve bağımlı yaşamasını istemesi noktasında Nejat ile fikir birliği içindedir.

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu "Yeni Adam" dergisini çıkarır. O Yeni Adam çözüm önerisiyle insanı yaşadığı gerçek çevresi içinde toplumsal bir kişiliğe kavuşturmayı hedefler. Bu görüşüyle Durkheim ile yolları kesişir. Ona göre gerçek kişilikler gerçek toplum ortamlarında ortaya çıkar. Okulların görevi böyle ortamlar yaratmaktır. Bilime önem vermesiyle Durkheim ile benzerlik göstermektedir.

Satı Bey, bireyin toplumda üstlendiği rol onun için önemlidir. ‘‘Toplum bir uzviyettir’’ cümlesi toplumu insana benzetir. Toplumun başarısını etkileyen en önemli etken olarak bireyin başarısı görülür. Bireyler ve onların bilinçleri toplumun temelini meydana getirir. Bundan dolayı bireylerin eğitim amacıyla iyi yetiştirilmeleri gerekir. Bu görüşü ile Durkheim ile görüşleri örtüşmektedir.

Necmettin Sadak Emile Durkheim’den kendi metodunu oluştururken bir hayli etkilenmiştir. Bunun yansımalarına onun liseler için yazdığı eserinde(1941) rastlanmaktadır. Kendisi Durkheim sosyolojisinin önemli kısımlarını yazdığı ders kitabında öğrencilerle paylaşır.

Mehmet Emin Erişirgil ise yeni yetişen nesle toplumun sahip olduğu tecrübelerin aktarımının kaçınılmaz olduğu noktasında Durkheim ile birebir aynı düşünür. Pragmatizm yanlısı olan düşünürün bu noktada Durkheim ile sosyolojik olaylara bakış açısında benzerlik olduğu görülür.

Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu sosyolojisinin içeriğini ve konusunu belirlerken Durkheim önderliğinde Gökalp’ten etkilenir. Bunu İçtimaiyat (1971) kitabında görmekteyiz. Topluma bakış açısı ile de Durkheim ile aynı çizgide olduğu bilgisine ulaşılmıştır.

Ali Suavi ise öğretmen yetiştirme programlarına verdiği önemle kendini gösterir. Eğitimde bununla ilgili iyileştirme yoluna gidilmesini tavsiye eder. Durkheim’ın öğretmenlere verdiği önem ve onların eğitiminin de önemli olduğuna yaptığı vurgu düşülürse aynı çizgide oldukları görülür.

Münif Paşa eğitime verdiği önemle ön plana çıkar. Toplumun bekası için eğitim önemlidir. Eğitim öğretimde yöntem ve tekniklerin izlenmesi onun sistematik bir şekilde eğitimin aktarılması düşüncesinde olduğunu gösterir. Bu da Durkheim’ın eğitim sosyolojisinde vardır. Ayrıca pragmatist bakış açısıyla çocuğun işine yaramayacak bilgilerle donatılmaması gerektiğini de ifade ederken, Durkheim’ın izleri kendini apaçık gösterir.

Sonuç olarak Emile Durkheim kendi ülkesinde ve dünyada büyük yankı uyandırmıştır. Özellikle eğitim sosyolojisi alanında büyük katkıları olan bir sosyologdur. Ülkemizde dönemin Fransa’sından etkilendiği kadar yine dönemin Fransa’sındaki düşünürlerden de etkilenmiş ve bu etkiyi direk eğitim sistemimize yansıtmıştır. Emile Durkheim’ın bu konuda katkıları Türk eğitim sistemine olumlu yönde olmuştur. Ülkemizde dayanışma, bütünleşme ve sosyal uyum olarak kendisini

göstermiş, aynı mantıkla eğitim sistemimize de yön vermiştir. Türk aydınlarının ilham aldığı bir isim olmuştur. Halen de kendisini Türk Eğitim Sistemimizde gösterir.

Burada yapılması gereken Durkheim gibi başarılı bir sosyologun düşünce ve katkılarını eğitim sistemimizde kullanmak ve bunu dönemin şartlarına göre tekrar uyarlamalar yapılarak laik eğitim sistemimize yansıtılarda bulunma olmalıdır.

KAYNAKLAR

- Abrahamson, M. (1990). *İşlevselcilik*. (N. Çelebi, Çev.). Konya: Sebat Ofset Matbaası.
- Akçuraoğlu, Y. (1910). *Satı Bey'in İstifası*. Ankara: Türk Yurdu Yayınevi.
- Akyol, C. (2013). *Emile Durkheim; Üçüncü Fransa Cumhuriyeti'nde Öğretmenlerin Eğitimcisi ve Eğitim Görüşleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Akyüz, H. (1991). *Eğitim Sosyolojisinin Temel Kavram ve Alanları Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: M.E.B Yayını.
- Akyüz, Y. (2013). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Altın, H. (2008). *Ethem Nejat ve Eğitim Tarihimizdeki Yeri*. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 3/4*
- Anğ, T. (2006). *Felsefe, Eğitim, Tarih ve İnsan Üzerine Düşünceler*. İstanbul, Toroslu Yayınevi.
- Arkun, N. (1978). *İntiharın Psikodinamikleri*. İstanbul: İ. Ü. Edeb. Fak. Yayınları.
- Aron, R. (1973). *Toplumbilim Düşüncesinde Ana Akımlar: Pareto, Weber, Durkheim*. (F. Yalım, Çev.). Ankara.
- Aron, R. (1986). *Emile Durkheim, Sosyolojik Düşüncenin Evreleri* (K. Alemdar, Çev.). Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Aron, R. (2004). *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*. Çev. Korkmaz Alemdar. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Ata, B. ve Bağcı, İ. (2007). *Sosyal Bilgiler Eğitimi Açısından Eğitim Klasikleri İncelemeleri*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Aytaç, K. (1978). *Baltacıoğlu'nun Eğitim Sisteminin Ana Gelişim*. Yeni Adam. Sayı: 921.
- Aytaç, Ö. (2018). Türk Sosyolojisinde Öncü Bir İsim: Prens Sabahattin. *Çekmece İzü Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:6. Sayı:12

- Banks, O. (1971). *The Sociology of Education*. London: B.T. Bataford LTD.
- Bayat, M.O. (2013). *Emile Durkheim; Üçüncü Fransa Cumhuriyeti'nde Öğretmenlerin Eğitimcisi ve Eğitim Görüşleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Becker, H. and Boskof, A. (1957). *Modern Sociological Theory in Contiunity and Change*. New York: Holt, Rinehart, and Winston Inc.
- Bellah, R. (1973). *Emile Durkheim: On Morality and Society*. Chicago: University of Chicago Press.
- Berkes, N. (1941). Ziya Gökalp'in Sosyolojisi, *Yurt ve Dünya Sontesrin*, Sayı.11.
- Berkes, N. (2009). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Birinci, A. (2008). *Türkiye'de Sosyoloji(İsimler-Eserler)I*. (Der: Özdemir, M. Ç.). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Blackledge, D. and Hunt, D. (1985). *Sociological Interpretations of Education*. New York: Routledge and Keagan pub.
- Birkök, M. C. (2013). Eğitim sosyolojisine kuramsal yaklaşımlar, Eğitim Sosyolojisi, M. Türkkahraman ve İ. Keskin (Ed.). İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Bogardus, E. S. (1960). *The Development of Social Thought*. New York: David MacKay Comp. Inc.
- Bottomore, T. B. (2015). *Toplumbilim Sorunlarına ve Yazınına İlişkin bir Klavuz* (Ü. Oskay, Çev.). İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40. Doi: 10.3316/QRJ0902027
- Canal, M. (2013). *Emile Durkheim; Üçüncü Fransa Cumhuriyeti'nde Öğretmenlerin Eğitimcisi ve Eğitim Görüşleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Celkan, H. (1989). *Ziya Gökalp'in Eğitim Sosyolojisi*. İstanbul: M.E.B. Yayını.
- Celkan, H. Y. (2008). I. Meşrutiyet Döneminde Modern Bir Eğitimci: Münif Paşa. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7(2).
- Coser, L. A. (1971). *Masters of Sociological Thought*. New York: Harcourt Brace Jovanovich, Inc.

- Coser, Nock, Rhea, Steffan. (1983). *Introduction to Sociology*. New York: Harcourt Brace Jovanovich Inc.
- Çil, H. (2017). Toplumsal Dünyanın Bedensel Temelleri: Durkheim, Simmel ve Weber Sosyolojisinde Bedenin Yeri. *SEFAD*, 2017 (37): 449-464.
- Demir, O. (2011). Doktor Abdullah Cevdet'te Din aGısı. *İnsan ve Toplum*, 1 (2).
- Demirkıran, H. (1998). Ali Suavi. *Köprü*. Sayı: 64.
- Dizdaroğlu, H. (1981). *Ziya Gökalp Üzerine Açıklamalar*. Ankara: Ziya Gökalp Derneği Yayınevi.
- Doğan, İ. (2004). *Toplum ve Eğitim*. Ankara: Öncü Basımevi.
- Doğan, İ. (2018). *Eğitim Sosyolojisi Kavramlar ve Sorunlar*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Doğan, İ. (1989). Bir Eğitimci olarak Ali Suavi (1839-1878) ve Türk eğitimine katkıları. *Milli Eğitim*. Sayı 92.
- Doğan, A. (2006). *Osmanlı Aydınları ve Sosyal Darwinizm*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Duman, T. (2006). Ethem Nejat'ın Eğitim Görüşü. *Atatürk Döneminden Günümüze Cumhuriyetin Eğitim Felsefesi ve Uygulamaları Sempozyumu Bildirileri* (ss. 173-189). ErişimAdresi:<https://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/CUMHUR%C4%B0YET-D%C3%96NEM%C4%B0-E%C4%9E%C4%B0T%C4%B0M-POL%C4%B0T%C4%B0KALARI-SEMPOZYUMU1.pdf>
- Durkheim, E. (1914). *İnsan Doğasının İkiliği ve Toplumsal Koşulları*. (Ü. Tatlıcan, Çev.). İstanbul: İslık Yayınları.
- Durkheim, E. (1950). *Terbiye ve Sosyoloji* (İ. M. Seydol, Çev.). İstanbul: Sinan Matbaası.
- Durkheim, E. (1985). *Toplumbilimsel Yöntemin Kuralları* (C. B. Akal, Çev.). İstanbul: B/F/S Yayınları.
- Durkheim, E. (1986). *İntihar-Toplumbilimsel İnceleme* (Ö. Ozankaya, Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Durkheim, E. (2003). *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*. (C. Saraçoğlu, Çev.). Ankara: Bordo Siyah Yayınları.

- Durkheim, E. (2005). “*The Dualism Of Human Nature and Its Social Condition*”. çev. İrene Eulriet & William Watts Miller. *Durkheimian Studies*. 11: 35-45. <http://dx.doi.org/10.3167/175223005783472211>.
- Durkheim, E. (2011). *İntihar*. (Z. İlkelen, Çev.). Ankara: Pozitif Yayıncılık.
- Durkheim, E. (2010). *Dinsel Yaşamın İlk Biçimleri* (Ö. Ozankaya, Çev.). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Durkheim, E. (2013). *Emile Durkheim Toplum Biliminin Yöntem Kuralları* (Ö. Ozankaya, Çev.). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Durkheim, E. (2015). *Sosyoloji Dersleri* (A. Berktaş, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Durkheim, E. (2016). *Ahlak Eğitimi* (H. Portakal, Çev.). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Durkheim, E. (2016). *Eğitim ve Sosyoloji* (P. Ergenekon, Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Durmaz, N. (2012). *Mehmet Emin Erişirgil'in Hayatı ve Felsefesi*. Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Ege, N. N. (1977). *Prens Sabahaddin. Hayatı ve İlmî Müdafaaaları*. İstanbul: Güneş Neşriyat.
- Ergün, D. (1994). *100 Soruda Sosyoloji El Kitabı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Erişçi L. (1941-1942). *Türkiye’de Sosyolojinin Tarihçesi ve Bibliyografyası I’, Sosyoloji Dersleri, I*. İstanbul
- Erişirgil, M. E. (1997) *Kant ve Felsefesi*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Erişirgil, M. E. (2007). *Bir Fikir Adamının Romanı: Ziya Gökalp*. İstanbul: Atlas Yay.
- Erkek, M. S. (2009). II. Meşrutiyet Döneminde Türk Eğitim Sistemindeki Gelişmeler ve Ethem Nejat Bey. (Doktora Tezi, T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Orta Öğretim Eğitim Bölümü Prog.).
- Ethem, N. (1913). *Ders-Terbiye. Yeni Fikir*, C.3. S.18.
- Ethem, N. (2001). *Türklük Nedir ve Terbiye Yolları*. İstanbul: Kızılelma Yay.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1955). *Ziya Gökalp*. İstanbul: Türk Muallimler Birliği Neşriyatı. No:6.

- Fındıkoğlu, Z.F. (1971). *İçtimaiyat Dersleri*. İstanbul: Fakülteler matbaası.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1944). *İçtimaiyat Dersleri İçtimaiyata Giriş*. İstanbul: Gençlik Kitabevi.
- Fuat, A. (1930). Münif Paşa. *Türk Tarih Encümeni Mecmuası. Yeni Seri (Mart-Mayıs)*.
- Gaulis, G. B. (1331) *La question turque*. Paris (Aktaran: A. Kazancıgil, A. Vergili: Emile Durkheim'in Türkçe'ye Çevirileri ve Hakkındaki Türkçe Yayınlar. *Sosyoloji Dergisi*, 3(21), 115-135.)
- Giddens, A. (1971). *Capitalism and Modern Social Theory: An Analysis of the Writings of Marx, Durkheim and Max Weber*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji* (H. Özel, Çev.). Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Gouldner, A. (1958). "Introduction." In *E. Durkheim, Socialism and Saint Simon*. Yellow Springs, Ohio: Antioch Press.
- Gökalp, Z. (1958). *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Gökalp, Z. (1973). *Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri I*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Gökalp, Z. (1985) *Tamamlanmamış Eserler: Birinci Cilt*. Ankara: Neyir Matbaası.
- Günay, Ü. (1992). *Eğitim Sosyolojisi Dersleri*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları 28.
- Gündüz, M. (2010). *Mustafa satı bey ve eğitim bilimi*. Ankara: Otorite Yayınları.
- Güngör, M. (2008). Çağının Önünde Koşan Bir Aydın: İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1.
- Güçlü, M. (2013). Cumhuriyet Dönemi Süreli Yayınlarda Ali Suavi ile İlgili Yayınlanan Makalelerin Değerlendirilmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi. Bahar 11(2)*.
- Hanioğlu, Ş. (1981). *Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi*. Üçdal Neşriyat.
- Herald, R. M. (1985). *Sociology, Themes and Perspectives*. Great Britain: Bell and Hyman.
- Heyd, U. (1979). *Türk Ulusçuluğunun Temelleri* (K. Güney, Çev.). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

- Honer, S. M., Hunt, T. C., ve Okholm, D. L. (2003). *Felsefeye Çağrı*. (H. Ünder, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Inkeles, A. (1983). Sosyolojinin İlgilendiği Konular. *Sosyoloji Yazıları*. Bursa.
- İnal, K. (1991). Durkheim'in Eğitim Anlayışı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 24(2).
- İren, C. N. (1997). Kemalist Modernizm ve Türk gelenekçi-Muhafazakarlığının Kökleri. *Toplum ve Bilim*, 74.
- Jensen, G. F. (1988). *Functional Research on Deviance: A Critical Analysis and Guide for the Future*. 9(1).
- Jones, S. S. (1996). *Durkheimian Studies*. W.Watts Miller (Ed.). Berghahn Books.
- Kafadar, O. (1997). *Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Keklik, E. (2018). II: Meşrutiyet Döneminde Eğitim Tartışmaları: Ziya Gökalp, Milli Terbiye ve Satı Bey. *ÇAKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi/ Journal of Institute of Social Sciences Cilt/Volume: 9, Sayı/Number:1*.
- Karady, V. (1983). *'the Durkheimians in Acedeme: A Reconsideration.'*in the *Social Domain*. Cambridge: Cambridge university press.
- Kazancıgil, A. ve Vergili, A. (2010). Emile Durkheim'in Türkçe'ye Çevirileri ve Hakkındaki Türkçe Yayınlar. *Sosyoloji Dergisi*, 3(21).
- Kızılcılık, S. (1991). *Sanayileşme ve Kentleşme Süreci ile Ortaya Çıkan Bazı Sosyal Problemlerin Suça Etkisi Üzerine Sosyolojik Düzeyde Teorik Bir Çalışma*. Hacettee Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Kızılcılık, S. (1994). *Sosyoloji Teorileri I*. Konya: Emre Yayınevi.
- Koçer, H. A. (1975). *Prens Sabahattin. Türk Sosyologları*.
- Kongar, E. (1996). *Türk Toplum Bilimcileri I*, (Yazan ve Derleyen) İstanbul: Remzi Kitabevi,
- Kösemihal, N. Ş. (1971). *Durkheim Sosyolojisi*. Ankara: Remzi Kitabevi.
- Kösemihal, N. Ş. (1953). Sosyal Realitenin Analizi. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 2(8), 39-53.

- Kripke, S. A. (1982). *Wittgenstein on Rules and Private Language: An Elementary Exposition*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Lala, A. (2010). Dini-Sosyal Hareketlerin Sosyolojik Tahlilinde İşlevselci Yaklaşım (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Uludağ Üniversitesi, Bursa, Türkiye.
- Lemert, C. (1994). *The Canonical Limits of Durkheim's First Classic*. Sociological Forum 9. 87.
- Mardin, Ş. (1983). *Jön Türklerin Siyasin Fikirleri: 1895-1908*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (1996). *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2012). *Jön Türklerin Siyasî Fikirleri (1895-1908)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Martindale, D. (1960). *The Nature and the Types of Sociological Theory*. Boston: Houghton Mifflin Comp.
- Maxime Petit, (1936). *La Troisième République (Histoire de France)*, Paris: Librairie Larousse (s.50-51'den aktaran H. Topçuoğlu (1984). Hukuk Sosyolojisi Dersleri. S.2-5 Ankara: Işın Yayıncılık).
- Mehmet Ali (Yay. Haz). (1331/1915) *Fenn-i Terbiye Dersleri I. Cild*, Kazancıgil, A. (akt.). İstanbul: Matbaa-i Amire.?
- Mermi, N. (1934). *Ziya Gökalp Etrafında (Selanik) Hatıraları*. İstanbul: İş, Felsefe, Ahlak ve İhtimaiyat Mecmuası (İş ve Düşünce).
- Millbrand, T. and Pearce, F. (2011). *Emile Durkheim*. Malden, MA: Wiley-Blackwell.
- Morrison. K. (2006). *Durkheim'da Birey*. Çev. Ümit Tatlıcan. İstanbul: Isık Yayınları
- Murphy, R. (1979). *Sociological theories of Education*. Canada: Mc Graw-Hill Lmt.
- Mücellitoğlu, A. Ç. (1954). *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*. Ankara: Örnek Matbaası
- Münif, P. (1279). Ehemmiyet-i Terbiye-i Sıbyan. *Mecmua-i Fünun I (5)*.
- Nejat, H. (1909). Terbiye-i Bedeniye Nasıl Ehemmiyet Veriyorlar... Bizde, Avrupa'da. *Yeni Fikir Dergisi S.3*.

- Nejat, E. (2001). *Türklük Nedir ve Terbiye Yolları*. (Haz.Öztürk, F.) İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Nielsen, D. A. (2005). *Social Facts in encyclopedia of social theory*. CA: Sage.
- Nielsen, D. A. (2007). *Social Fact in Encyclopedia of Sociology*, G.Ritzer (ed.). Oxford: Blackwell.
- O'Leary, Z. (2017). *The essential guide to doing your research project*. London:Sage
- Önür, H. (2017). *Türk Sosyolojisinde Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu*. (SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 42)
- Özden, B.A. ve Lök, A. (2001) *Ahmet Rıza, Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özyürek, M. (2015). Sosyolog ve Gazeteci Yönüyle Necmettin Sadık Sadak/ Necmettin Sadık Sadak in the Aspect of as a Journalist Ant Sociologist. *Atatürk Dergisi*, 4(2).
- Polat, N. H. (2000). *İctihad*. Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. C.2. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Pehlivan, A. (2013). *Emile Durkheim; Üçüncü Fransa Cumhuriyeti'nde Öğretmenlerin Eğitimcisi ve Eğitim Görüşleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınevi.
- Pope, W. (2008). "Emile Durkheim," *Sosyolojik Düşüncede İz Birakanlar* (N. Z. Erdoğan, Çev.). İstanbul.
- Prens, S. (1965). *Türkiye Nasıl Kurtulabilir?* İstanbul: Elif Yay.
- Prens, S. (1999). *Türkiye Nasıl krtulabilir? ve İzahlar*. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Quine, W. V. (1972). *Methodological Reflections on Current Linguistic Theory in Semantics of Natural Language*. D. Davidson and G. Harman (Eds.). Dordrecht, Netherlands: Reidel.
- Rıza, A. (1988). *Ahmet Rıza Bey'in Anıları*. (Der. Demirbaş, B.) İstanbul: Arba Yay.
- Rıza, A. (1982). *Batının Doğu Politikasının Ahlaken İflası*. İstanbul: Üçdal Yay.
- Ritzer, G. (2014). *Klasik Sosyoloji Kuramları* (H. Hülür, Çev.). Ankara: De Ki Basım Yayım.

- Ritzer, G. and Stepnisky, J. (2018). *Sociological Theory*. California: Sage Publications.
- Safa, P. (1942). 18. *Ölüm yıldönümü Vesilesiyle: Ziya Gökalp ve Durkheim*. İstanbul: Çınaraltı.
- Sağlam, S. (2004). *Ziya Gökalp'te Solidarizm ve Milli İktisat*. Türkiye Araştırmaları, 1(1), 67-84
- Sağlam, S. (2008). *Türkiye'de Sosyoloji (İsimler- Eserler)*, Cilt: 1, (Der: Özdemir, M. Ç.). Ankara: Phoneix Yayınevi.
- Sarı, S. A. (2003) *Ahmet Rıza'nın Sosyolojik ve Dini Görüşleri*. Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Sâtı, (1908). Dârülmua'llimîn Mesleği, *Tedrisat-İbtidâiye Mecmuası*, Cilt:1, Sayı:6, 15 Temmuz, s.193.
- Sezer, B. (1985) *Sosyolojinin Ana Başlıkları*. İstanbul: Sümer Kitabevi Yayınları.
- Shilling, C. (2005). *The Body, In Culture, Technology and Society*. London: Sage Publication.
- Tahir, M. (2004). Türk Eğitim Reformunda Bir İsim: Münif Paşa. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi Sayı.1*.
- Takla, T. and Pape, W. (1985). "The force imagery in Durkheim: the Integration of Theory, Metatheory and Method" in *Sociological Theory*. American Sociological Association.
- Tan, M. (1990). Eğitim Sosyolojisinde Değişik Yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 23(2), 560.
- Tezcan, M. (1999). *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Şafak Matbaacılık.
- Tezcan, M. (2005). *Sosyolojik Kuramlarda Eğitim*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Timasheff, N. S. (1967). *Sociological Theory Its Nature and Growth*. New York: Random House.
- Tiryakian, E. A. (1990). *Emile Durkheim, Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi İçinde* (C. Tokluoğlu, Çev.). Ankara: Verso Yayıncılık.
- Topçuoğlu, H. (1963). *Hukuk Sosyoloji Dersleri, Cilt: 1*. Ankara: A. Ü. H. F. Yayınları.

- Tozlu, N. (1989). *İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Eğitim Sistemi Üzerine Bir Araştırma*. Ankara: MEB Yayınları.
- Tönnies, F. (1971). *Community and Society* (C. P. Loomis, İng. Çev.). Michigan: The State University Press.
- Tuna, K. (2001). *Yeniden Sosyoloji*. İstanbul: Karakutu Yayınları.
- Turhan, H. (2010). Durkheim Sosyolojisi ve Durkheim'in sosyolojik düşünceye katkıları (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Tütengil, C.C. *Ulusal Eğitimin Atatürkçü İlkeleri; Atatürk'ü Anlamak ve Tamamlamak*, s.74- 88
- Ulubey, Ö. (2008). *Toplumsal Dayanışmanın Sağlanmasında Eğitimin İşlevi: Emile Durkheim ve Ziya Gökal'in Görüşlerinin Karşılaştırılmalı Olarak İncelenmesi*. Muğla Üniversitesi, Muğla, Türkiye.
- Ülken, H. Z. (2013). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Wallace, A. R. and Wolf A. (2012). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları, Klasik Gelenegin Genişletilmesi* (L. Elburuz ve M. R. Ayas, Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Yücel, H. A. (1953). *Hocam N. Sadak, Kürsüye Hazırlanarak Çıkan Nadir Hocalardan Biri*. İstanbul: Resimli 20. Asır
- Yücel, H. A. (1994). *Türkiye'de Orta Öğretim*. Kültür Bakanlığı Yayınları: Ankara s.207.
- Zeitlin, M. I. (1987). *Ideology and the Development of Sociological Theory*. New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
- Ziyaeddin, F. (1934). *Şark Bilginlerine göre Ziya Gökalp*. İstanbul: İş, Felsefe, Ahlak ve İçtimaiyat Mecmuası (İş ve Düşünce).

EKLER

Ek 1. Etik Kurul Onayı

ANKARA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ALT ETİK KURULU KARAR ÖRNEĞİ

Karar Tarihi : 23/12/2019

Toplantı Sayısı : 15

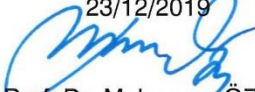
Karar Sayısı : 453

453- Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitimin Kültürel Temelleri Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi **Doğa Yavuz**'un "Emile Durkheim'in Eğitime İlişkin Düşünceleri ve Türk Düşünce Hayatına Yansımaları" başlıklı tezi ile ilgili 17/12/2019 tarihli "İnsan Üzerinde Yapılan Klinik Dışı Araştırmalar Başvuru Formu" Etik Kurulumuzca incelendi.

Araştırmanın aydınlatılmış onam formunun uygun biçimde hazırlandığı, görüşme sorularının yansız olduğu ve ayrımcı ifadeler içermediği, yöntemsel tutarlığın bulunduğu, dolayısıyla araştırma tasarımının etik açıdan uygun olduğu görülmekle birlikte; Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitimin Kültürel Temelleri Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi **Doğa Yavuz**'un "Emile Durkheim'in Eğitime İlişkin Düşünceleri ve Türk Düşünce Hayatına Yansımaları" başlıklı tezi tamamlanmış bir tez çalışması olduğundan Etik Kurul onay belgesi verilememektedir.

ASLININ AYNIDIR

23/12/2019

Prof. Dr. Muharrem ÖZEN

Ankara Üniversitesi

Etik Kurulu Başkanı

BENZERLİK BİLDİRİMİ

“Emile Durkheim’ın Eğitime İlişkin Düşünceleri ve Türk Düşünce Hayatına Yansımaları” başlıklı tezimin ana bölümü (ön bölüm, kaynaklar ve ekler hariç) Turnitin İntihali Engelleme Programı aracılığıyla incelenmiş ve ilgili rapor danışmanım tarafından da kontrol edilmiştir. Kontrol sırasında (1) “Beş sözcükten daha az olan benzeşmeler” (2) “Kaynaklar” (3) “Doğrudan Alıntılar” dışarıda tutulmuştur. Benzerlik kontrolüne ilişkin rapordan elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

Rapor Tarihi	: 14.01.2020
Gönderim Numarası	: 1241804405
Sayfa Sayısı	: 104
Sözcük Sayısı	: 32523
Karakter Sayısı	: 225859
Benzerlik Oranı	: %8
Savunma Tarihi	: 16.12.2019

Yukarıda belirtilen sonuçları gösteren Turnitin İntihali Engelleme Programı’na ilişkin orijinal raporu, sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmaksızın bu beyanım ekinde Enstitüye teslim ettiğimi, tezimin %10’dan fazla benzerlik oranı içerdiğinin belirlenmesi durumunda, bundan doğabilecek tüm yasal sorumluluğu kabul ettiğimi bildirir, saygılarımı sunarım.

Öğrencinin Adı Soyadı : Doğa YAVUZ

Tarih : 14.01.2019

İmza :

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı : Doğa YAVUZ

Doğum Tarihi : 08.04.1987

İletişim Bilgileri :

Tel : 553 9676865

E-Posta Adresi : dogacosgun@yahoo.com

İş Deneyimi :

Unvan	Görev Yeri	Yıl
İngilizce Öğretmeni	Fatma Yüksel Başbuğu A.İ.H.L.	2020

Öğrenim Durumu :

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Lisans	İngilizce Öğretmenliği	Erciyes Üniversitesi	2009